

tv-15 naš TOVARIS

Št. 51–52
26. decembra 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Vsem borcem naše revolucije, vsem
delovnim ljudem Jugoslavije želimo
srečno novo leto 1986

Republiški odbor ZZB NOV Slovenije
Republiška konferenca ZRVS Slovenije
Uredništvo TV-15 Naš tovariš

Dragi bralci – srečno novo

(Rimani uvodnik leta)

Glejte, spet je leto mimo.
Kot zbesnela konjenica
tedni so skoz čas zdrveli.
Njihov piš nam biča lica.
Vse, kar zdaj lahko storimo,
je, da jih za hipec bežni
v tejle uri sivo-beli,
v tej tihoti zimsko snežni
v nemi sliki zadržimo.

S čim naj pravzaprav začnemo,
čemu naj spomin razpremo?

Ujme, ki so se zvrstile
– ognji, vode in viharji –
najbolj so naš mir skalile.
V grozo zbujajoči zarji
so besnele v svoji hordi
kakor črni piš prerokbe
v norem lovu za rekordi.
Bil je čas poplav stoletja,
bruhali so ognjeniki,
pred orkani brez zavetja
sklonjenih smo glav obstali
vsi – vsi majhni in veliki.

Nostradamus napovedal
leta ujem je in bede.
Kdo bo zdaj za njim razpredal
udejanjene besede?

Mi – svobodo smo slavili:
štirideset let svobode.
Res, dolgost nam njena gode.
Toda v uri lahkokrili,
ko smo peli si zdravice,
nismo mogli pozabiti
na naslage zla, krivice,
vsega, kar prebija mero,
vseh zahrbtnih uraganov
in eksplozij in vulkanov,
ki kalijo našo vero...

Zemlja je kot sod smodnika.
Vseokrog plameni tlijo,
črna kača skoznje sika,
vzbui mržnje se vrstijo
kot neurja nad prerijo.
Vsi v nenehnem smo postroju,
videti smo kot pošasti,
mirujoč, pa vendar v boju,
v noro zaletavi strasti.
Kam se, kam ta svet premika?
Je edino, kar še vemo,
da odgovor se izmika?
Kaj pa upati... še smemo?

Dva cesarja, ki v Ženevi
vojno zvezd sta preigrala
(ta remi se je končala),
s trpko-hladnimi odmevi
sta naš up in strah navdala.
Vojna zvezd pač ni končana.
Boj strasti se nadaljuje
v senci črnega gavrana,
ki nam venomer kraljuje.

In čeprav v človeškem rodu
tli velika, zdrava volja
(z njo po vsakem veleshodu
prepojimo svoja polja),
os trdno tiči v ležajih.
In uganka nerešljiva
čelo z znojem nam obliva
– tudi nam, v teh mirnih krajih.

Tudi nam iz mirnih krajev
zla usoda zgodbo piše.
Čas, ki v znamenju zakajev
v krizni mrč zagrinja hiše,
ždi kot lačni vran nad nami,
kot bi kljuval nam možgane.

In nikamor se ne zgane.
Peto leto ždimo v senci
brezna, ki ne kaže konca.
Nad visokimi grebeni
ni še svetlih slutenj sonca.

No, besed, teh pač ni malo.
Zmaj so s stotimi glavami:
eno sicer daš na tnalo,
pa se zopet druga zdrami.
Le dejanj nihče ne zgane.
Kot da so moči in sile
(tiste čudotvorne vile)
preutrujene, zaspane,
kdove kam na rob pregnane,
se nam v črno luknjo skrile.
Kaj, ko bi jih ven zbezali
in jim žezla v roke dali?

Pravijo: pomlad prišla bo
in prinesla prebujenje
nove, mlade volje s sabo.
Vemo: vera je življenje.

Če se bomo res zganili
in otresli se obresti,
ki kot madež so na vesti,
in se skozi zid prebili
in falange razpravljalcev,
ki so kot ledena gora
v našem morju, odstranili
v prid dejavnih ustvarjalcev,
bomo pravo pot volili.
Njena ura priti mora.

Marsikdo na zdajšnji poti
že je strast moči dokazal.
Zmagi pohiti naproti
tisti, ki je dobro mazal.

Kot velika, siva reka,
ki odnaša zle spomine,
leto se tako izteka.
A povejmo, preden mine:
bodi svet odslej drugačen,
vsaj za las – po naši volji:
bolj svetel, zagret in zračen.
Vanj nas, čas, ki boš, popelji!

Preden se kolo zasuče,
najdimo zgubljene ključe,
ki odklepajo omaro,
da pospravimo vso šaro,
ki se nam je v njej nabrala,
ter zastavimo na novo
svoje delo in obnovo.
Vse predolgo sta čakala.
Čas je, da se nam posreči
najti tista prava vrata,
da bo prosta in bogata
pot tej naši volji speči.

S takšno željo v tej rubriki,
iz srca, ki je zagreto,
voščimo vam lepo leto,
vaši zvesti uredniki.

(V. K.) Naslednja številka izide 9. januarja 1986

Marjan Keršič-Belač, slovenski kipar, proletarec Po poti hlapca Jerneja

Kdor ga ne pozna od blizu – Marjana Keršiča-Belača, kiparja, alpinista, gorskega reševalca, smučarskega učitelja, ve o njem samo to, kar doživi ob mimobežnih srečanjih na ljubljanskih ulicah in v trnovskem predmestju, kjer je ta tršati Barjan doma.

Peš ga zlepa ne srečate. In v avtu seveda tudi ne. Po pravici povedano, je prav malo verjetno, da ga sploh ima, tak, kakršen po svoji vnanji in notranji fiziognomiji je. Belač je na teh svojih poteh po mestu vselej in povsod na svojem dvokolesu. Dobesedno: vselej in povsod. Poleti in pozimi, ob deževnih nalivih in ob snežnih ujmah.

Nas namen pa vendarle niso kakršnekoli bežne skice o posebnih lastnostih umetnika in športnika, »znanca iz sosedne ulice.« Marjan Keršič nas ne zanima zavoljo svojih vnanjih lastnosti, saj so že tako zrasle z njegovim notranjim bistvom, pač pa zavoljo umetniško ustvarjalnih hotenj in še posebej zavoljo svojih klenih, nedvoumnihih stališč, ki so ga že v mladosti oblikovale v viharneškega samotarja, tak pa je, vsem svojim dolgoletnim življenjskim preizkušnjam navkljub, ali pa prav zaradi njih, ostal vse do današnjih dni.

Pa saj nam ni treba v rokavicah razlagati, kaj nas je pravzaprav prav zdaj, ob izteku neveselega leta petinosemdesetega spomnilo nanj. Tudi on sam ne uporablja rokavic – in ima trden, krepak, kiparski stisk roke. Na nedavnem, demonstrativnem shodu slovenskih samostojnih umetnikov (uradno se jim reče tudi svobodni, a nas Marjan Keršič z nasmehom v znamenju zgodovinske distance opomni, da tega izraza v letih po vojni niso dopuščali, saj menda tega, da smo vsi svobodni in umetniki tudi, ni kazalo posebej poudarjati) pred Cankarjevim domom in nato, v spletu okoliščin, v njegovi notranjščini, je bil eden najvidnejših in najbolj udarnih govorcev. Pribil je nekaj temeljnih in neizpodbitnih resnic o naši politiki in njenem mačehovsko-brezdušnem odnosu do kulture ter vrgele rokavico (ki je ne uporablja) v obraz uradni in uradniški družbi, zaradi katere je umetnikom njihova zla usoda tudi prišla do grla – pa so sklenili nanjo opozoriti javno, na ulici, pred obličjem slovenske zavesti.

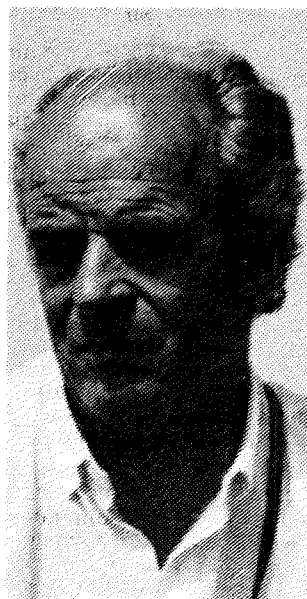
Belačev pogled je jasen in nedvoumen. »Razčistiti si je treba nekatere osnovne pojme. Ne sprejemam logike, da sta v tej naši družbi politik in administrativni plačana najbolje, delavec pa je na najslabšem in vedno na dnu lestvice. Tej pameti moramo nehati popuščati. Se zlasti, ker so ti naši politiki od življenja neznanstvo odmaknjeni. Kar govorijo, govorijo iz nekakšnih koridorjev in laboratorijev...«

Ob akciji, ki je skušala na ta in takšna dejstva opozoriti ob povsem konkretnem povodu, o katerem moramo seveda nekaj malega povedati, če naj bo sploh jasno, za kaj je šlo oziroma gre, si glede njenega rezultata še nismo na čistem. Svoj »krik« je nedvoumno izrekla in bila z njim vsaj do neke mere tudi odmevna, ne ve pa se, kako globoko – in ali je v globini sploh vznemirila mirujočo vodo. Predvsem ne moremo mimo dejstva, da so tisti, zoper katere je do shoda prizadetih samostojnih umetnikov sploh prišlo, zelo spretno vnaprej reagirali, preprečili javno »povorko« in zbrane »demonstrante«, neprisrčljive na takšno gesto, lepo in vpludno povabili v okoliš Cankarjevega doma, med štiri stene, na »varno«.

V samostojnih umetnikih je zavrelo, ko so zvedeli, da meni Kulturna skupnost Slovenije (po volji dogovora v »strukturah«) opusti dolga leta trajajoče in v navado preliho plačevanje prispevkov za socialno in zdravstveno in pokojninsko zavarovanje iz posebnega »fonda«, ki ga je v ta namen zagotavljal republiški proračun. Poslej naj bi ta prispevek zase plačeval vsak umetnik sam, razen v prvih treh letih samostojnega umetniškega statusa pa še v zadnjih treh letih pred upokojitvijo, ko naj bi

bilo ljudem v tem poklicu dano premagovati finančne težave.

Vsakomur, ki ima vsaj malo vpogleda v razmere, je lahko popolnoma jasno, da do sedanjih družbenih prispevkov te namene ni bil nikakršen privilegij, namenjen pestovanju naših umetnikov. Veliki večini med njimi je usojeno zelo trdo življenje. Naro-

Marjan Keršič-Belač

čil je malo, kupcev s polnimi mošnjami prav tako, avtorski honorarji so nizki. Marsikdo izmed umetnikov živi na spodnjem robu življenjskega minimuma. Le redkim je uspelo prodreti v veliki svet in si ustvariti ime, ki prinaša tudi normalno eksistenco. Prav nobenega dvoma ni o tem, da je slovenski umetnik – z redkimi izjemami – med najslabše nagrajevani delavci in torej, v povprečju, precej na slabšem od večine zaposlenih.

So ljudje, ki vprašajo (in se jim zdi njihovo vprašanje samoumevno): »Zakaj pa se ne zaposlijo?«

Odgovor je na dlani: ker rednih delovnih mest za umetnike, razen na ustrezni umetniški akademiji, enostavno ni, kdor se zaposli, mora na delovnem mestu delati nekaj drugega od tistega, kar mu veleva umetniški poklic. In tisto drugo ponavadi zatre umetniško voljo ter poglone ustvarjalno domišljijo.

Zato... in prav zato je seveda prav in nujno, da ima uradna družba do »svojih« umetnikov tvoren in razumevajoč odnos. Prav je, da ceni njihovo delo in jim, s tem da jim pomaga živeti, pomaga ustvarjati.

Žal pa moramo tu pri nas trditelno obliko pravkar zapisane stavke spremeniti v pogojnik:... bi bilo prav in nujno, ko bi ukinjanje prispevkov za socialno, zdravstveno in pokojninsko zavarovanje oziroma njihovo krčenje na minimum, ob hkratni nični skrbi, da bi imeli umetniki (v mislih imamo predvsem slikarje in kiparje, ki jih je v celotnem številu

največ) dovolj dela, in to vsaj pošteno, solidno plačanega dela.

Demonstrativni shod, ki so ga »uprizorili«, je želel opozoriti na vse to, na ves kompleks mačehovskega odnosa do kulture in njenih ustvarjalcev. Izraziti je skušal svoj protest zoper popolno razvrednotenje vrednot, o katerih sami kulturniki sicer vedo, da so za narod in družbo temeljnega pomena, a kaj pomaga, ko pa vsi drugi, odločilni dejavniki v tej zavesti ne participirajo: umetnike so nekateri teh »stebrov« družbe kar po kratkem postopku razglasili za samovoljne razvajence, ki ne vedo, kaj bi radi, in njihovo demonstrativno dejanje – meni nič tebi nič – za diverzijo.

Tu smo torej... in o tem se pogovarjamo z Marjanom Keršičem, kiparjem, ki je ob vsem tem in še posebej neposredno prizadet ter (asociacija s hlapcem Jernejem ni čisto naključna) – ponižan in razžaljen: pred pičlimi nekaj tedni se je moral namreč po štiridesetih letih trdega in sklenjenega kiparskega dela, z le nekaj manjkajočimi meseci, ki ga ločijo od tako imenovane »polne delovne dobe«, upokojiti... zaradi operacije na hrbtenici in zaradi prepovedi, da bi še dvigal težke predmete, kar pa je nezogibni sestavni del kiparskega poklica. Pa so mu povedali, kolikšna bo njegova pokojnina: za zdaj – 27 tisočakov (berite: dva stara milijona in sedemsto starih tisočakov). Na vprašanje: »Kako pa naj s tem denarjem živim?« so mu pojasnili: »Na občini lahko prosite za varstveni dodatek.«

In zdaj si skupaj – skozi pogovor – oglejmo teh njegovih štirideset... ah, ne, saj ni res... teh njegovih petdeset kiparskih let.

Začel je še čisto mlad, pri petnajstih, ali pa nemara še precej prej, nezavedno. Rojen leta 1912, doma z barjanske kmetije, je imel strica livarja, ki je za vse takratne slovenske kiparje vlivljal njihove kipe v bron. Še kratkohladičnik je hodil tja k njemu in mu pomagal cizelirati v bron odlite skulpture. Zaljubljen bil se je v to delo in sklenil, da se tudi sam izuči za livarja. Stric pa je bil drugačnega mnenja. »Nadarjen si, pojdi se raje učiti za kiparja.« Poznal ga je pač in vedel, da zna rezljati in se mu marsikaj imenitno posreči. Nekoč je, denimo, v šoli iz krede izdelal miniaturni kipec Napoleona in Ilirije, nekakšno kopijo spomenika pred križevniško cerkvijo. Imel si ga je priložnost ničkolikrat ogledati, saj je, deček, dan za dnem razvažal mleko po ljubljanskih mestnih ulicah. Poleg daru pa je premogel še eno za kiparja potrebno in nepogrešljivo lastnost: imel je veselje do garanja in ni vedel, kaj je utrujenost.

Stric livar ga je priporočil v uk kiparju Borisu Kalinu. Petnajstleten je začel po mali maturi na meščanski šoli dan za dnem hoditi (pravil-

neje rečeno: kolesariti) z Barja na drugo stran Ljubljane k Sv. Križu, kjer je imel Boris Kalin svoj atelje pri kamnoseku Kunaverju. Tri leta se mu je reklo »volonter«, nato je postal – tudi uradno, deklarirano – kiparjev pomočnik. Pred njim je bil Kalinov učenec Janez Weis-Belač, ki je leta sedemtridesetega končal študij na akademiji v Zagrebu, nato pa, med vojno, bojeval svoj boj v partizanski uniformi in ga dobojeval s smrtno kot borec in kulturnik v Štirinajsti na Štajerskem.

»Pri Borisu Kalinu,« pove Marjan Keršič, »sem se naučil več, kot bi me bila lahko naučila katerakoli akademija.«

Šlo je predvsem za kipe v kamnu, v naravni velikosti – za nagrobne spomenike, ki jih med slovenskimi kiparji najbrž nihče ni naredil toliko kot prav Boris Kalin. »Bil sem njegova desna roka. Naučil sem se pri tem vsega, kar mora kipar vedeti o tehniki dela s kamnom in o kompoziciji. Vse Kalinovo delo mi je temeljilo na zares trdnem sporočilu kiparskega znanja.«

Take šole so bile v veljavi skozi vso zgodovino: v stari Grčiji, v renesansi, v baroku. Skoznje je šla v svojih zgodnjih letih velika večina mojstrov.

Pa danes?

»Akademija postane slejkoprej nekakšna administrativna šola. Pa ne samo to. Njega dni je tudi na akademiji učenje likovnosti temeljilo na izročilu. Novejša generacija profesorjev pa so izročila poteptale: vsakomur je postalo dovoljeno delati, kar je imel, ne da bi bil znal. Znanje pa je vendarle temelj vsega. Vrh vsega so celo na srednjih šolah opustili nekdanje oddelke za rezbarstvo, graverstvo, medaljerstvo in kar je še teh poklicev ali opravil. Zdaj mladi ljudje,

skrivali Ivan Rob, brata Vidmarja, Branimir Kozinc in nenazadnje oskrbnik tamkajšnje planinske postojanke Miha Pintar, kasnejši znani partizanski komandant Toledo. Tja pa je nato iz Ljubljane s svojimi prijatelji iz Šiške prišel tudi Milan Majcen. Med njimi je bil moj prijatelj, soplezalec iz predvojnih dni Bogo Flander, kasnejši partizanski pisatelj Klusov Joža. Žal je tudi on padel...«

Tako se tistih poletnih dni prvega leta vojne »iz prve roke« spominja Marjan Keršič. Spominja se seveda predvsem vaških skupin Osvobodilne fronte, ki so bile s svojimi javkami, s kurirskimi potmi, ki so vodile v smeri proti Iškemu Vintgarju, Krimu in Mokrcu... Tam čez, skozi barjanske vasi so šle vse poti za dostavljanje partizanske tehnike. Tudi sam je kdaj pa kdaj z vozom ponoči z Rudnika v vreči peljal tja čez hrano in morda tudi kaj drugega, posebej prepotrebno tehniko.

Italijani so ga ob racijah kar štirikrat zajeli in ga odpeljali v vojašnico, a se je vsakokrat vrnil domov.

Neke vrste partizanski ognjeni krst je preстал 18. maja, ko sta z bratom izročila partizanom, ki so podrl vse mostove prek Iščice na barjanski cesti, štirideset v bajti skritih pušk. Nedolgo kasneje so ga Italijani skupaj s šestimi barjanskimi pobi oziroma partizani zajeli in ga po štirinajstih dneh zdenja v vojašnici poslali v Gonars, kjer je ostal dolgo poldrugo leto. Seveda je bila – zavoljo njegovega in brata, ki je bil partizan od enainštiridesetega – osumljena vsa družina, zato se je moral po vrnitvi v Ljubljano od junija štirinštiridesetega naprej skrivati, vendar ne prekrizanih rok. V svojo skupino obveščevalcev, delujočih pod krinko kriminalistične policije, ga je vključil dr. Kante. Njemu je

čal je devetinštiridesetega in bil sprejet v »mojstrsko kiparsko šolo«, ki jo je – spet – vodil Boris Kalin. Ker je vse to že dolgo poznal, se mu po prvem letniku ni več zdelo vredno nadaljevati, in tako specialke ni dokončal.

Prvo naročilo, ki ga je dobil akademski kipar Marjan Keršič, je – če nič drugega – drag spomin: ministrstvo za kulturo je pri njem naročilo v belem marmorju izdelano maršalovo poprsje.

»Vsa leta odtlej sem se preživljal s kiparskim delom. Med trinšestdesetim in osemšestdesetim sem bil sicer pet let honorarni predavatelj za kiparstvo na šoli za oblikovanje, a sem sprevidel, da to ne pelje nikamor, kajti kiparju ne preostane drugega, kot da daruje ves dan in vse dni prav svojemu ateljeju. Kombinirati s službo pač ni mogoče.«

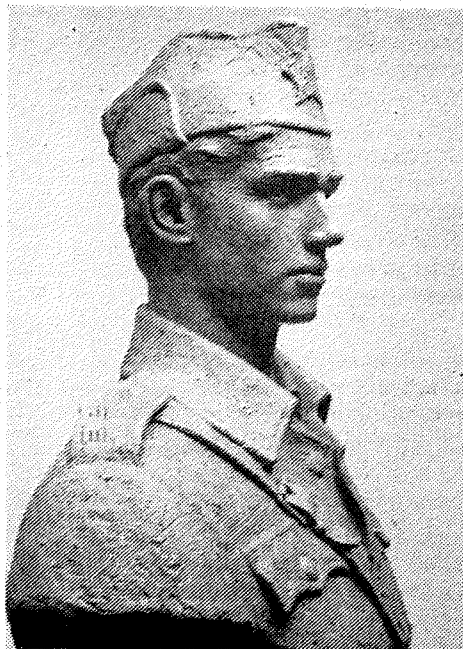
Prav v imenu tega spoznanja je vselej odklanjal predloge prijateljev (in »prijateljev«, češ naj gre v službo, pa mu bo laže. Videl je, da iz njih, ki hodijo v službo, na kiparskem delovnem področju ni nič prida.

Vztrajal je torej v »umetniški svobodi«, vendar se je moral prebijati skozi življenje z najrazličnejšimi – tudi nekiparskimi deli: z zidavo kaminov premožnim naročnikom, z oblaganjem tramov v dnevnih sobah in podobno.

»Vežan pa sem bil in ostajam na izročilo boja, zato sem večino svojih plastik posvetil borcem in narodnim herojem: na javnih mestih imam dvanajst poprsij narodnih herojev, devetero velikih spomeniških upodobitev, na primer: v Kočevju, v Cerknem, v Celju, v Planini pri Rakeku, v Šoštanju, na Peci in tako naprej.«

Pa poleg naročil, vam je kdaj kdo kaj odkupil?

»V vseh štiridesetih letih so mi na društvenih razstavah, kjer sem redno sodeloval, odkupili eno samo kiparsko delo, in sicer srbski

Iz opusa: Narodni heroj Janko Premrl-Vojko na Nanosu

Iz opusa: Talec

aspiranti za vpis na akademijo, o vsem tem ne vedno nič. Na akademiji pa se vse prehitro predajo eksperimentiranju ne da bi se ozirali na kanone, in se gredo umetnike, čeprav so samo aranžerji, pri čemer eksperiment celo zakonito opravičujejo...

V zavetju spomina

Bilo je julija 1941, ko so ga »na domačih tleh« sprejeli v Skoj.

»Spominjam se Iškega Vintgarja, ki je bil takrat prvo slovensko osvobodeno ozemlje. Na Turncu v vasi je tako rekoč vse poletje visela slovenska zastava, ki je ni mogel nihče sneti, četudi so poskušali. Tam okrog so se

naložil, naj išče trupla črne roke in belogardistov. Našel jih je sedemindvajset, večji del sploh nepokopanih, pač pa poteptanih v močvirnih jarkih. Trupla so nato z vednostjo svojcev zvozili na tomišelsko pokopališče pod Krimom.

Dr. Kanteta so Nemci kasneje odkrili in ga, preden so ga obesili, zverinsko mučili. Vedel se je zares junaško: nikogar od »svojih« ni izdal.

»Po končani vojni mi je bil priznan borčevski status in sprejet sem bil na akademijo. Profesorji so vedeli, kakšno kiparsko znanje sem si bil pridobil pri Borisu Kalinu. Učiti pa sem se moral vsega tistega, česar mi je manjkalo: umetnostne zgodovine, anatomije, perspektive...« Kon-

izvršni svet. Ponavljam: eno samo... Nekaj stvari je bilo odkupljenih posebej, iz ateljeja, tu pa tam tudi za kakega tujega državnika, to pa so seveda samo naključja. Institucije, ki bi nad tem bedela, ni. Vsa leta si zamen prizadevamo, da bi se uveljavil predpis, ki bi investitorjem veleval odkup likovnih del za opremo, še zlasti, ker vemo, da sedanji mlajši arhitekti sploh nimajo več nika-kršnega čuta za sodelovanje z likovniki, posebej s kiparji – in torej za likovno opremo.«

Ustvarjalna bera delovnih let

Marjan Keršič je ustvaril prek petsto različnih skulptur v različnih materialih,

žgani glini, lesu, marmorju, bronu. Med njimi je 38 javnih spomenikov. Portretov je prek 180.

In zdaj – teh 27 pokojniških tisočakov!

»Po vojni« pravi – z določeno mero samokesanja v glasu – »sem a priori odklonil ponujeno mi spomenico in vse ugodnosti v zvezi z njo. Svoj življenjski prostor sem si želel izboljšati kot kipar, in ne drugače. Nič drugega poleg tega nisem potreboval...«

Zdaj ve, da ima za seboj dela, ki bodo ostala, ker so pač dobro narejena, in ne eksperiment samozvanega aranžerja, ki nima trdnega in trdo izšolanega likovnega oziroma kiparskega znanja. Ve tudi, da si te miloščine, vsega tega ignorantskega, nonšalantnega odnosa vseh odločujočih politikov in upravnih referentov (ki si za svoje »silne« zasluge pišejo tudi po deset – ali enajst milijonske pokojnine) do sebe in do vseh kulturnih delav-

cev in do vsega, kar ima za narod visoko kulturno vrednost, ne sme in noče dopustiti.

»Sramota je za naš narod, da ostajajo te stvari takšne,« pribeje.

Ni odveč, če našteje tudi svoja zlata in zlata vredna priznanja za zasluge v slovenskem planinstvu, v gorski reševalni službi, na področju smučarskega športa, v alpinizmu (nenazadnje kot udeleženec naše prve odprave na Trisul), v krvodajalstvu... in tako naprej.

Zaveda se, da je svoje delo na vseh mogočih področjih opravil častno. Toda, ko se ozre na odnos, ki ga je deležen in ga je z njim deležna vsa naša kultura, začuti in se zave: »Človeka je kar sram, da je član take skupnosti.«

Bil je in je samo eden izmed vseh, ki so nam sklenili svoje spoznanje povedati v brk.

Prav in potrebno je, da smo mu prisluhnili.

Viktor Konjar

Obisk v Krškem v tovarni celuloze in papirja

Daj nam danes naš papir vsakdanji

Nič novega... tu pri nas, kadar izgovorimo besedo papir, natančneje: časopisni papir. Zadreg je venomer veliko in preveč.

Jugoslovanske tiskarne natisnejo večino časnikov, ki jih kupujemo in prebiramo, na papirju, ki je proizvod tovarne iz Krškega. Po Djuru Salaju, nekdanjem dolgoletnem predsedniku jugoslovanskih sindikatov so jo poimenovali.

Vir vseh zadreg v zvezi s papirjem so njegove cene. Tovarna papirja spet in spet sporoča, da bi jih morala, če bi hotela priti na zeleno vejo, močno zvišati. Tiskarne oziroma časopisnografska podjetja kot kupci tega papirja trdijo z druge strani in z nasprotnega brega, da denarja nimajo, vsaj ne v zneskih, kakršne pričakuje tovarna v Krškem. Vmes, med obe »vojskujoči« se fronti poseže družbeni vrh in določijo (ali vsaj priporočijo) kompromisno »usklajeni« sporazum.

Vsakih nekaj mesecev tako...

Posledica je lahko samo – nenehno krpanje.

Ondan smo poslušali nekaj vodilnih v Djuru Salaju.

Povedali so: »Mi bi nadvse radi spravili oboje, tovarno na eni in tiskarne na drugi strani pod skupni imenovalec... Toda kako naj prodremo s spoznanjem, da smo oboji dolžni bedeti nad gospodarnostjo poslovanja. Po poti, kakršna je, se drug drugemu ne približamo. Našim delavcem seveda ni in ne more biti mar, ali je ta naša proizvodnja papirja nekakšna dejavnost posebnega družbenega pomena...«

Prisluhniti nam je, kaj povedo podatki.

– Na leto izdelajo 118 tisoč ton rotacijskega papirja (lepše povedano: papirja v zvitihi). Dogovorjeno je, da ga 30 tisoč ton izvozijo in ga za jugoslovanske potrebe ostane 88 tisoč ton.

– Papir izdelujejo na treh »linijah«, se pravi na treh velikanskih strojih, ki pa so že 85-odstotno amortizirani. Že celih deset let niso ničesar prenovili ali na novo zgradili... ker pač ni denarja.

– Izvažati zaradi deviznega iztržka sicer morajo, vendar pa se izvoz na s papirjem prenasitni svetovni trg zaradi padajočih cen ne splača.

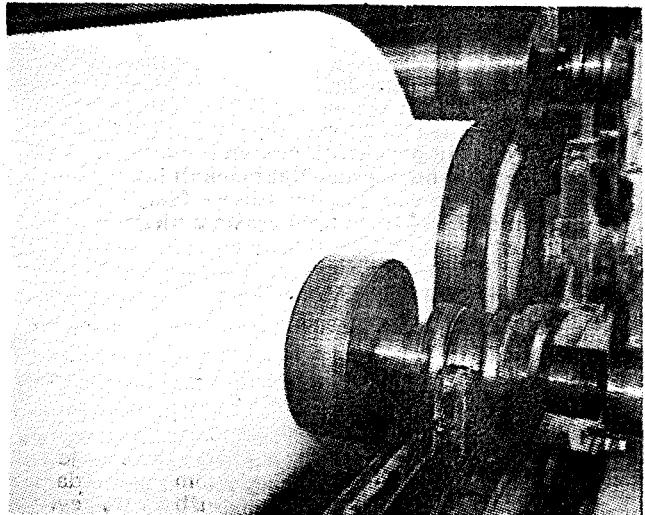
– V papirju je le 25 odstotkov celuloze, ostalo je lesovina ter star papir. Toda les morajo v glavnem uvažati. Na leto ga potrebujejo 750 tisoč kubikov. Iz Jugoslavije ga ne dobijo. Uvažajo les iz Sovjetske zveze. Trenutna cena je 25 novih tisočakov za kubik.

– Velikanske stroške imajo tudi z energijo. Na dan porabijo 750 ton premoga, pomeni: dve vlakovni kompoziciji. Dobavitelji terjajo takojšnje gotovinsko plačilo.

Vse v vsem: tekoči stroški se nenehno večajo... in sproti pogoltnejo vso akumulacijo, ustvarjeno s prodajo izdelanega papirja.

Povedano z drugimi besedami: s svojimi prodajnimi cenami (ki so »zaukazano« nižje, kot bi smele in mogle biti) zlepa ne dosegajo svojih proizvodnih cen.

Njihov miselni sklep je povsem jasen: roto papirja se jim v bistvu ne splača proizvajati; interes do njegove proizvodnje so enostavno izgubili. Se zlasti, ker vedo in vidijo, da se jim splača delati in prodajati knjižne papirje, ki dosegajo višjo, ekonomično ceno tudi na domačem trgu.

In vedo tudi, da bodo morali tovarno, da bi ne obstala, v bližnji prihodnosti modernizirati. Velikansko vsoto denarja (tistih petdesetih novih milijard, kolikor bi jih – po sedanjih cenah – potrebovali) bi lahko dobili edinole, če bodo spravili na trg proizvode, ki bodo prinašali večji dohodek, kot ga prinaša roto papir.

Pravijo, da si z grotesknimi navodili, ki jih dobivajo iz političnih forumov, češ da čas in prostor neizogibno terjata časopisni papir, ne da bi se vprašali, pod kakšnimi pogoji naj ga proizvajalec zagotavlja, pač ne morejo pomagati.

Denarja za akumulacijo, ki naj v doglednem času omogoči rekonstrukcijo »izžrpane« tovarne, v sami reverberaciji, v kateri sta poglavitna člena tovarna papirja z ene in tiskarn ter izdajatelj časnopisov z druge strani, kot rečeno, ni mogoče najti.

Če... pridodamo mi, toda prihranimo misel za konec pričujočega popotnega zapisa iz megle decembrskega Krškega. Prej povejmo še to, da so v Djuru Salaju premišljali tudi o tujem partnerju, ki bi bil morda v oljan »ugrizniti« v velikansko obnovitveno naložbo: a kaj, ko so tujci do nas – zaradi nas v teh naših stanjih – sila sila previdni, in se sploh niso voljni pogovarjati.

Torej res ostane samo tisti »če...«

Če bi tisk nesorazmerno podražili in bi dnevni list stal, denimo, 150 današnjih dinarjev namesto petdesetih – in bi se tega mi vsi navadili, kot smo se navadili na ceno piva v bifejih, na ceno vozovnice v mestnem prometu, na ceno cigaret in kar je še teh navad in razvad, tako da bi se branju in kupovanju vendarle ne odrekli, bi nemara le lahko normalizirali tržno ceno papirja in omogočili tovarni, da počasi tudi pri nas doma zbere prepotrebno akumulacijo za svojo preno, saj bomo sicer nekega lepega dne ostali brez papirja.

Možno je, treba bi se bilo le odločno in temeljito dogovoriti.

Kdo pa pravi, da morajo biti vse navade železne in v veljavi za vse večne čase?

V. K.

Izvir – beli marmor iz Trojira

Poslovni uspehi Iskre Delte so izjemni

Najbolje se prodaja znanje

Ob nekdanjih novicah o težavah in izgubah našega gospodarstva je prava osvežitev govoriti o delovni organizaciji, ki skoraj nima problemov. Njen glavni problem je, kako zadostiti povpraševanju tržišča po njenih izdelkih. Takšna delovna organizacija je Iskra Delta, ki proizvaja vrsto računalnikov, ki so uporabni skoraj povsod v industriji. Če je v minulih letih Iskra Delta proizvajala predvsem za domače tržišče, se je zadnje čase usmerila tudi na tuje trge, in to predvsem na zahod.

Iskra Delta je dokaj mlada delovna organizacija, katere začetki segajo v leto 1978. Tega leta so v sozd Elektrotehna ustanovili tozda za računalnike Digital. Tega leta je prišel na tržišče tudi prvi računalnik delta. Pravi vzpon se je začel leta 1980, ko je postala Delta samostojna delovna organizacija. Leta 1982 se ji je pridružil Iskrin tozda za računalništvo, in tako je nastala sedanja enovita delovna organizacija Iskra Delta, ki je sestavni del sestavljene organizacije združenega dela Iskre. O skokovitem razvoju te delovne organizacije priča tudi podatek o številu zaposlenih. Tako je bilo leta 1978 zaposlenih le trideset delavcev. Konec leta 1979 je bilo v Delti zaposlenih že 120 ljudi. Med njimi je bila tudi naša sogovornica Alenka Hepe, ki je zdaj vzdrževalec poslovnoinformativnih sistemov v delovni organizaciji. Ob nastanku sedanje DO je v njej delalo 350 delavcev, zdaj pa

je v Iskri Delti zaposlenih 1200 delavcev.

»Proizvodnjo računalnikov delijo v svetu na tri dele,« pravi Alenka Hepe. »Prvi so mikračunalniki, drugi so miniračunalniki in tretji superračunalniki. V naši delovni organizaciji izdelujemo prvi dve vrsti. Pri mikračunalnikih izdelujemo dve vrsti naprav, in sicer partner in triglav z več izpeljankami. Tako jih ima partner osem, triglav pa tri. Pri miniračunalnikih pa kupcem lahko ponudimo osem izpeljank računalnika delta.«

Za vse njihove izdelke je veliko zanimanje na našem tržišču, saj je uporaba dejansko neomejena. Tako lahko računalniki opremijo tako, da je uporaben v vseh vejah gospodarstva od energetike, kemije, lesne industrije, tekstila, bančništva in do kmetijstva ter v športu. Seveda ni za vse primeren isti računalnik. Glede na zahteve kupca pripravijo v Iskri Delti posebne izpeljanke računal-

nikov, ki so prirejene ravno za njegovo delo.

Zadnja tri leta se vse bolj usmerjajo tudi v izvoz partnerja na zahod. Tako so v Šentjaku na avstrijskem Koroškem odprli podjetje Iskra Delta Computers, ki jim bo olajšalo izvoz na zahod. To podjetje so ustanovili tudi zaradi težav, ki jih imajo pri uvozu opreme za razna testiranja svojih izdelkov. Tako bodo zdaj v Šentjaku tudi preizkušali vse svoje računalnike. Svoje izdelke pa prodajajo tudi v domovini računalnikov, to je v ZDA. Tam že nekaj let deluje družba Iskra Elektronics, v okviru je tudi oddelek Iskra Software International, ki prodaja Deltine računalnike. Ob tako uspešni prodaji doma in na tujem so tudi finančni kazalci izjemni. Tako imajo letos 15 milijard novih dinarjev dohodka, kar je za šest milijard več, kot pa so načrtovali. Po besedah Alenke Hepe vsako leto načrtujejo stoođstotno rast dohodka,

tako naj bi bil ta prihodnje leto 32 milijard novih dinarjev. Osebni dohodki so v Iskri Delti dobri in znašajo med devetdeset in sto tisoč dinarji. Prav gotovo boste rekli, da je to veliko, vendar če pogledamo sestavo zaposle-

razmere izjemna številka. Od teh delavcev je štirideset magistrov in doktorjev znanosti.

Kljub zelo visoki šolski izobrazbi so možnosti šolanja zelo velike in vsakemu, ki to želi, omogočijo vpis.

Alenka Hepe na delovnem mestu, ki je tudi opremljeno z računalnikom. Ta izum dvajsetega stoletja omogoča velike prihranke pri proizvodnji, saj se precej zmanjša poraba energije, racionalnejše se troši reprodukcijski material, zmanjša se odpadki in zato se sredstva za nakup računalnika hitro obrestujejo.

nih, kmalu ugotovimo, da niso ravno veliki. Tako je pri njih zaposlenih 42 nekvalificiranih delavcev, 33 jih je polkvalificiranih ali pa imajo poklicno izobrazbo. Triletno srednje šole je končalo 89 delavcev, popolno srednjo izobrazbo pa ima 399 delavcev. Višjo ali visokošolsko izobrazbo ima 691 delavcev ali 55,1 odstotka, kar je za naše

Predvsem pa k izobraževanju spodbujajo ljudi, ki imajo srednješolsko izobrazbo. Veliko delavcev študira tudi v tujini. Za naše razmere je neverjetna tudi starostna sestava zaposlenih, saj je povprečna starost približno trideset let, direktor delovne organizacije pa je star devetintrideset let.

»V naši delovni organizaci-

ji je pomembna ustvarjalnost. Naš razvoj delno temelji na konkurenci med posameznimi skupinami. Vendar je ta konkurenca strogo pozitivna in je usmerjena tako, da prispeva k uspešnosti vse delovne organizacije, in ne samo skupine. Več skupin dobi nalogo, naj rešijo problem, in nihče jih ne dobi po glavi, če je drug prej rešil problem kot on,« pravi Alenka Hepe. »Medčloveški odnos so zelo dobri in vsi skupaj se počutimo kot velika družina. Vsi smo med seboj veliki prijatelji in se družimo tudi po delovnem času. Vsi se tudi identificiramo z Deltom in šele nato s svojim oddelkom ali skupino, in tudi to nas žene naprej, k še boljšemu delu. Vsak nov delavec je presenečen nad korektnostjo drugih in nad človeškimi odnosi pri nas.«

Pravzaprav se ob tako uspešnih poslovnih dosežkih človek vpraša, kaj Iskra Delta sploh prodaja. To je tisto, kar se na svetovnem trgu najbolj ceni, to je znanje. Izdelava čipov in drugih delov računalnika ne bi bila smiselna, saj bi bili predragi. Zato jih kupujejo v tujini, predvsem na daljnem Vzhodu, kjer te stvari izdelujejo milijontih serijah in so zelo poceni. Njihovi poslovni uspehi kažejo, da so na poti.

Bojan Kuntarić

V sistemu ne bo nič, in vendar veliko novega

Ljudje, ki ne poznajo jugoslovanske mentalitete, da si radi vse povemo v brk, bi se gotovo čudili, da po 35 letih še uvedbe samoupravljanja skoraj ne najdemo pohvalnih besed za vse, kar smo pri razvoju samoupravljanja dosegli. Govorimo predvsem o napakah in neuresničenih željah, kot da nočemo razumeti, da uveljavitev vsakih globljih družbenih sprememb terja veliko časa in veliko potrpežljivosti. Toda kaj hočemo, taki smo in najbrž je to tudi dobro, saj na ta način marsikateri cilj dosežemo veliko hitreje, kot bi ga sicer.

V tem, za nas značilnem tonu premišljanj, je napisana tudi kritična analiza delovanja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, ki jo je pripravil zvezni družbeni svet za vprašanja družbene ureditve. Z javno razpravo o njej se bo začelo kongresno in volilno leto 1986.

Ko je pred približno dve-ma mesecema zvezni družbeni svet obravnaval osnutek omenjenega gradiva, ki ga je oblikovala posebna komisija sveta za pripravo zaključnega dokumenta kritične analize, so nekateri predlagali, naj bi vsaj na nekaj straneh ali v nekaj odstavkih povedali, kaj smo že dosegli. Zakaj bi se hvalili, je menila večina, in tako lahko na približno 300 tipkanih straneh gradiva predvsem prebiramo, kje smo, kaj se dogaja in kaj bo potrebno narediti, da bo delovanje političnega sistema bolj ustrezalo zahtevam temeljnih ustavnih načel.

Če poskušamo povzeti prvi del analize, namenjen oceni stanja, ne moremo mimo ene uvodnih ugotovitev, da so delavski razred in delovni ljudje, kakor je zapisano, opredelili za samoupravno reševanje družbenih protislovij in samoupravno zasnovo družbenega razvoja. Toda resničnega samoupravljanja je še zelo malo. Delavci še zdaleč nimajo možnosti, da bi gospodarili z družbenimi sredstvi, čeprav je to tudi izhodišče za delovanje celotnega političnega sistema.

Oblast ni v pravih rokah

Analiza večkrat ponovi, da poteka odločanje o družbeni reprodukciji mimo združenih delavcev, njihovih

samoupravnih organov in institucij delegatskega sistema. To pravico si lastijo upravljalske strukture, pogosto v povezavi s poklicnimi upravno-političnimi, čemur dokument pravi prevlada etatističnih odnosov in tehnobirokratskih monopolov na vseh ravneh organiziranja združenega dela in družbe v celoti.

Kaj vse to povzroča, najbrž ni potrebno razlagati, naj gre pri tem za družbenoekonomsko ali družbenopolitično področje. Spomnimo se samo, koliko škode so naredili nerealni razvojni plani, ki so terjali veliko več sredstev, kot smo jih lahko ustvarili. To je pripeljalo do nepremišljenega tiskanja denarja in zadolževanja v tujini prek razumnih meja. Spomnimo se nadalje, kako delujejo skupščine družbenopolitičnih skupnosti, od občine do federacije. Veliko bolj jih zanima in skrbi politična oblast kot razvoj samoupravnih odnosov. Analiza navaja več primerov, ko so si zvezna, republiške in pokrajinski skupščini prilastile veliko več pravic, kot jih jim daje ustava. Seveda na račun samoupravljanja v temeljnih samoupravnih organizacijah in skupnostih.

Na primer: Ustava SFRJ sicer dovoljuje, da je mogoče z zakonom ustanavljati samoupravne interesne skupnosti materialne pro-

izvodnje, vendar naj bi bila to le izjema. Zdaj je to pravilo, saj so tako elektrogo-spodarstveniki kot cestna podjetja, železnice itd. zadovoljni, da jim zakonska prisila posredno zagotavlja potrebna sredstva za njihovo delo, saj se je veliko težje pogovarjati z uporabniki, če je le od njihove volje odvisno, kako bodo zadovoljevali svoje energetske, prometne in druge potrebe. Ali: zakon o združenem delu izjemoma dovoli, da lahko ustanovijo delovno organizacijo tudi družbenopolitične skupnosti. Vemo pa, da je veliko »občinskih« delovnih organizacij, ki so nastala zgolj zato, da bi v občini izdelovali vse, karikirano rečeno, od šivanke do računalnika, čeprav je bilo vsakemu povprečnemu ekonomistu že vnaprej jasno, da mnogo teh delovnih organizacij nima možnosti za uspešno poslovanje.

Ko država pozabi na samoupravljanje

Kritična analiza niti malo ne ostaja le pri obsojanju občinskega etatizma. Opozarja tudi na republiškega in pokrajinskega, saj pravi, da je federalni etatizem zamenjal policentrični. Odgovorni v republikah so preveč mislili le na prvi del stavka, ki je med drugim zapisan v ustavi. To je, da je republika odgovorna za lasten razvoj, premalo pa na drugi del, ki poudarja, da je republika odgovorna tudi za razvoj skupnosti kot celote. Za federacijo pa analiza tudi pravi, da je predvsem delovala kot zvezna država in veliko manj kot socialistična samoupravna demokratična skupnost.

V primerjavi z osnutkom analize je vsekakor zanimivo, da sklepni dokument veliko govori o subjektivnih silah, kar je posebej zahteval zvezni družbeni svet. Naravnost je na pri-

mer povedano, da so družbenopolitične organizacije sprejemale lepo napisane in dobre dokumente, potem pa jim je zmanjkalo moči volje, da bi izpeljale dogovorjeno. Skoraj v vsakem poglavju analize, naj gre za opisovanje razmer v organizacijah združenega dela, za delo delegacij, delegatskih skupščin, za pravni sistem itd., so tudi ugotovitve, kako so odigrale svojo vlogo subjektivne sile, predvsem zveza komunistov, socialistična zveza in sindikat.

Ocena stanja na posameznih področjih delovanja političnega sistema je izhodišče drugega, veliko obsežnejšega dela analize z naslovom Predlogi. Če se spomnimo mesecev in let, ko je nastajal ta dokument, so bili predlogi, kako naprej, pogosto povsem nasprotni. Med dvema skrajnima zahtevama, da moramo temeljito spremeniti ustavne določbe oziroma da v ustavi ne bi smeli dopolniti nobenega člena, kritična analiza zdaj ubira nekako srednjo pot, čeprav je veliko bližje premišljanju tistih, ki niso dovoljevali spreminjanja ustavnih členov.

Priporočila, ki nas obvezujejo

Analiza se namreč zavzema za korenite spremembe. Toda, to velja le za prakso, medtem ko se predlogi za dopolnitev ustav, zakona o združenem delu in drugih sistemskih zakonov omejujejo le na tiste rešitve, s katerimi bi lahko lažje in predvsem veliko bolj popolno izpeljali ter uresničili temeljne ustavne zahteve.

Naštevati jih lahko začnemo z odločanjem delavcev o pogojih, sredstvih in rezultatih dela; nadaljujemo z demokratizacijo družbe in zagotavljanjem možnosti ljudem, da bodo lahko svobodno povedali svo-

Kritična analiza delovanja političnega sistema je nastajala tri leta. Oktobra 1982 je predsedstvo CK ZKJ, ob upoštevanju stališč 12. kongresa ZKJ, sklenilo, da bi zvezni družbeni svet za vprašanja družbene ureditve preučil delovanje političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Ugotovil naj bi predvsem, ali živimo in delamo tako, kot zahteva ustava, in hkrati predlagal, kaj moramo narediti, da bi bilo več samoupravljanja tudi pri dejanjih, in ne le pri besedah.

Zvezni družbeni svet se je te naloge lotil že prve dni novembra 1982. Najprej je imenoval delovno skupino, ki je morala pripraviti natančen seznam vprašanj, na katera naj bi odgovorila kritična analiza. To delo je trajalo skoraj leto dni. Po sprejetju programa in izhodišč za pripravo omenjenega dokumenta je zvezni družbeni svet znova nadaljeval delo s pomočjo delovnih skupin. Imenoval jih je pet, nekatere skupine pa so imele tudi podskupine, tako da je analizo pripravljalo 217 ljudi.

Skupine so zapisale svoje ugotovitve in predloge v osmih separatih z naslovi: Temeljna vprašanja samoupravnega odločanja delavcev v organizacijah združenega dela, Problemi delovanja krajevnih skupnosti, Uresničevanje samoupravljanja v družbenih dejavnostih, Analiza uresničevanja delegatskih odnosov v skupščinskem sistemu, Uresničevanje ustavne zasnove v družbenopolitičnih skupnostih, Kritična analiza delovanja subjektivnih dejavnikov v političnem sistemu socialističnega samoupravljanja, Uresničevanje ustavnosti in zakonitosti ter drugih funkcij pravnega sistema in Uresničevanje kadrovske politike, volilnega sistema in opravljanja družbenih ter javnih funkcij.

Zvezni družbeni svet je o teh gradivih razpravljaj prve letošnje mesece. Še pred začetkom obravnave prvih gradiv je sklenil, da bo sklepni dokument kritične analize pripravila posebna komisija sveta. Za njenega predsednika je imenoval člana predsedstva SFRJ Josipa Vrhovca. Komisija je osnutek sklepnega dokumenta kritične analize pripravila julija letos, zvezni družbeni svet pa je o njem spregovoril konec septembra. Sprejel ga je in hkrati naročil komisiji, da dopolni gradivo s pripombami, predlaganimi na omenjeni jesenski seji zveznega družbenega sveta. Vrhovčeva komisija je svoje delo končala 22. novembra letos, 10. decembra pa je zvezna konferenca SZDL Jugoslavije dala Kritično analizo delovanja političnega sistema socialističnega samoupravljanja v javno razpravo, ki naj bi trajala do konca februarja 1986.

je mnenje in ga usklajevali z drugimi; da pravica do dela ne bo za milijonsko množico le pravica na papirju, da poklicni politiki ne bodo zadovoljni le sami s seboj; da bodo imeli kaj besede tudi delegati; da tozdi ne bodo imeli podjetniških ambicij, da ...

Analiza je napisana zelo strpno in velikokrat pripo-

roča, naj o tem ali tem pre-

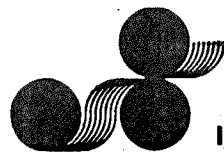
mislimo, naj preučimo to in to, naj naredimo tako, kot smo se že pred skoraj ducatom let dogovorili s sprejetjem ustave. Prav bi bilo, da bi bila taka tudi javna razprava in bi se vsak med nami zamislil, kaj so naše pravice in kaj dolžnosti, potem pa iz tega izluščil, kaj mora narediti in kako mora delati.

Alenka Leskovic

almira

Radovljica

Delovnim ljudem in poslovnim prijateljem naše iskrene čestitke z najboljšimi željami v novem letu 1986

slovenske
železarne
ljubljana

Pridružujemo se z željo, da bi bilo leto 1986 plodno in uspešno za vse nas

AS

DOMŽALE

Pošilja iskreno novoletno voščilo delovnim ljudem, kolektivom in vsem poslovnim prijateljem

HELIOS

KEMIČNA INDUSTRIJA n. sol. o. DOMŽALE, 61230 DOMŽALE

Vsem poslovnim prijateljem in delovnim ljudem priskrbo čestitam za novo leto 1986 z željo po čim plodnejšem medsebojnem sodelovanju v prihodnje

Industrijsko podjetje

Alprem

Kamnik 61240
Usnjarska cesta 9

Pošilja iskreno novoletno voščilo delovnim ljudem, kolektivom in vsem poslovnim prijateljem

DO Gostinsko podjetje

PLANINKA p. o.

61240 Kamnik, Titov trg 4
JUGOSLAVIJA

Obrati:

Hotel Malograjski dvor, telefon: (061) 831-531
Restavracija Planinka, telefon: (061) 831-451
Kavarna Veronika, telefon: (061) 831-143
Uprava DO, tel. (061) 831-451
Žiro račun: 50140-601-32106
Srečno novo leto 1986

Gospodarski ustroj – odslej dalje

Od kod in kam bo pihal veter

Kar je bilo pred meseci napovedano kot vroča jugoslovanska jesen, je zdaj v glavnem za nami.

To seveda ni čisto res. Bolj res je, da se bodo začeli sadovi teh naših sistemskih sprememb in preureditev, o katerih so se v skupščinah in na vseh drugih ravneh dokaj razburjeno pogovarjali in dogovarjali vso dolgo jesen, seliti v vsakdanje gospodarsko življenje in medsebojna razmerja šele zdaj, po sprejetju novih zakonov in predpisov. To pomeni, da je za nami šele prva faza te naše družbenoekonomske preobrazbe, za kakršno pri vsem tem pravzaprav gre.

Jasno je, da se glede na vse, kar se je v teh mnogih razpravah in v zvezi z njimi dogajalo, vprašujemo, v katero smer so pravzaprav zasukane te spremembe, kar zadeva dinarske in devizne tokove, odnose znotraj jugoslovanskega gospodarstva in njegove odnose z gospodarstvi širšega sveta, pogoje gospodarjenja in razpolaganja z dohodkom in kar je še tega v celokupnem spektru oziroma krvnem obtoku našega gospodarskega in družbenega organizma. Pravega in nedvoumnega odgovora – kljub nekaterim bolj ali manj določenim slutnjam – ne vemo in ne poznamo. Bo poslej gospodarstvo na bolj napetih udah administrativne volje državne oblasti, katere center je zvezna vlada in ves ministrsko-upravni aparat, skoncentriran v vrhu federacije, ali pa bo vendarle vsaka posamezna delovna organizacija kot članica samoupravnega sistema začutila več možnosti in več moči za svoje delo, za svoje uspešne prodore na trg, za svoj dohodek in ustvarjanje akumulacije, za svojo krepitev in širjenje svoje veljave? Da gre – po tej ali oni poti – za željo po krepitvi gospodarskega reda in intenzivnosti in torej za željo po ponovnem vzponu jugoslovanskega gospodarskega organizma iz zagnanosti zadnjega časa, ni treba dvomiti. Vprašanje je seveda, kateremu izmed

obeh načinov vodenja in usmerjanja tega organizma se lahko ta neizogibni namen posreči. Nekateri v tej državi so prepričani, da je mogoče red in uspešnost vzpostaviti samo po poti večje administrativnosti, s centralizacijo odločanja, prek koncentracije sredstev, z disciplino, vodeno od zgoraj. Kdor dela in misli – dlje in globlje, kot so voljni in zmožni misliti pragmatiki, pa se natanko zaveda, da je smotrna in dolgoročno perspektivna tako za gospodarsko uspešnost kot za zdrav družbeni razvoj edinole pot dosledno razvitega samoupravljanja, v katerega okvirih bomo vsi, vsaka posamezna delovna organizacija, vsak na svojem »terenu« z maksimalno lastno zavzetostjo in odgovornostjo opravljali svoje delo, prispevali svoje k razvoju in dajali svoje deleže kot ustvarjalni subjekti – ne kot nekakšni izpolnjevalci planov »zveznih direktij«.

Ta hip ne vemo, kam se bo obrnil veter.

Vemo le, da je v zraku precej nezaupanja in veliko odgovornosti, ki prav gotovo ni spodbudna. Da je tako, razberemo tudi iz obnašanja delovnih kolektivov in njihovih vodstev, ki so prav v teh dneh in tednih razdeljevali denar, kar ga je na voljo, v obliki tako imenovanih trinajstih plač, namesto da bi varčevali, gospodarili, premišljali o tem, kako naprej. Takega treznega in gospodarnega premišljanja je malo, živimo

iz rok v usta, ne vemo, kaj bo prinesel začetek novega leta – in to za gospodarstvo in naše počutje v njem res ni prav nič spodbudno.

O tem, kaj so pravzaprav sklenili delegatski sestavi v skupščini Jugoslavije, kaj prinašajo novi zakonski predpisi, kaj se – v globljem zgodovinskem smislu – dogaja v naši gospodarski politiki, skratka, kaj lahko kot temeljno povzamemo iz vsega povedanega in dogovorjenega (ali pa tudi še nedogovorjenega), smo sklenili slišati misel Sveta Kobala, namestnika predsednika republiškega družbenega sveta za gospodarski razvoj in ekonomsko politiko (ter hkratnega člana predsedstva RO ZZB NOV Slovenije).

»S tem letom se končuje doba, ki je predstavljala velike materialne spremembe v položaju Jugoslavije in njenih razpoložljivih sredstev.

V tem času je prišla Jugoslavija iz velikega uvoznika tujih sredstev kapitala v položaj, ko je imela netto odliv sredstev v tujino. To znaša v prvih petih letih tega desetletja štiri milijarde manj dolarjev, kot jih je imela ob koncu prejšnjega desetletja.

Zato označujejo ta leta silovite razprave o tem, kako naj se notranja poraba uskladi s temi materialnimi spremembami – in na čigav račun. Deloma je bil ta prihra-

nek izvršen z zmanjšanjem investicij in modernizacije, glavni del s padcem življenjske ravni, zlasti nekaterih skupin – predvsem upoko-jencev.

Ker pa so zdaj ti viri prihranka izčrpani, je nadaljnje usklajevanje vseh vrst potrošnje z našimi možnostmi trčilo ob pridobljene pravice, ki so se formirale v prejšnjem obdobju, ter na interese struktur, ki so rezultat prejšnjega položaja.

Zato je odpor proti spremembam v pridobljenih pravicah ter njihovem usklajevanju z novimi realnimi možnostmi temeljni vzrok za inflacijska gibanja, ki označujejo zlasti zadnja leta tega obdobja.

In zato ni naključje, da so se v tako velikih materialnih spremembah porajale najrazličnejše ideje (in se še porajajo) o spremembah gospodarskega pa tudi političnega sistema, kar naj bi vodilo v izboljšanje položaja in k zmanjšanju inflacijske stopnje.

Pri tem sta navzoča predvsem dva modela razreševanja problema: na eni strani krepitev in nadaljnji razvoj samoupravnih družbenoekonomskih odnosov in v tem kontekstu krepitev položaja delavcev, na drugi strani pa modela, ki vidi razreševanje teh nakopičenih problemov v povečani vlogi države in njene vloge v uravnavanju družbene reprodukcije in delitve razpoložljivih virov.

Zato se ta doba končuje s paketom cele vrste novih sistemskih ureditev, ki so izraz takega stanja v gledanjih na nadaljnja pota in smeri družbenega razvoja, vse skupaj pa vendarle predstavlja začetek nove dobe.

Kako bi se dalo v najkrajših poteh označiti du-

ha in vsebino teh novih sistemskih prijemov?

»Če so do sedaj veljavne značilnosti gospodarskega sistema, ki jih predvsem označujejo motivacijski faktorji, uspele zadržati in tudi omogočiti določeno rast proizvodnje in so s tem pokazale veliko vitalno moč subjektivnega faktorja, potem so nove rešitve šele na začetku svoje poti, torej bodo šele opravljale izpit, razsodnik pa bodo edinole življenjska praksa in rezultati.«

Toda prve odzive in učinke je že mogoče zaznamovati?

»Čeprav celokupna zakonodaja še ni operativno analizirana in torej nima neposredne izvršilne moči, pa je že klima, ustvarjena ob sprejemanju zakonskih rešitev, vnesla povečano stopnjo administrativnega načina reševanja problemov, voluntarizma in individualnih pritiskov, ki stvar odmikajo od gradnje konsistentnega gospodarskega sistema, v katerem bi udeleženci v reprodukciji poznali svoje pogoje poslovanja in uživali pravno varnost, kar je temelj višje stopnje organiziranosti, produktivnosti in učinkovitosti pri sprejemanju odločitev temeljnih nosilcev.«

Kaj je, spričo te kritične refleksije, mogoče napovedati za čas, ki prihaja?

»Očitno se zunanji materialni okviri Jugoslavije v naslednjih petih letih ne bodo bistveno menjali glede na leto petinosemdeseto. Srednjeročni program razvoja Jugoslavije do leta 1990. predpostavlja, da bi se zunanji dolg Jugoslavije zadržal na istem nivoju, da pa bi se relativno zmanjšala devizna obremenitev s povečanim vključevanjem v mednarodno menjavo, torej s povečanim izvozom.

Problem je torej v razvojnih smereh Jugoslavije, v njeni večji gospodarski učinkovitosti in s tem v odpravljanju njenega tehnološkega zaostajanja v odnosu do bolj razvitih delov sveta.«

Od česa je vse to odvisno?

»To, ali bodo ti cilji realizirani – ta notranja modernizacija, dvig tehnološke ravni in večja kakovost v poslovanju, večja akumulacija in štednja – je odvisna predvsem od tega, ali bodo ti temeljni subjekti gospodarjenja dejansko motivirani za take napore v tej smeri in ali bodo s tem prevzeli odgovornost za svoj obstoj in razvoj ter poželi tudi rezultate svojega boljšega gospodarjenja.

Ce bodo te nove rešitve ustvarile te pogoje, potem lahko računamo na rast proizvodnje in družbenega proizvoda in s tem na lažje zadovoljevanje tudi drugih potreb, to pa je tudi edini način, da se stopnja naše inflacije zmanjša.«

A če se to ne bo zgodilo?

»Če pa bo usoda teh temeljnih nosilcev gospodarjenja predvsem v odločitvah zunaj njih in bo njihova usoda vezana na administrativne rešitve, potem se bo objektivno slabila tudi njihova odgovornost, kar pa bi ambicije srednjeročnega razvojnega plana postavilo pod vprašaj.«

Kar pomeni...?

»Kar pomeni, da boj za samoupravljanje in samoupravne družbenoekonomske odnose ni samo politično vprašanje, temveč je tudi edina realna pot za obvladovanje sedanjih težav in za zagotavljanje nadaljnje rasti družbe kot celote ter za sproščanje energije vsakega posameznika.«

Pogovarjal se je Viktor Konjar

GOSTINSKO PODJETJE PECA MEŽICA

INVALIDI, BORCI, REZERVNI OFICIRJI
PRIPOROČAMO VAM OBISK KOROŠKE, KJER BOSTE DOBRO POSTREŽENI V

HOTELU PECA V MEŽICI
GOSTILNA BRAMČORNIK PRI PREVALJAH

CENA PENZIONA 1.500,00 din

IZLETI: V AVSTRIJO

NA PECO

NA RADUHO

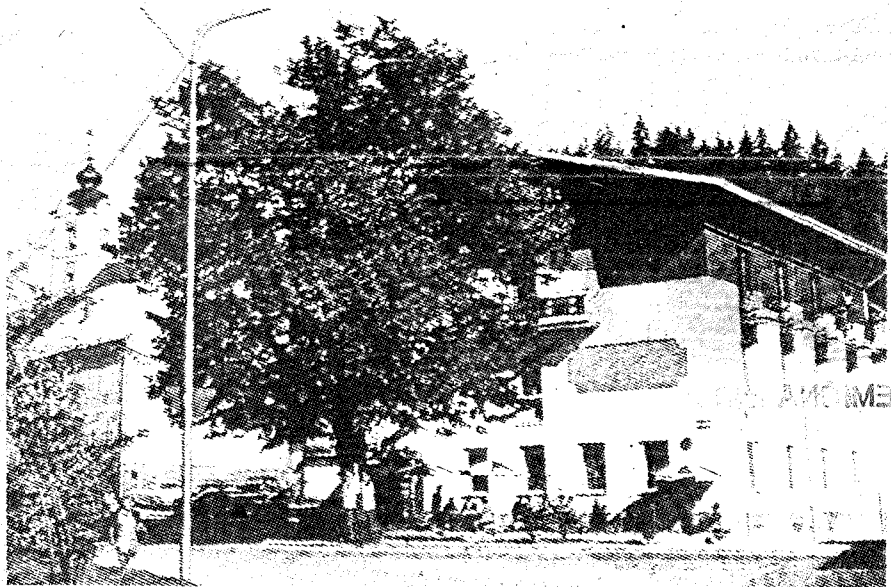
NA URŠLJO GORO

NA POLJANO PRIZORIŠČE ZADNJE BITKE V NOB

ORGANIZIRAJO SKUPNE PIKNIKE V NARAVI V DOLINI TOPLE, V JAZBINI IN

ŠENTANJELU.

SKUPINAM NA ŽELJO DODELIMO ŠOLANEGA TURISTIČNEGA VODIČA.

Smelt – Ljubljana – Jugoslavija

Global projekt management

»Bi prevedel? slišim.

Pripombi seveda ne oporekam, ustreči pa ji vseeno ne mislim. Predlagam vam takole: preberite ta sestavek do konca in se šele potem vrnite k naslovu. Tedaj vam bo vse jasno.

Se pravi – Smelt...

Na vsakem koraku kamorkoli pogledate: na televizijski ekran, v časopise, na sponzorske sezname, Smelt nikjer ne manjka. Ker je vrhu vsega še pokrovitelj našega prvaškega košarkarskega moštva (ki po svojem »dobrotniku« s svojimi spori in porazi ni ravno v veliko čast), se ime Smelt pojavlja še tolikanj pogosteje.

Toda roko na srce: ali veste, kaj pravzaprav pomeni to enigmatično ime – Smelt?

Sam pošteno priznam, da tega do svojega tokratnega pogovarjanja z generalnim direktorjem Jožetom Žagarjem, sicer diplomiranim strojnim inženirjem, ter z vodjo propagande in javnih stikov (ki se jim uradni pravi »public relations«) Vladimirom Vajdo, profesorjem... nisem vedel. In sem to, kajpak, za uvod priznal tudi njima.

Z odgovorom sta me potolažila. Nič hudega, sta rekla, če besede Smelt tudi ne razvozlam. Kajti njen »rebus« sodi že v zgodovino.

Smelt je nastal kot skupnost (S) metalurško (M) elektrotehniških (ELT) organizacij pred približno dvajsetimi leti in bil neke vrste njihov komercialno-tehnični biro.

Zdaj to že dolgo niso več.

Poglavitna dejavnost, ki daje Smeltu zdajšnjih in prihodnjih dni krila ter novo in novo zagonsko energijo, ki si prizadeva vedno više, vedno dlje in vedno bolj v šir, je gradnja tehnološko zahtevnih objektov doma in na tujem.

Vse je oprto na naš know-how, pravi direktor in nam tokrat sam pomaga s prevodom, češ: mi prodajamo predvsem svoje znanje. Pokaže pa se, da je pojmov, ki jih kaže pojasnjevati, pravzaprav več.

Eden takih je tudi sam pojem »gradnja« (namreč: gradnja industrijskih objektov). Seveda ne gre za golo zidavo poslopij pa tudi ne samo za montažo

takšne postavitve res optimalen, je zagotovo potrebna veliko vsakovrstnega znanja, bodisi finančnega, bodisi tehnološkega, bodisi...

Gre, vsekakor, za preseljanja, za transfere našega znanja in naših tehnologij – v obliki »paketa«.

Na svoji poti skozi dvajset let obstoja in hkratnega razvoja je Smelt največje število objektov zgradil (postavil) znotraj jugoslovanskih meja, in sicer kot konzultant posameznih investitorjev. Z leti (zlepa ne kaže reči: počasi ali postopoma, kajti razvoj je bil dejansko zelo hiter) so se usposobili tudi za nosilca posameznih projektov ter za postavljanje objektov na

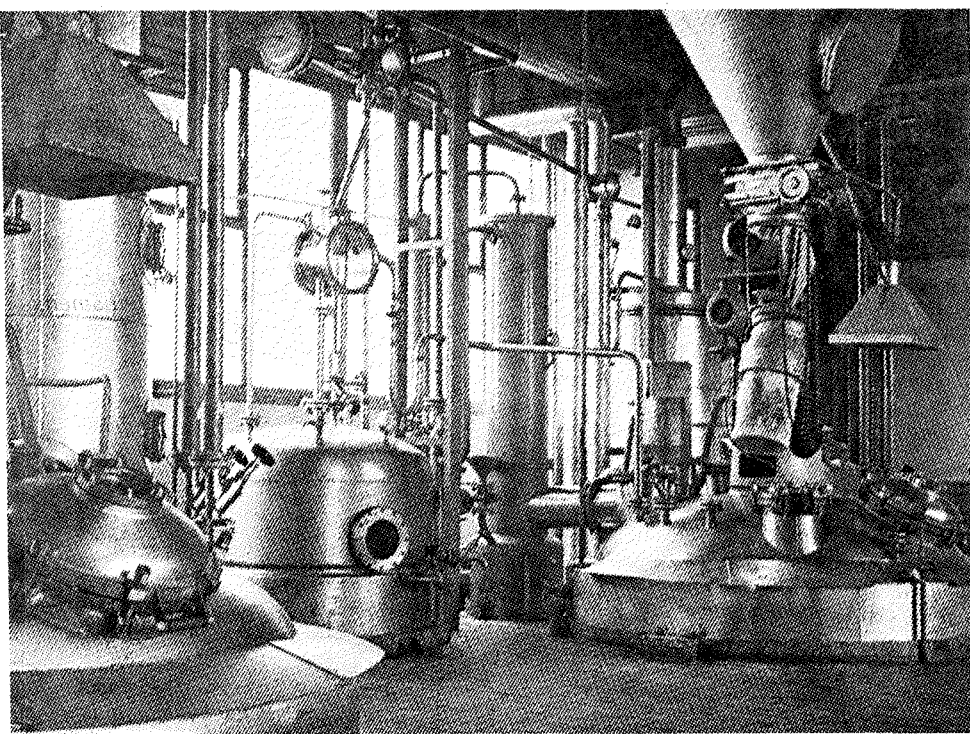
za strojno opremo, za jeklene konstrukcije ali karkoli že.

Projektov – od razmeroma – majhnih do razmeroma velikih – je v različnih državah širnega sveta cela vrsta. Med večjimi so ta hip: dokončanje objekta v Iraku, gradnja v Iranu, začetki z rafinerijo na Kitajskem, dvoje velikih pekarn v Libiji, tovarne protetičnih elementov na Kubi pa podpisana pogodba z Egiptom in še cela vrsta domačih projektov.

O tem, kolikšen je (devizni, kajpak) izkupiček za prodano znanje in posredovane izdelke drugih tovarn, nam pač ni treba zgubljati besed. Lahko si samo želimo, da bi bilo teh in takih priporočil in dejanj še veliko več.

Toda – kako se dokopljete do njih?

»Kanalov, po katerih pretokajo informacije na področju marketinga, je več,« povzemamo iz besed inženirja Žagarja. »Eno so naša lastna predstavništva v tujini: v Singapuru, v Teheranu, v Havani, v Pekingu... Uporabljamo pa tudi obstoječa predstavništva dru-

V nedogled se seveda ne mislijo širiti. Tja do petsto zaposlenih, denimo. To naj bi bila zgornja meja. Sicer pa so v pomembno oporo redno zaposlenim tudi zunanji sodelavci, angažirani za posamezne projekte in njihove sestavne dele. Sodelujejo z Institutom Jožef Stefan, z Iskro Delto in še... le kdo bi zmozel našteti vse.

Vsak sprejeti projekt ima svojega vodjo – in svoj te-

zavedati. Samo telegramska primerjava z Zvezno republiko Nemčijo: ta prek podobnih inženiringov izvozi 70 odstotkov vse investicijske opreme, kolikor je Nemci pošiljajo na svetovni trg; mi, Jugoslavlani tičimo pri nekaj skopih odstotkih. Tem pač doslej nismo posvečali pozornosti.

Precej bolj se je tega zavedala naša armada, ki je na veliko gradila objekte posebnega pomena v tujini in (ob Smeltovem izdatnem sodelovanju) realizirala po tej poti kar 80 odstotkov celotnega jugoslovanskega investicijskega izvoza.

In kako naprej? – vrtam v sklepni povzetek.

»Trend je zdaj samo – navzgor,« je v svoji izjavi trden generalni direktor. »Klima v Jugoslaviji nam je naklonjena. Tudi banko imamo, katere namen je omogočati sklepanje finančnih aranžmajev z našimi krediti, kajti večina držav postavlja to kot normalen pogoj.«

Nasploh si želijo države, ki od nas po tej poti karkoli kupijo, zagotoviti tudi ustrezen izvoztvo svojega blaga k nam. Tem zahtevam se ni več mogoče izogniti.

Dvoje ilustracij: Smelt bo na Kubi renoviral tamkajšnje hotele, kajti Kubanci so sklenili obnoviti turizem. Iskali pa so denarno kritje. In Smelt jim je prek Kompassa priskrbel reden »dotok« zahodnoevropskih turistov.

... Ali pa – železarna v Mozambiku. Smelt, ki jo je

gradil, je ustanovil konzorcij, v katerem sodeluje tudi Krupp. Konzorcij bo financiral gradnjo in si odplačila zagotavljal z delom proizvodnje bodoče železarne.

Biti je pač treba fleksibilen in iznajdljiv, treba je znati prisluhniti, znati izbrati optimalne rešitve, še bolj pridobivati reference. In biti – v teamih – kar najbolj samoiniciativen, ustvarjalen, zavzet za novo... ter, kakopak odgovoren.

Takšni zavzeti, polni idej, komunikativni, toda neodvisni želijo ostati tudi poslej. Zato so odločno in z vso utemeljitvijo zavrnil politične pritiske, ki so jim z občine naročali, razkosanje enovite delovne organizacije v tozde. Imeli so dovolj energije za svoj zmagoviti »Ne!«

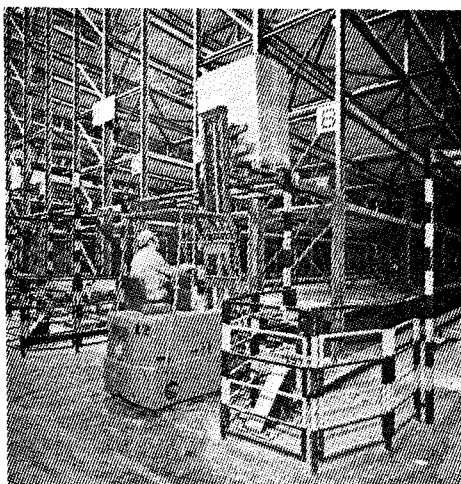
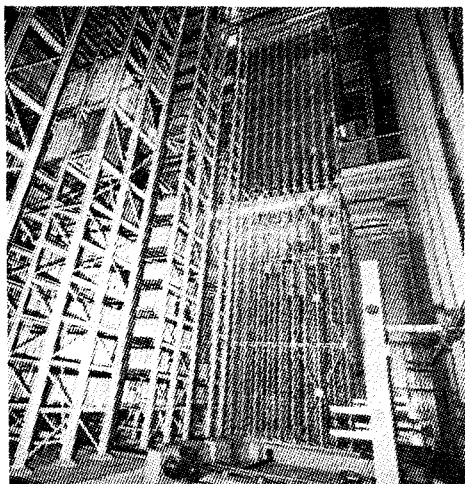
Zdaj torej razumete, kaj pomenijo besede: »Global Project management?«

Če vprašate mene, povem, da sem bil srečanja in pogovora v Smeltu vesel kot nenadejanega novoletnega darila.

Smelt je še en dokaz več o ustvarjalni prodornosti moje dežele.

Generalni direktor je ob slovesu vprašal, ali sme po tej poti izreči novoletno čestitko vam, našim bralcem – izzvenela pa naj bi v optimistični oblubi, da bodo prek gradenj industrijskih objektov v tujini še naprej po svojih najboljših močeh pripomogli zvečevati naš izvoz.

Viktor Konjar

ključ – na svoj račun in v svojem imenu.

In prav v tem je zdaj bistvena razlika od tistega prej: razvojna smer jih je preobrnila iz konsultantov v oblikovalce lastnih projektov.

Zdaj so s približno 85 odstotki vseh svojih strokov-

gih delovnih organizacij. Pa tudi sami študiramo stanje na svetovnih investicijskih trgih. Ker smo poslovno organizirana hiša, izrabimo vse priložnosti, ki nam olajšujejo prodor v svet. Brez vseh zavor...

V tej zvezi se mojima sodelavcema zdi vredno in potrebno poudariti, da Smelt pač ni občinska ali republiška organizacija, temveč – »svetovna hiša«.

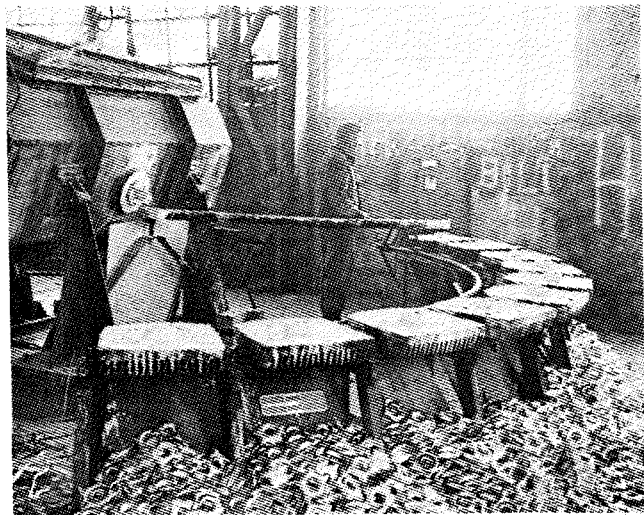
Logična je tudi kadrovska različica tega pojma: v Smeltu zaposleni strokovnjaki so – izraz uporabimo mi, upajmo, da ne bo izzvenel samovoljno – v pravem in dobrem pomenu besede »svetovljani«.

Njega dni so bili skoraj vsi smeltovci tehnično-inženirsko usmerjeni. Zdaj je precej drugače. Inženirji še vedno prevladujejo, toda imeti morajo poleg strokovnega znanja tudi razvit občutek za poslovnost, za komunikativnost, za kominatoriko.

Vseh je 370, tistih z visokošolsko diplomijo prek dve tretjini. (Ali kot v šali pripomni Vladimir Vajda: »Nekaj malega več kot za vsak dan eden.«)

Malo ali veliko? – vprašam.

Malo ali veliko – kakor se vzame, pove direktorjev odgovor.

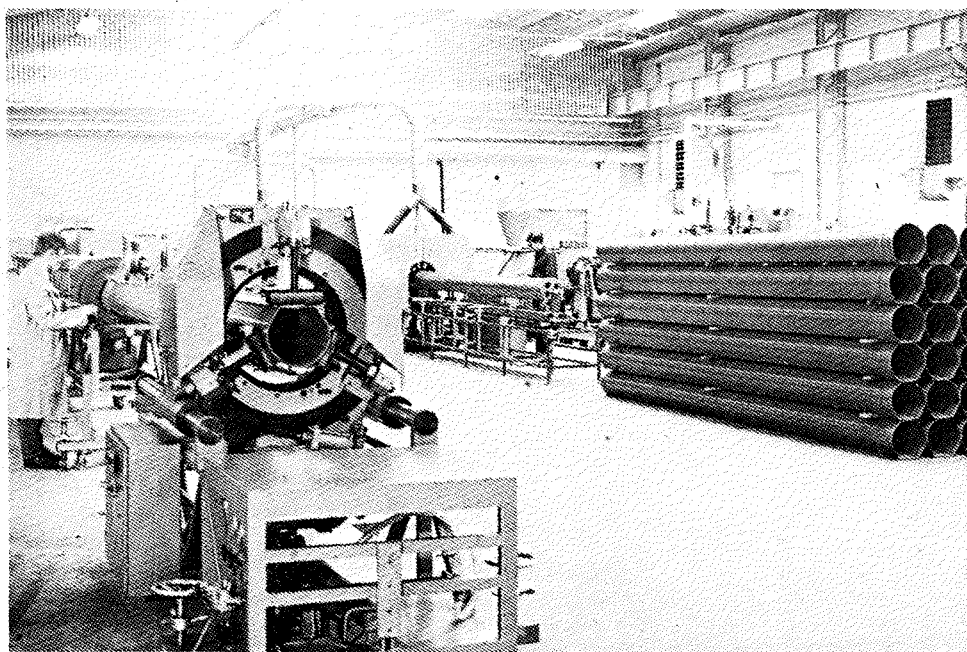
strojne opreme, pač pa za kompleksno in optimalno postavitve vseh sestavin neke investicije: za ekonomsko, tehnološko, kadrovsko, tržno... vsakršno razčlenitev vseh okoliščin, iz katerih zraste in v katerih požene korenine neka tovarna.

Če naj bo uspeh neke

nih zmogljivosti angažirani v tujini.

Bistvenih reči pa je v tej zvezi še več.

Ena med njimi je ta, da Smelt tujim interesentom ponuja lastne, jugoslovanske tehnološke rešitve. Če jih pri naših proizvajalcih ni, da zanje impulz, pa naj gre za gradbene elemente,

Predstavitev mirovniškega projekta

»Zoper bojne igrače«

Ni res! Sami so svojo akcijo poimenovali: »Dajmo otroku možnost,« oprti na izhodiščno misel, ki pravi: »Iz otrok zrastejo v večji ali manjši meri agresivni ljudje, najeti v večni dilemi z dobroto, humanostjo in poštenjem na eni in agresivnostjo, izkoriščanjem in hudobijo na drugi strani...«

In gre za to, da bi človeku – otroku pomagali rešiti dilemo v prid prvi izmed obeh možnosti.

Za snidenje z Markom Hrenom, enim izmed »motorjev« skupine za mirovna gibanja, ki se je po spontani volji svojih članov (študentov, dijakov in drugih) pridružila skupini za duhovno ter skupini za ekološko gibanje v okviru republiške konference socialistične mladine, smo bili dogovorjeni v enem teh neljubeznivih decembrskih večerov v eni izmed sobic živahno utripajočega mladinskega in študentskega in vseh vrst dejavnostim namenjenega doma v ljubljanski Kersnikovi ulici.

Na tistih nekaj kvadratnih metrih, med omarami, mizami, stoli in ropotijo najdem zbranih najmanj desetero fantov in deklet, tako da zares kar stežka pripežam čeznje do ponujenega sedeža ob oknu. Kako tudi ne, ko pa čepijo na tleh, vsak pred svojim razprostrtim velikim formatom belega papirja ter pišejo in pišejo plakate za akcijo, ki so si ji omislili v naslednjih nekaj dneh. (Zdaj, ko te vrstice prebirate, so njeni

poskusi in njena dejanja že mimo). Sestavljali bodo samo nazorno kuliso pogovora, ki se mu prepustiva z Markom, »ideologom« in razlagalcem tega njihovega ravnanja.

Začeli so na lastno pobudo. Ta ali oni med njimi se je zanimal za utrip mirovnih gibanj drugod po svetu. Navezali so nekaj stikov, se seznanili in poglobili in poskusili postati neke vrste odmev. Počasi se je izkristalizirala jasna misel. Sklenili so se dobivati po dvakrat vsak teden, izdajati so začeli skromen bilten, omišljajo si taka in drugačna predavanja, oglašajo se tudi v medijih, skratka: delujejo v skladu s svojimi močmi.

Teh moči (zlasti denarnih) seveda ni na pretek, ko gre za navezovanje tesnejših stikov z mirovniki v drugih deželah bližnjega evropskega zaledja, predvsem v Julijski krajini ter v avstrijski Koroski. Mirovni komite treh dežel sicer deluje in se od začetnih manifestov prebija k dejanjem, optimalne intenzivnosti pa žal še ne izpričujejo.

Pač pa je vsem mirovnikom ne glede na to, kje so doma, skupno enovito pojmovanje človekove varnosti, njegovih človečanskih pravic in njegovih demokratičnih možnosti. S poudarkom: neodvisno od meja. Pri tem se ravna po načelu, da varnost ne sme pomeniti moči in premoči, temveč sodelovanje in ustvarjanje prijatelj-

stva.

Ni jih veliko – in število tudi ni namen njihovega delovanja. Teh dvajset do trideset fantov in deklet, kolikor jih redno prihaja, pomeni jedro skupine, ki pa je odprta vsakomur, kdor se jim želi pridružiti. Odločilnega pomena se jim zdi povezanost z različnimi ustanovami in društvi, ki v družbi namenja svojo pozornost in svoje delo prav tem in takšnim prizadevanjem: težnjam po miru.

Kar zadeva »boj zoper bojne igre in bojne igrače«, gre za zelo širok spekter odgovorov na vprašanja, kako vzgajati in vzgojiti otroka, da bo živel s strpnostjo do drugih, imel druge rad, jih bo spoštoval in bo z njimi solidaren. Mirovniška vzgoja želi k takšni vzgoji sočloveka prispevati svoj delež, pri čemer ve, da se ne more izogniti trdni steni otrokovih in s tem nasprotnih prirojenih in privzgojenih lastnosti.

Sklenili so razobesiti plakate, ki naj opozorijo na škodljivost in neprimernost bojnih igrač. Sklenili so postaviti pult – na javnem mestu, kampak kjer bodo na voljo v zamenjavo za staro bojno igračo druge, alternativne, »čustvene« igrače.

Lani so poskusili prvič. Letošnja repriza že upošteva izkušnje. In te prav gotovo niso nepomembne oziroma nezaznavne. Lani zbrani podpisi mimoidočin zoper neprimerne bojne igrače so poslali proizvajalcem igrač in naleteli na njihov presenetljivo konstruktiven odziv: ti so jim namreč letos poslali igrače v vrednosti 20.000.000 dinarjev in jim tako omogočili zares izdatno

akcijo.

Ob strani jim stojita zveza prijateljev mladine in mestna skupnost otroškega varstva ter nekaj psihologov, kar je seveda lepo in prav, ni pa še vse.

Predvsem pa kujejo načrte (nekateri nemara brez krčmarja) – o tem, da bi se lotili uprizorjanja lutkovnih predstav na prostem, da bi z njimi gostovali po vrtcih, da bi skupaj z organizacijami prijatelji mladine (nekoč nekega dne) odprli posebno trgovino igrač, namenjeno predvsem svetovanju staršem, da bi...

Vse to so, kampak, samo kapljice v morje. Toda – tudi kapljice nekaj štejejo, še zlasti, če se sklicujemo na nič manj veljavni rek, da iz majhnega raste veliko.

Ljubljanski mladi mirovniki pa imajo v ognju še nekaj želez, še nekaj projektov. Enemu izmed njih pripisujejo sami večji pomen, kot ga je pripravljena ali si ga upa izraziti siceršnja javna beseda: razglašajo načelo, naj bi bilo omogočeno ljudem, ki jim prepričanje ali notranja vest branita nositi vojaško obleko in orožje, opravljati alternativne obveznosti – civilna dela v času, ko bi morali biti na sluzenju vojaškega roka.

Zavedajo se, da so v tej zamisli oziroma zahtevi precej osamljeni, a ne mislijo vreči puške v koruzo. Apelirajo na odkrit, obojestransko argumentaren, razumen in dogovorno konstruktiven pogovor, ki naj stvari vsaj do neke mere zventilira.

Mirovniki so pač del življenja, kakršno je in kakršno po vsej logiki more biti.

V. K.

Odlikovanje Tonetu Svetini

Minuli teden je v prostorih izvršnega sveta skupščine SRS njegov podpredsednik dr. Boris Frlec izročil red dela z rdečo zastavo književniku in likovnemu umetniku Tonetu Svetini, ki ga je odlikovalo predsedstvo SFRJ za posebne zasluge in dosežene uspehe pri delu, pomembnem za napredek države.

Kot 18-letni fant, mobiliziranec, je decembra 1943 pobegnil iz nemške vojske, se pridružil partizanom in se v okviru 7. SNOUB France Prešeren udeležil mnogih znamenitih bojev te brigade na Gorenjskem, Notranjskem in na Primorskem. Kot borec se je odlikoval s svojo drznostjo in neustrašnostjo.

Vojska je z vsemi grozotami v Tonetu Svetini pustila globoke sledove in ga kot literata in umetnika spodbudila v njegovem ustvarjalnem poletu.

Njegov vojnogodovski roman Ukana je danes na policah vsake druge slovenske hiše. Kot eden velikih slovenskih besedil o NOB je doživel nekaj izdaj, dramatizacijo in prevode v 4 druge jezike. Za tem obsežnim delom je Svetina napisal roman Med nebom in peklom, ki govori o razmerah v okupiranem Slovenskem primorju. Narodnoosvobodilnemu boju so posvečena še nekatera druga njegova dela. Vsa preveva spoznanje, da maloštevilni narod, kot smo Slovenci, po svojih delih, po svojem junaštvu, po svoji vdanosti in ljubezni do rodne zemlje, do zapuščine preteklih rodov, predvsem pa do svoje svobode in neodvisnosti presega velike narode.

Tone Svetina je del svojih vojnih doživetij izrazil tudi v znanih in značilnih skulpturah iz izrabljenega orožja in bombnih drobcev, iz katerih diha odpor proti vojni in vojnim grozotam.

Jože Čurin

V spomin
Radoslavu Klanjščku-Jaku

Na fotografiji so borci in borce 3. SNOUB Ivana Gradnika, ki je nastala dne 12. 10. 1985 na Rezinskem vrhu pri Jelenovem žlebu.

Tam so odkrili spominsko obeležje našemu legendarnemu komandantu 3. SNOUB Ivana Gradnika in pred sedniku domicilnega odbora naše brigade tovarišu Radoslavu Klanjščku-Jaku.

Odkritje spominskega obeležja je nastalo na pobudo ljubljanske območnega skupnosti borcev 3. SNOUB Ivana Gradnika v sodelovanju z enoto, ki razvija tradicije naše brigade v Ajdovščini in drugimi udeleženci: JLA, TO, SLO itd. Udeležilo pa se ga je tudi veliko število njegovih nekdanjih borcev in bork iz vseh območnih skupnosti borcev: Ljubljane, Kopra, Nove Gorice, Tolmina, Idrije, Gorenjske, Postojne ter Stajerske, kakor tudi veliko število njegovih rojakov iz zamejstva, na čelu z bivšim in sedanjim predsednikom občine Števerjan. Po slovesnosti so imeli skupno kosilo v Domu JLA v Ribnici, kjer smo izmenjali izkušnje pri delu in navezali še

LM, ki je ta dan skrbela za dobro in varno vožnjo po strmih pobočjih Jelenovega goreškega masiva in JLA za gostoljubnost v Domu JLA ter vsem nastopajočim na prireditvi.

Zahvaljujemo se komandantu Ljubljanskega armadnega območja generalu Višnjicu in načelniku TO Slovenije generalu Pavšiču za pomoč v tej akciji.

Posebna zahvala velja naši enoti v Ajdovščini in njenemu komandantu polkovniku Milanu Gorjanu in podpolkovniku Adžiču za vso nesebično pomoč našemu domicilnemu odboru kakor tudi pri izvršenih delih, da je vse tako lepo uspelo.

Domicilni odbor
3. SNOUB

7000 kartotečnih listkov iz Dachaua

Dve poglavitni nalogi v letu 1986 si je na zadnji seji zadal taboriščni odbor Dachaua pri komisiji za bивše politične zapornike, internirance in izgnance (v okviru ZZB NOV Slovenije): sestaviti seznam vseh jugoslovanskih internirancev, ki so bili v koncentracijskem taborišču Dachau in pripraviti srečanje dachavcev iz Slovenije v Ljubljani.

Popolnega oziroma sploh celotnega seznama ljudi iz Jugoslavije (in po vojni priključenih krajev Istre oziroma Primorske), ki so bili internirani v koncentracijskem taborišču Dachau, sploh ni. Občinski odbori ZZB, vsaj večina, sicer ima tovrstne sezname, vendar niso popolni. Ker pa bi vendarle morali imeti tovrstni seznam, tembolj, ker so nekateri očitali uredniškemu odboru zbornika Dachau, zakaj niso v tej knjigi objavili seznama vseh jugoslovanskih internirancev v tem taborišču, se je taboriščni odbor že pred časom načrtnje lotil tega dela.

Glavni odbor Rdečega križa Slovenije ima namreč 6 škatek kartotečnih listov z imeni jugoslovanskih internirancev, ki so prišli oziroma so bili v taborišču Dachau. Na kartotečnem listku so razen imena, naslova, rojstnih podatkov, poklica, taboriščne številke, naslova njegovega najbližjega še podatki o prihodu taboriščnika in o morebitni premestitvi v drugo taborišče ter podatki o smrti. Poleg te kartoteke pa ima Rdeči križ še posebno skatlo s kartotečnimi listki za okoli 600 v Dachauu umrlih jugoslovanskih internirancev. Obe kartoteki sta originalni, torej narejeni pred osvobodit-

tvijo. V še eni škatlji pa je seznam okoli 1400 umrlih jugoslovanskih taboriščnikov v Dachau. Ta seznam so naredili po pripovedovanju interniranci sami po osvoboditvi taborišča. Celotno kartoteko so 1945. leta iz Dachaua prinesli člani jugoslovanske repatriacijske komisije in jo oddali Rdečemu križu Slovenije. Le-ta je s pomočjo te kartoteke dajal podatke o internirancih v Dachauu.

Osnova za celoten seznam internirancev torej je, vendar bo potrebno vse sezname uskladiti. Prav pri tem delu pa bo vsekakor potrebna tudi pomoč občinskih odborov ZZB. V zvezi z omenjeno kartoteko pa še tole! Najbrž bi celotno originalno kartoteko kazalo prepustiti oziroma predati Arhivu SR Slovenije, kopije pa naj bi imeli za sprotno uporabo. Kajti tudi ta kartoteka je svojevrsten dokument!

Čeprav se bivši interniranci bolj ali manj srečujejo vsako leto pri spominski slovesnosti na Ljubelju, so številni interniranci že davno želeli srečanje vseh, torej iz vse Slovenije. To srečanje naj bi bilo 1986. leta v Ljubljani, najbrž sredi maja. Na tem srečanju pa bi kazalo s posebnimi vprašanji dobiti čim več podatkov o internirancih v Dachauu, kar bi koristilo pri sestavljanju celotnega seznama o jugoslovanskih internirancih v Dachauu.

Razstavo Dachauske risbe, ki je bila v Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani (razstavljenih je bilo 350 risb desetih avtorjev) bodo v 1986. letu prenesli v Beograd, nato pa bo ta razstava še v več krajih Jugoslavije.

-ba

Domicil v celjski občini

Od maja 1981 leta deluje odbor skupnosti borcev brigad, ustanovljenih v Sovjetski zvezi. Tako so v tej skupnosti borci, ki so se bojevali v prvi in drugi pehotni in drugi tankovski brigadi. Vse do danes pa njihova skupnost še nima domicila. Prejšnji odbor, ki je začel delovati leta 1967, zastopal pa je samo prvo pehotno brigado, si je prizadeval pridobiti domicil v eni od slovenskih občin, v katerih zdaj živijo borci teh enot, vendar jim to kljub številnim obljubam ni uspelo.

O tem in o nalogah v prihodnje so govorili v soboto v Kranju na 3. delovnem srečanju borcev enot, ustanovljenih v Sovjetski zvezi. Tega zbora so se udeležili tudi vidni predstavniki družbenopolitičnega življenja kranjske občine, RK SZDL Slovenije, borčevskih organizacij in pododborov teh enot iz drugih slovenskih občin. Prihodnje srečanje naj bi bilo prihodnje leto v Celju ob občinskem prazniku na dan borca, kjer naj bi bil tudi podeljen domicil Skupnosti borcev brigad, ustanovljenih v Sovjetski zvezi.

J. Č.

Mirko Fajdiga: Pohorski partizani 1943

Pisatelj te knjige ni novo ime v slovenskem zgodovini. Izdal je že dve zgodovinski deli: Zidanska brigada (1975) in Miran Cizelj (1981). Poleg tega je bil soavtor pri zelo uspešni knjigi Poslovilna pisma žrtev za svobodo (1965, 1969 in 1978), pri Zborniku MSD Branik (1980), pri brošuri Športnikom-žrtvam za svobodo 1941-1945 (1983) in avtor samostojnih prispevkov v raznih časnikih, revijah, glasilih in biltenih. Rojen je bil leta 1922, komunist je bil že pred vojno, leta 1941 so ga Nemci pregnali v Bosno, v jeseni 1941 je odšel v partizane, bil je v Moslavini komisar bataljona v 1. Moslovački brigadi in po vojni višji kustos v Muzeju narodne osvoboditve v Mariboru.

Povzemamo nekaj avtorjevih besed v uvodu v knjigo Pohorski partizani 1943... Pisanja enoletnega obdobja od padca Pohorskega bataljona do ustanovitve Zidanske brigade sem se lotil z veliko voljo v glavnem iz treh razlogov... Nekdo se je moral lotiti tega tako pomembnega obdobja... Obljubil sem obdoru Zidanske Pohorske brigade in Pohorskega odreda kakor tudi kolektiv Muzeja NOB Maribor, da bom to naredil... Tretji razlog je motiv, ki me stalno spremlja in spodbuja iztrgati ta veličastna leta velikih in manjših, toda pomembnih dogodkov iz NOB in revolucije pozabi.

Zidanska brigada je ob koncu vojne imela okrog 380 borcev. Ti so do takrat izvedli manj velikih, vendar pomembnih akcij. Že od začetka so jih spremljale težave. Težko je bilo organizirati kakršno koli enoto v prvih mesecih po likvidaciji prvega Pohorskega bataljona. Kriza je trajala nekako tri mesece. Pohorčanom je prišel pomagat tudi komandant Stane. Začetki niso bili lahki in tudi žrtve so bile, saj so veliko močnejši Nemci večkrat napadli partizane, najprej skromno pohorsko četo, ustanovljeno aprila 1943.

Vendar so pohorski partizani leta 1943 naredili nekaj pomembnih akcij: požgali so štiri železniške postaje, našli nekaj zaupnih poveljnikov na terenu in likvidirali več gestapovcev. Pohorje je spet oživel: pohorski partizani so se začeli formirati v bataljon.

Spretno so se gibal po terenu in povsod kaj izvedli o premikih sovražnika. Na sled so prišli različnim premikom, agentov, raztrgancem, orožnikom, policajem, plavogardistom in partizanskim odpadnikom. Pisatelj knjige Pohorski partizani 1943 je podkrepil besedilo o tem z zemljepisnimi skicami, številnimi fotografijami in preverjenimi ustnimi izročili. Nič ni tako skrito, da ne bi postalo očito, beremo med vrsticami Fajdigove monografije. Prebivalstvu, ki je bilo na Štajerskem še posebej preplašeno, je skromna skupina pohorskih borcev le dajala upanje.

Partizanska roka je segala vse do Gradca in Dunaja, saj so od tam skrajno zakamuflirani zaupniki omogočili beg iz različnih taborišč več zavednim ljudem. V partizane so prihajali novinci iz vrst dezertirjev iz nemške vojske. Iz Nemčije je prišlo k pohorskim partizanom tudi nekaj Hrvatov in Srbov; ti so pozneje od-

šli na Hrvaško. Čeprav je prišlo do izdajstev posameznih partizanskih odpadnikov, so se zveze partizanov z zaledjem le za kratek čas pretrgale. Partizani so bili dovolj domiselni, da so se nevarnostim še pravi čas izognili.

Najprej je delovala na Pohorju partizanska četa. Nagradenih podatkov o njej, o bataljonu, odredu in brigadi pa o vseh partizanskih domačijah in raznih akcijah nemških orožnikov, vermanov in esesovcev, ki ležijo v arhivih in se nanje sklicuje Fajdiga, je v tej recenziji nemogoče omeniti. Partizanstvo na Pohorju je moral priznati celo pošastni Himmler, ki je 21. 6. 1943 razglasil spodnještajersko in gorenjsko ozemlje za območje protipartizanskega delovanja. Zdi se, kot da bi se Himmler, ki je samo v Auschwitzu sežgal štiri milijone ljudi, ustrašil celo maloštevilnih štajerskih in gorenjskih oborožencev.

Za krajši čas so morali partizani žal oditi s Pohorja. Prišlo je do čudnega poziva, naj krenejo na italijansko okupirano cono, kjer naj bi pomagali razoroževati Italijane. Vendar je vrhovni štab slovenske partizanske vojske čez nekaj časa spoznal napakko in pohorske partizane poslal nazaj na Pohorje.

Drugi Pohorski bataljon je prerastel v odred novembra 1943. Prav takrat pa je bilo na Pohorju zelo nevarno. Bivša partizanska kurirka Sonja je postala izdajalka in je gestapo do podrobnosti izdala vse, kar je vedela. Toda kljub temu so začeli prihajati v partizane mnogi štajerski ljudje. To je bil čas okrog Zbora od-

poslancev slovenskega naroda v Kočevju, čas velikega osvobojenega ozemlja in visokega partizanskega poleta na Dolenjskem in Notranjskem. Dogodki so vplivali tudi na moralo pohorskih partizanov. Čez kratek čas se je osvobodilo gibanje na Pohorju spet razvnelo ter se vojaško in organizacijsko prerodilo. Partizani so likvidirali več izdajalcev, poskrbeli spet za stik in šli celo minirati rudnike. Zavezniki so na frontah napredovali in pomnožili so se tudi partizani.

Čeprav je Fajdigova knjiga znanstvena, je vendar za vsakega človeka tekoče in napeto branje. Človek se čudi, kakšne podrobne vi- re je našel pisatelj. Fajdiga ne pozna samo podatkov s Pohorja, marveč tudi z drugega slovenskega ozemlja tja do Dolenjske. Ve za datume, ljudi in akcije.

Dne 4. novembra 1943 je Pohorski bataljon skupaj z Bogdanovim bataljonom postal Pohorski odred. Zaklel se je, da bo ostal zvest legendarnim prvim pohorskim partizanom, ki so padli januarja 1943. Ognjeni krst je odred doživel ob napadu na Zreče. Izvedel je še akcijo na železnico pri Janževem vrhu ter se spopadel z vermani na Hudi-nji, v Čadramu, Frajhajmu in Kotu. Obnovile so se tudi zveze z okrožnim komitejem KPS v Mariboru. Potem pa je znova doživel krizo in dotlej največjo nemško ofenzivo, imenovano Snežni metež. Pred razbitjem je odred rešila samo odlična obveščevalna služba. Dolgo je bil v njej tudi nemški orožnik in partizanski sodelavec Peter

Podlessek, ki so ga junija 1944 nacisti ustrelili.

Že decembra 1943 je začel štab cone skupaj s Koroškim bataljonom pripravljati ustanovitev brigade na Pohorju, kar se je zgodilo 8. januarja 1944. Tu bi se morala knjiga pravzaprav končati, vendar je v njenem Povzetku še nekaj podatkov, ki zaslužijo pozornost.

Najtežje in najbolj uspešno leto je bilo za pohorske partizane leto 1943. Prišlo je do zveze med Kamniško-savinjskim odredom na eni in s Koroškim bataljonom na drugi strani. Utrdila se je še zveza z dolenjskimi partizani ter partizanskimi somišljeniki v Gradcu in na Dunaju. Pohorski partizani so opravljali akcije na območju med Poljčami,

Ponikvo in Frankolovim pa tudi na širšem ozemlju. Da bi se pohorsko partizanstvo še bolj okrepilo, mu je štab 4. operativne cone poslal bataljon iz Šlاندrove brigade. Sovražnikove vojaške sile so večkrat udarile v prazno. Morda je štab odreda precenjeval maloštevilne plavogardiste, vendar je hitro uvidel, da so partizanom najmočnejši nasprotniki vendarle Nemci. Partizani so od tragičnega padca Pohorskega bataljona do ustanovitve Zidanske-Pohorske brigade in potem do osvoboditve bili skupaj z zaledjem tako uspešni, da jih tudi nemška jeklena pest ni zdrobila.

Knjigo je izdala založba Obzorja, Maribor 1985.

Lojze Krakar

Pobratenje partizanskih pevskih zborov

Dne 21. decembra so se zbrali na sklepni proslavi pod geslom Svobodi in miru – Poljana 85 in dnevu JLA v družbenem domu na Prevaljah koroški partizanski pevski zbor iz Celovca, Tržaški partizanski pevski zbor Pinko Tomažič iz Trsta in Partizanski pevski zbor iz Ljubljane.

V polni dvorani poslušalcev, med katerimi so bili tudi tovariši Stane Dolanc, član sveta federacije SFRJ, visoki predstavniki JLA in predstavniki družbenopolitičnih organizacij skupščine občine Ravne na Koroškem, so pevci zapeli revolucionarne, partizanske in narodne pesmi domačih in tujih avtorjev pod vodstvom dirigentov Branka Čepina, Oskarja Kjudra in Cirila Cvetka. Vsak zbor se je občinstvu predstavil s samostojnim sporedom, na koncu pa so združeni zapeli še Bratje le k soncu, svobodi, Spomin na osvoboditev in Če zapojemo veselo...

Po Internacionali je sledila slovesna predaja in izmenjava listin o pobratenju zborov ter podelitev praporov vsem trem zborom z željo tovariša Marjana Lenarčiča, da naj pesem, ki jo gojijo in negujejo, še naprej opozarja, hrabri in ustvarja vezi med vsemi, ki ljubijo mir in svobodo tako doma kakor tudi med našimi sosedi v Italiji in Avstriji. Združitev vseh treh praporov je simbolična potrdila želje in končala slovesnost z navdušenim aplavzom vseh v dvorani.

Jože Jenič

Književniki, sodelavci Osvobodilne fronte

Lili Novy

Ob 100-letnici rojstva

Slovenska pesnica, lektorica in prevajalka Lili Novy se je rodila pred sto leti, 24. decembra 1885 v Gradcu, umrla 7. marca 1958, v tridesedemdesetem letu v Ljubljani. Po očetu Haumedjerju je bila plemenitega nemškega rodu, po materi Ludoviki Ahačičevi pa Slovenka. Pečat njenemu življenju je dajala ves čas nemško slovenska dvojnost, le njeni veliki ljubezni do slovenske literature gre zahvala, da je končno zmagała v njej slovenska stran njenega dvojnega rodu. Kot otrok je živel v izobilju, obiskovala je zasebno šolo, kasneje pa so jo vpisali v Huthov zavod v Ljubljani. Leta 1911 je sklenila zakonsko zvezo s polkovnikom Edvardom Novyjem, češkim Nemcem, ki je služil v ljubljanski garniziji. Živela je v Ljubljani, na Dunaju, na Reki in na Češkem. Poleg očetovega in materinega jezika se je učila še francoščine, angleščine in češčine. Že kot otrok je pisala nemške pesmi. Pozneje jih je Otto Schweitzer priobčil v Westernmans Monatshefte. Njen stric Mohor Pirnat jo je nav-

dušil za svet slovenske moderne poezije in kulture. V slovenski literaturi je odkrila klasične lepote, kar ji je končno odkrilo slovenstvo in s tem zatočišče za njeno lastno kulturo in s tem njen življenjski smisel (J. Javoršek). Presodila je, da nekatere pesmi iz slovenske moderne (zlasti Župančič) sodijo v sam vrh svetovne lirike, a jih žal kulturni svet ne pozna, zato se je odločila, da jih bo prevedla v nemščino. Te njene pesmi so objavljale Die Bühne, Modern Welt, Prager Presse in zagrebški Morgenblatt. Prevajala je Župančiča, Prešerna, Gradnika in druge pesnike, pripravila iz črno antologijo slovenskih pesnikov. V posebnem tisku je izdal ljubljanski Penklub leta 1933 Blätter aus slowenische Lyrik, odlično antologijo slovenske moderne in njenih dedičev. Poleg tega je po naročilu berlinskega Inserverlaga priredila obširno antologijo jugoslovanskih pripovednikov. Njeno delo je tudi Jugoslavische Frauenlyrik (1936) ter knjiga Lirika v času moderne (1952), ki jo je uredila z Linom Legišo.

Sprva je pisala svoje pesmi zgolj v nemškem jeziku, na spodbudo Otona Župančiča, prijateljice Vide Novakove, Josipa Vidmarja in literarne oizija Penatov je začela pesniti in objavljati tudi slovenske pesmi v Sodobnosti, po vojni pa v Obzorju, v Novem svetu, Naši ženi, Naši sodobnosti in v Cicibanu otroške pesmi. Začela se je vračati v slovensko kulturo in postajati njen sestavni del.

Svojo prvo rokopisno pesniško zbirko je napisala v nemškem jeziku in jo posvetila prijateljici Vidi Novakovi. V njej je njen biograf Jože Javoršek, ki je raziskoval njeno literarno zapuščino, odkril burna spreminjanja čustev, peklenske muke vesti in tako dramatično nape-tost, s kakršno se nismo še srečali v slovenskem pesništvu.

Leta 1941, tik pred napadom Nemcev na Jugoslavijo,

je izdala slovensko pesniško zbirko Temna vrata. Tedanja kritika je bila ob izidu njene zbirke precej kratkovidna in ni v njej opazila resničnih pesniških vrednot, ki jih odkriva šele sedanja literarna kritika. Lili Novy je pisala tudi za mladino: Mojca in živali (lutkovna igrice skupaj z Vido Tauferjevo – 1950) Pika poka (Otroške pesmi – 1968) in Majhni ste na tem velikem svetu (Otroške pesmi – 1973).

Iz knjige Jožeta Javorška o Lili Novy je razvidno, da je leto 1941 doživljala kot slovensko katastrofo in kot osebno grozo. Od vdora Nemcev v Slovenijo, od prvih novic o njihovem barbarstvu, izseljevanju slovenskega ljudstva, mučenju in pobijanju Lili Novy ni več uporabljala nemščine za svoj pesniški jezik in poslednji napisala niti ene nemške pesmi več. Za Osvobodilno fronto je pobirala denar in se ukvarjala predvsem s propagandno službo, kjerkoli je nanekla priložnost ali kamorkoli so jo zaradi narodnoosvobodilnega dela poslali. Organizacijsko je bila povezana naprej z otroki Otona Župančiča, nato pa z Miro Miheličevom in Francom Albrehtom. Med okupacijo je pisala pesmi z narodnoosvobodilno vsebino, žal se niso vse ohranile.

Fran Albreht se spominja njene pesmi, napisane za revijo Plenum kulturnih delavcev OF Setev z naslovom

Godba, pesmi s sto dvanajstimi stihmi. Po Javorškovem mnenju je to najdaljša pesem, ki jo je spesnil kak slovenski pesnik med vojno. Ko Lili Novy naslika podobo okupirane Ljubljane pod Italijani, konča pesem z ohrabrujočo in preroško mislijo:

*A nekoč
kar čez noč
bodo tukaj druge trume
vrole,
vpile, pele,
ulice preplavljajoč,
čepice metale v zrak
in roke v pozdrav vihtele.
Tisočev domači bo korak
stresal tlak
mimo Pošte in hotela
Slona...*

Ta pesem in vsa druga številka Setve, revije Plenuma kulturnih delavcev OF sploh ni izšla, onemogočil jo je zlom Italije in prihod Nemcev v Ljubljano. Pripravljen gradivo zanjo je po navdilu glavnega urednika Frana Albrehta odnesla Lili Novy, skritega v svoji bluzi v Narodni muzej k dr. Francu Mesesnelu, ki je gradivo odložil na varno mesto. Po njeni smrti je zbral njeno pesniško žetev Josip Vidmar v knjigi Oboki (1959).

Kritika v času, ko je živela in ustvarjala Lili Novy, ni razumela in prav ocenila njene vrednosti za slovensko poezijo. Njena prava podoba nam je postala znana šele zdaj, po njeni smrti. Najbolj se je vanjo poglobil Jože Javoršek v svoji knjigi »Lili

Novy«, ki je izšla leta 1984 v zbirki Znameniti Slovenci pri Partizanski knjigi. V tej imenitni monografiji, nagrajeni s Kajuhovo nagrado, je označena Lili Novy kot pesnica za otroke, ki je med slovenskimi pesniki najbolj izrazito oživila živalski svet, kot pesnica, ki je pisala izrazito mestno liriko, kakršne v slovenski povečini kmečki liriki ne zasledimo, kot pesnica ljubezenske lirike v najrazličnejših moralnih osvetljavah, kot pesnica lirike posameznih stanj človekovega duha in telesa in predvsem kot pesnica predsmrtni lirike, ki zajema zadnje poglavje njenega življenja, njen edinstveni boj s smrtjo, pa tudi kot pesnica socialne in narodnoosvobodilne lirike...

Letos smo tik pred izidom knjige Goreče telo, v kateri bo Mladinska knjiga izdala Izbrane pesmi Lili Novyjeve v redakciji in s komentarjem Denisa Poniža. Knjiga je od dolžitev založbe njenim slu-gam za slovensko poezijo in premislek (na novo) ter ocena njene vloge in pomena v slovenski književnosti.

Doslej sta ji postavila dostojen spomenik že Josip Vidmar v svojih Obrazih in Jože Javoršek v knjigi Lili Novy. Škoda, da tiha in skromna, a kot čebela delavna pesnica ni doživela tega priznanja, ki jo bila še živa.

Dušan Mevlja

Esej, prebran na posvetovanju Film o NOB in mladi, TDF Celje 85

Vsakdanje življenje spreminja naš odnos do preteklosti

Za izhodišče tega premišljanja postavljam trditev, da mi, starejši, nismo zadovoljni z zavestjo o družbi, kot se je izoblikovala v mlajših generacijah.

Zdi se nam, da se dobršen del mladih premalo zaveda revolucionarnih sprememb, katerim smo bili priča v zadnjih petdesetih letih. V mladih generacijah ni opaziti skoraj nikakršne predstave o tem, kakšno je bilo življenje Slovencev v času med obema vojnama, kakšni so bili pri nas odmevi svetovne gospodarske krize, kakšna so bila družbena razmerja v stari Jugoslaviji, ne o tem, kako so se različni socialni sloji odzivali na tedanja družbena nasprotja. Skoraj nič ne vedo o tem, kakšna je bila vloga političnih strank, tudi o vlogi tedanjih levih gibanj vedo zelo malo. Skoraj nič ne vedo o vlogi Sovjetske zveze in Komunistične internacionale, o vlogi in rezprostranjenosti ljudske fronte v Evropi, o tedanji levi usmerjenosti pretežnega dela evropskega razumništva. Tudi ne vedo skoraj ničesar o tem, da je bil tedaj velik del umetniške avantgarde usmerjen izrazito levo. Kaj šele, da bi kaj vedeli o nasprotjih znotraj evropskih komunističnih partij, ki so na evropsko zgodovinsko prizorišče stopile v dvajsetih in tridesetih letih, o državljanski vojni v Španiji, o razmerjih med leninsko in stalinško politiko, o globljih družbenih razlogih za nastanek in razraščanje fašizma, o njegovi nevarnosti za ves tedanji svet, o možnosti, da bi bila vsa zgodovina zavila v desno, o možnosti, da bi bil fašizem zavladal vsemu zahodnemu svetu, in celo postal prevladujoča politična moč sveta. S to, desničarsko vizijo sveta, zgrajeno na rasnem razlikovanju, na fizični likvidaciji »nižjih ras«, na korporativistični, suženjsko-lastniški zgradbi družbe, ki bi svojo zavest utemeljevala z miti, z religijo, in ne z razumom, s suženjskimi razmerji, in ne z enakopravnostjo vseh ljudi, z vsemi posledicami, ki jih je fašistoidna teorija družbe razvila in opredeljevala v dovolj razvidni meri, tako da so dostopne presoji vsakega človeka, vse to je v zavesti mladih generacij premalo navzoče. Premalo so navzoča tudi razmerja, ki so nastajala s pohodom nacizma po Evropi, šibka in površinska je zavest o razmerjih, ki so nastajala med narodnoosvobodilnim bojem, ki so ta boj sploh omogočala. V mladih generacijah je slabo razvita zavest tudi o povojnem času, o obnovi, o fizičnih naporih, ki so bili za to potrebni, o pogojih in razmerjih, v katerih je nastajala današnja družba.

Kakršenkoli vpliv je nemogoč

Naš aktivistični, dejavni odnos do sveta nam narekuje, da ne stojimo križem rok in ne čakamo, kaj se bo zgodilo. Nalaga nam, da po svojih možnostih sooblikujemo te odnose. Najprej v malem, na delovnem mestu, v družini, v KS, nato v širši družbi, v svetu nasploh. Takšno je naše prepričanje, čeprav objektivnih meril o naši dejavni vlogi nimamo. Nasprotno, vse polno je dokazov o naši nepomembnosti, o naši nevpilnosti. Nobene priložnosti nimamo, da bi na primer vplivali na sodobno oboroževanje, niti v lastni deželi ne. Vsak dan je na svetu več atomskega orožja, možnosti svetovnega spopada naraščajo, grozi popolno uničenje sodobne civilizacije, čeprav večina človeštva temu nasprotuje. Menim, da je tudi odnos do teh vprašanj pri mladih generacijah dokaj razvit. Prevladuje ravnodušnost, nezainteresiranost, a ne zaradi prepričanja, da na ta razmerja ni mogoče vplivati, da gre razvoj svojo pot in da je prihodnost neznana, nedoumljiva. Mladi nam včasih dajejo čuti, kot da ne gre za njihovo prihodnost, temveč za našo, naše prihodnje težave so posledica našega pretekega ravnanja, do tega pa so zelo kritični. Odgovornosti za prihodnost ne prevzamejo.

Kje je naša krivda?

Ves ta obširni uvod je bil potreben, da bi si na dovolj široki osnovi zastavili vprašanje, ki je predmet pogovora. To vprašanje se morebiti glasi: Kaj smo storili narobe, ali kaj nismo storili prav, da bi bila zavest mlade generacije o naši bližnji zgodovini, sedanjosti in prihodnosti ustreznejša, bogatejša, usmerjena v družbene cilje, ki jih štejemo za svoje? Skrajšano povedano: za socializem, ki je, kot je rekel Sartre, vendarle zadnji horizont človeštva. Na kaj smo pri tem pozabili?

To vprašanje izhaja iz prejšnje domneve, da je bilo drugačno ravnanje v naši

moči in da smo imeli možnost vplivati na zgodovinsko zavest mladih generacij. Če te možnosti nismo imeli, nismo odgovorni za to, kar se dogaja. Odgovoren je nekdo drug? Morebiti nihče? Morda so bili drugi dejavniki pri vsem tem odločilnejši in so svojo vlogo odigrali ne glede na naša stališča, in celo mimo našega vpliva?

Možnost vplivanja prek filma

Da bi se približali jedru teme, moramo problematiko še naprej zoževati. Nista vzgoja in izobraževanje edina segmenta, prek katerih bi bili lahko uresničevali naš vpliv na mlade generacije. Ta možnost je bila na vseh področjih družbenega življenja: v proizvodnji, pri športu, v delovanju državnih in družbenih institucij, v naših vsakdanjih medsebojnih razmerjih. Zastavljamo si vprašanje, kako je potekalo oblikovanje zgodovinske zavesti mladih prek umetnosti in z njeno pomočjo, pravzaprav le z enim njenim delom – s filmom in prek filma, ne da bi iskali preciznejša merila o tem, kaj je film, v kolikšni meri je to sploh umetnost, koliko je le specifična oblika zabave, koliko so informacije, ki jih prenaša, odločilne za zavest mladega, pravzaprav vsakega človeka.

Seveda je tudi pri filmu težko izločiti tisto, kar je tipično filmsko, saj je film sam kombinacija različnih umetniških in paraumetniških vrst, je kombinacija teksta, književnosti, glasbe, likovnih in režijskih kreacij, je obvezna vizualizacija zunanega in notranjega dogajanja v človeku, posebno privlačna še zato, ker omogoča hkratno zadovoljevanje več čutov, pri tem pa dokaj pasiven odnos, brez lastnega naprežanja, ki bi šele osmislilo dogajanje na ekranu.

Film se vsebinsko povezuje z miselnimi, doživlajskimi in vrednostnimi tokovi, ki so v našem času spremljale tudi druge oblike umetniškega oblikovanja in izpovedovanja. Pri filmu so morda bolj očitne zato, ker se vidijo, ker jih na hitro sprejemamo, in zlasti na mlade z manj razvitim kritičnim aparatom lahko tudi hitreje učinkujejo. Ko torej govorimo o filmu, ne mislimo, da bi bile književnost, likovna umetnost in glasba kaj manj udeležene v procesu oblikovanja zgodovinske zavesti mladih. Tudi ne bi bilo prav, če bi vzroke za to neustrezno zgodovinsko zavest iskali samo v umetnosti. K temu so dosti prispevali tudi javni mediji in druge oblike družbene zavesti. Te druge zaradi specifičnega družbenega vpliva gotovo še bolj kot umetnost. Saj je bila umetnost sama pod prisilo ideologije, politike, v funkciji vzgoje in izobraževanja pa obremenjena še z zahtevami in shemami pedagogike in podobnih ved. Pa tudi teh ni mogoče vse vprek kriviti za necelotno, prirojeno, enostransko uporabo umetnosti. Ti vplivi se med seboj prepletajo. Področje, ki je bilo žrtev v enem odnosu, je v drugi zvezi samo žrtvovalo druge in tako naprej.

Izrazna sredstva so različna

Ta ideologija je sama sebe videla oziroma so jo njeni nosilci razumeli kot posplošeno podobo sveta, kot povzetek prevladujočih družbenih trendov, ki vodijo k družbenemu napredku in tak družbeni napredek omogočajo. Ta ideologija je v zgodovini predvsem spopad nasprotujočih si družbenih razredov, v zmagi revolucije pa zlasti zmaga naprednejšega družbenega razreda kot zagotovilo pravilne ocene zgodovinskih tokov. Revolucionarna ideologija je absolutizirala svoj družbeni pomen. V relativno nerazviti družbi si je postopoma podredila vsa družbena razmerja. Tako je v umetnosti, v književnosti, slikarstvu in kiparstvu in še posebej v filmu zahtevala razločljiv izraz družbenih razmerij, ki so obvladovala globalno družbo. Težave s takšnimi zahtevami so nastajale in ponekod še nastajajo zaradi nesporazuma o naravi umetnosti. Umetnost le v celoti in v svojem bistvu izraža globalna razmerja družbe (in še dosti več), torej globalno izraža ista družbena razmerja kot ideologija ali napredna politična gibanja, toda bistveno na drugačen način in z drugačnimi sredstvi, zato so tudi posledice, učinki, bistveno različni.

Že umetnik sam je individualna oseba, celo individualist po strukturi osebnosti, in celo po prepričanju. V njem se spleta in prepletajo številne zgodovinske družbene silnice, hkrati pa je on posamična oseba s pododanosti in pridobljenimi lastnostmi, je izrazito enkraten in neponovljiv. Na izrazito enkraten in neponovljiv način doživlja tudi svet, družbo in samega sebe. V svojem umetniškem, ustvarjalnem dejanju je v veliki meri zavezan izročilu posameznih umetniških področij, že doseženim in že uveljavljenim rezultatom, zakonitostim, ki so se razvile in uveljavile znotraj vsake umetniške dejavnosti. Po naravi svojega dela je zavezan tudi iskanju, odkrivanju novih izraznih možnosti, novih spoznanj. Ta pogosto ne ustrezajo, in so celo v nasprotju s posplošenimi pogledi na svet, kot jih predstavlja politika in ideologija. Umetnost je po svoji naravi nekaj drugega, za njeno presojo in za njeno razumevanje je potreben drugačen instrumentarij od tistega, ki ga uporabljamo za presojo filozofskih in ideoloških postavk.

Tudi doživljanje umetnosti je izrazito individualno, specifično, da ga ni mogoče nadomestiti z nobenim drugim izrazilom, z nobenim drugim načinom izražanja. Samo tako pojmovana in posredovana umetnost lahko računa na odmevnost, ki je spet specifična.

Utrjenost zgodovinske zavesti

Glede oblikovanja mladega človeka prek in s pomočjo umetnosti to ni moglo biti uspešno, ker je bil večji del naše umetnosti ideologizir-

an, posredoval je posplošene podobe ljudi in dogodkov, pogosto celo na shematičen in abstrakten način, daleč od resničnega sveta, daleč od vsakdanje izkušnje. Zato v tistih, ki jim je bila ta umetnost namenjena, ni zapustila globljega vtisa, pogosto je celo povzročala odpor in nasproten učinek od zaželenega. Ker se je na podoben način oblikovala tudi zgodovinska zavest učiteljev in staršev, že oni sami niso bili ustrezno usposobljeni za posredovanje drugačnega odnosa do sveta. Shematično, papirnato, faktografsko, brez posluha za bistveno in za čustveno doživetje sveta. Podobno podobe preteklosti in odnos do nje posredujejo tudi drugi »šolski« predmeti: na primer zgodovina, STM.

Film kot oblika umetniškega odzivanja na svet v teh razmerjih ni bil izjema, kvečjemu je bil še bolj od drugih umetnosti obremenjen z ideološkimi shemami.

V vsakem svojem izdelku je moral izkazovati globalna družbena razmerja. Spopad družbenih sil je prikazoval kot spopad med dobrim in zlim. Dobro je zgodovinski zmagovalc, zato se lahko sleherna zgodba konča le na ta način. Dobro ne pozna krutosti ali kakšne druge odločnosti, njegovi nosilci morajo biti že navzven simpatični. Njihovo doživljanje sveta je enosmerno in neproblemsko, v gledalcih ne smejo zbuja dvoma, pomislekov. Identifikacijo z negativnim je bilo potrebno v vsakem primeru in z vsemi varnostnimi vzvodi že vnaprej preprečiti.

Iz izkušenj v svoji neposredni bližini pa vemo, da je vsepovsod ostalo in nastajalo vse polno nezacelejenih ran, s katerimi so se soočali mladi ljudje in njihovi najbližji. Vseopovsod v življenju so se srečali z odzivi na sodobnost, ki so bili ironični ali odklonilni in ki so prav tako (naj je bilo to razvidno ali ne) izhajali iz nerazrešenih ali iz boleče razrešenih nasprotij v preteklosti.

Sprevrnjen odnos do sveta

Tako je vsak mlad človek iz svoje neposredne izkušnje izvedel, da je bila preteklost in vse tisto, kar so mu javno prikazovali kot enobarvno in poenostavljeno do splošnosti, v resnici dosti bolj zapleteno. Obarvano z osebnimi pogledi, osebnimi tragedijami, napakami in stranskimi potmi. Poleg tega je lahko vsakdo na svoji koži občutil, kako so konkretna v družbenem življenju prenekatere javno razglašane vrednote izgubile svoj blesk in svojo veljavo, da so jih pogosto kršili prav tisti, ki bi drugim morali dajati zgled. Razkorak med deklariranim in dejanskim je postajal vse bolj očiten. Začel se je oblikovati sprevrnjen odnos do sveta, celo do človeškega trpljenja, do žrtev. Naš film je v veliki meri nasledel akcijskim shemam kavbojske kungfujevske estetike, sledil je nerazvitim, poenostavljenim potrebam, stregel je nižjim strastem. Alternativne estetike ni mogel razviti, zanjo ni bilo druž-

bene klime, najbrž pa tudi ni bilo ustvarjalnih moči, ki bi bile to zmogle. Bilo je nekaj poskusov bolj ali manj uspešnih.

Tudi sicer so bili javni odpori zoper poenostavljanje, ideologizirane podobe sveta prav šibki. Pri filmu so bili takšni odpori razglašeni za črni val, njegovi nosilci pa odstranjeni iz naše kinematografije. Ugotovitev, da odpori na mnogih področjih niso bili preveč odločni, naj ne zveni kot očitek ljudem, ki so delovali na teh področjih, sledili so vladajočim družbenim prizadevanjem, ker je bilo tako udobnejše, ali celo zato, ker so bili prepričani, da je tako prav, da so celo v posesti višje resnice ali preprosto zato, ker niso imeli ob tem nobene lastne misli.

Osebnost, kot pisatelj in človek sem bil vedno prepričan, da je izgrajevanje odnosa od sveta zapleten in dolgotrajen proces. Mlade ljudi bi bili morali seznanjati s kompleksnimi procesi družbene revolucije, z vsemi tokovi v njej, s pogosto protislovnimi pozicijami posameznika v njej, z vsemi sociološkimi in psihološkimi vidiki v njej, ki so trli posameznika in družbo, spletom osebnih in splošnih lastnosti, zaradi katerih je bilo ravnanje posameznika lahko zmotno, pa še vedno moralno. Lahko je vodilo v zločin, v zlorabo oblasti, v negacijo vsakršne človečnosti. Posameznik je bil lahko tak na tej ali oni strani. Priznan družbeni status še ne pomeni moralno neoporečne osebnosti. Menim, da je mogoče le na takšen način predočiti mlademu človeku tudi globalne družbene težnje, boj za napredek, za humanizacijo družbe. Le tako ga je mogoče usposobiti za pokončno življenjsko držo, za določeno stabilnost, da je sposoben razumeti vzpone in padce posameznikov, njihove stranske poti, omahovanja in tavanja, ne da bi zabode in tavanja štel za sestavni del smeri in poti, ki v globalnih družbenih razmerjih vendarle hočejo uveljaviti človeka in sploh stvari, za katere bi se moral mlad človek angažirati z vsemi svojimi močmi.

S tem seveda problem ni izčrpan, premišljati moramo naprej. Dopustiti moramo možnost, da tudi mi, starejši, posplošujemo svoj položaj, absolutiziramo svoj odnos do zgodovinske zavesti. Od konca druge svetovne vojne je poteklo štirideset let. Sedanja mladi rodovi do tega časa ne morejo imeti enakega odnosa, kot ga imamo mi, ki smo to doživeli. S povečanjem časovne razdalje se bo še bolj spreminjalo vse tisto, kar se še nam dandanašnji zdi tako pomembno.

Sicer pa smo v zadnjih letih tudi izgubili ali vsaj znatno otopili naš odnos do mnogih vprašanj, za katere se je kasneje izkazalo, da so še kako pomembna. Ta pojav lahko pripišemo splošnim družbenim tokovom, dokaj lagodnemu življenju, ki smo ga živel. Naš interes je bil usmerjen v sprotno vsakdanjost, sedaj, ko se družbena kriza poglablja, postajamo bolj občutljivi. Tisto, kar smo zamudili, postaja bolj opazno. Toda o prihodnosti lahko razmišljamo le z današnjih pozicij, preteklosti ne moremo popravljati. Mladi rodovi imajo svoje probleme in svoje poglede na nas.

Vladimir Kavčič

Oskar Ciglič

Zadnji dnevi vojne na skrajnem severozahodnem delu Beneške Slovenije

Ob 40-letnici skupnih bojov je bilo letos že veliko napisano. Žal se zelo malo omenja delovanje in uspehi slovenskih partizanov severno od Gorice, pa tudi to s pomanjkljivostmi in netočnostmi (npr. skica v reviji Naša Obramba št. 4/85, str. 8). Zato bi želel s tem člankom vsaj malo osvetliti takratne dogodke na skrajnem severozahodnem delu Beneške Slovenije, kjer je delovala tudi naša četa. To je bila 2. minersko-sabotažna četa operativnega štaba za zahodno Primorsko.

Jeseni 1944 se je Briško-beneški odred preimenoval v Operativni štab za zapadno Primorsko (OŠZP). Kasneje po vrnitvi 17. brigade Simona Gregorčiča (2. nov. 1944) na vzhodno stran Soče je OŠZP imel štiri bataljone (1., 2., ter Beneški in Rezjanski bataljon) in samostojno minersko-sabotažno četo. Spomladi 1945 je bila oblikovana še ena – naša – 2. minersko-sabotažna četa (MSC). OŠZP je deloval zahodno od Soče, prav tam, kjer so Nemci poskušali postaviti zadnje obrambne položaje za obrambo tretjega rajha.

V aprilu 1945 je naša četa tesno sodelovala s 1. bataljonom OŠZP, ki je takrat deloval v severozahodnem delu Beneške Slovenije. Ko je 1. bataljon v dolini Nadiže uspešno končal boj s kozaki iz Breginja (13. aprila), sem dobil nalogo, naj z 2. minersko-sabotažno četo miniram progo med Čedadom (Cividale del Friuli) in Vidmom (Udine). Material za miniranje je bil slabše vrste. Zaplenili smo ga v kamnolomu blizu Čedada. Zato smo mu dodali še več starih minometnih min, ki smo jih morali še pripraviti za miniranje. Postavili smo jih na varen prostor, pregledal sem vse. Previdno smo začeli odstranjevati vžigalnike skupaj s tovarišem Nikolo in še enim ruskim tovarišem. Vse je šlo v redu do predposlednje, ki je ob dotiku z zrakom začela piskati in se je v trenutku vžgala. Meni je ožgalo roko, noge in obraz, nekaj manj pa tovariša. Srečo smo imeli, da so naš takoj pokrili s plašči in dekami. Z vodo se ni dalo gasiti.

Drugi dan smo kljub nesreči krenili v akcijo. Vlak se je iztiril blizu Mojmarka (Moimacco) med Čedadom in Vidmom. Tu v tem delu Furlanije smo se srečali z italijanskimi partizani garibaldinci. Začudili so se, od kod smo prišli. Pojasnili so nam razmere in nas usmerili proti Fojdi (Faedis). Povedali so, da je tam sovražnik, da pa je možnosti zajeti kozake, ki prihajajo vsak dan zjutraj po mleko v mlekarino. To smo izrabili. Neopazno smo se vtihotapili v mlekarino. Prišli so štirje kozaki, zelo slabo oblečeni. Pozvali smo jih k vdaji, toda uprli so se. Dva smo ranili, ju razorožili in odpeljali s seboj, druga dva pa sta ušla. V Fojdi je nastal preplah, mi pa smo odšli takoj po potoku v smeri Čenebole.

Tam smo srečali nekaj naših tovarišev iz obveščevalnega centra, bilo pa je tudi veliko italijanskih partizanov, verjetno iz brigade Picelli. Dobro so bili oboroženi in vsi na položajih, verjetno zaradi preplaha v garniziji Fojda (Faedis). Ustavili smo se pri njih. Dali so nam zelo dobro kosilo. Medtem so že poročali njihovi gapovci, da so bili slovenski partizani pri Fojdi in da so iztirili vlak.

Po prihodu v taborišče, ki je bilo v vasi Robedišče, me je politični komisar čete seznanil z novo nalogo, naj krenemo na zahod v smeri Platišče (Platischis), Tipana (Taipana), Njivice (Vedronza), Smardeča (Sarmardenchia). To je tri kilometre severozahodno od Čente (Tarčento). S prihodom v Tipano smo se za nekaj dni ustavili pri družini Berra. Naša borca Gvido in Jože Berra sta bila njihova sinova. Od tod smo nadaljevali pot po dolini: Tipana (Taipana), Debeloži (Debellis), Sambo, Viškorša (Monteaperta). Pozno ponoči smo prišli v Viškoršo v vzhodni del. Zelo lepo so nas sprejeli. Takoj so nas naše terenke obvestile na nevarnost in povedale, kje je varnejša pot za naprej. Resnično, sovražnik je prišel, se nastanil v zahodnem delu vasi, zavzel položaje in proti večeru krenil v smeri Tipana-Platišče-Breginj. Kot predhodnica je šlo 30–40 konjenikov v naletu do Tipane, za njimi pa artilerijska baterija – 4 minometi. Želeli so verjetno pomagati posadki v Breginju. Med Tipano in Platiščem so 25. aprila naleteli na odpor našega 1. bataljona, in so se vrnili mimo Tipane v Čento. V Viškoršo (Monteaperta) se sovražnik ni več vrnil. Proti jutru je naša patrulja krenila na jugozahod proti vasema Zavrhu (Villnova) in Vižont (Chialminis). Deževalo je, hrane ni bilo. Del čete je šel z menoj v dolino Tera (Torre), da bi pri Njivicah (Vedronza) poiskali prehod čez reko in naprej v vas Smardeča (Sarmardenchia). Reka Ter (Torre) je bila neverjetno visoka in deroča, mostovi oziroma vsa dolina do Čente (Tarčenta) pa polna vojaštva. Vsi mokri, prezeblji in lačni smo se proti jutru vrnili in prišli v Vižont (Chialminis).

Zjutraj 27. aprila 1945. leta je posijalo sonce. Gledali smo Neme (Nimis) v dolini in lepo Furlansko nižino. Zavarovanje je bilo postavljeno. Prišel je domačin iz mlekarne in nam sporočil, da je nabral nekaj mleka, sira, moke in drugo. Plačali smo in se zahvalili. Nekaj denarja za te namene je imel politični komisar. Kuhar in ekonom sta takoj odšla pripravljati hrano. Medtem je prišla mlada ženska in nas opozorila na previdnost. Povedala je, da so našega tovariša obveščevalca, doma nekje iz Breginja, odpeljali proti dolini. Ko smo gledali v to smer, smo opazili prihajati po stezi proti nam mladega garibaldinca, lepo oblečenega v kratkih hlačah, imel je pištolo beretto na rdeči vrvi in rdečo ruto. Stopil sem do njega in se začel pogovarjati v italijanščini. Povedal mi je, da izhaja s Tržaškega, jaz pa njemu, da sem z Goriškega. Pogovarjala sva se o ujetem obveščevalcu. Bil je malo prestrašen, ker tudi njemu ni bilo vseeno, kdo smo mi. Po pozdravu je nadaljeval pot. Kaj več nam ni povedal. Ko smo se tu posušili in pojedli pripravljeno hrano, je bilo že okrog poldne. Tedaj sta prišla moška. Rekla sta nam, da če imamo težave s hrano naj se obrnemo nanju. Hkrati sta povedala, da nas vabi njihov poveljnik. Ponudbo smo sprejeli. Pogovorili smo se, da gremo skupaj s političnim komisarjem in tudi Rus Nikola in Gvido Berra sta šla z nami. V hiši smo imeli kaj videti: vsi so bili v civilu, oboroženi in brez oznak. Tu je bil tudi prej omenjeni garibaldinec. Tisti, ki je začel pogovor z nami, je imel očala. Bil je velik, starejši od nas in resen. Videlo se je, da je vojak, čeprav v civilu. Pogovorili smo se, vendar nam ni bilo popolnoma jasno, kdo so. Orožje je bilo skoraj vse angleškega izvora (puškomitraljezi in brzostrelke). Nekaj so nam omenili, da tudi oni nameravajo čez reko Terra, a da je preveč nevarno. V Vižontu smo prenočili, seveda v negotovosti, zato smo bili razporejeni severno od vasi.

Zgodaj zjutraj 28. aprila smo krenili po daljši poti proti severu in nato na zahod z namenom, da obidemo Njivice (Vedronzo) s severa in nadaljujemo do Smardeča (Sarmardenchia). Preden smo se obrnili na zahod, smo opazili, da se nam od Viškorše približuje naš 1. bataljon. Nastalo je nepopisno veselje. Bili smo spet skupaj, močnejši, varnejši. S političnim komisarjem sva se zglasila komandantu in poročala o razmerah. Tudi o dogodku v vasi Vižont (Chialminis) sva povedala. Tu je bil tudi namestnik komandanta OŠZP. Dobili smo nalogo, naj kot predhodnica krenemo 2. minersko-sabotažna četa in en vod 1. bataljona, v smeri Čente (Tarčenta). Na poti v dolino ni bilo več sovražnika. Reka Ter je bila že precej nižja kot pred 48 urami in most prost za prehod.

(konec prihodnjic)

Spomin na dve Mariji

Bila so povojna leta, leta obnove porušene, a svobodne domovine. Upraviteljica osnovne šole v Gornjem gradu je bila Marija Božičeva. Čudovita ženica, hrabra partizanska mati.

Njen dom je bil kar prek mosta čez reko Dreto, ki so jo v vojnih letih partizani nešteto krat bledli. V vseh letih časih. Pred vojno je mož vodil trgovino, Marija pa je bila iz Rečice ob Savinji. Z odliko je končala pet letnikov učiteljskega. Kje je po maturi učila, se ne spominjam. Po poroki je prišla v Gornji grad in z nadvse skrbnim možem sta si ustvarila toplo družinsko gnezdece. Rodila je tri otroke: Frančka, Marjana in Marijo.

»Moji bonbončki!« je govorila, ko so ji tako toplo žarele velike zeleno-modre oči in besede so bile mehko pojoče, kot vodice prelivačo se prek apnenčastega kamnja.

»Sem s kmetov doma in vajena sem vseh kmečkih opravil«, je rada potrjevala. Pa saj vsa njena bit ni niti najmanj kazala kakršnekoli gospodskosti.

iskrena pedagoška mati. Bila je tudi aktivna družbena in društvena delavka, predsednica odbora OF. Gornji grad je vendar mesto! Je bil in je. In v tem partizanskem mestu je imela Marija Božičeva spoštljivo in cenjeno avtoriteto.

Po nekaj mesecih poučevanja na gornjegrski šoli mi je rekla: »Ti boš šel poučevati v partizanski Šokat!«

Že je nanesele snega, ko sva z Marijo nedeljskega popoldneva koračila proti 3 km oddaljenemu Šokatu. Med potjo mi je pripovedovala, kako so Nemci ob umiku požigali, kako je zdaj obnova v polnem teku, da prave šole sploh ni, da bom moral poučevati v veliki kmečki sobi, da je treba z otroci nadvse toplo in pristrčno ravnati. Med učenci je velika starostna razlika: od sedem do šestnajst let. Med vojno nekateri niso hodili v šolo.

Šokočani so resnično dobri ljudje. Že res, Nemce so prekleli do zadnje koščice, sicer pa so neutrudno obnavljali požgano. In mi smo po-

Učenci iz vasi Potok na Kočevskem 1944. leta

»Pravijo, da sem izvirna podoba slovanske ženice!« se je rada pohvalila in se tako od srca nasmejala, tako neznansko pristen je bil ta njen smeh, da je še tako čemernega sogovornika spravil v dobro voljo.

In kolikšna mera vsestranskega znanja v njenih možganih! Izhajala je iz verne, toda narodno zavedne in napredne družine.

»Nikoli nazaj, nenehno naprej, so me starši učili. Nikoli, v še tako težkih trenutkih ne stopaj po poti življenja s svinčeno jezo. Treba je stisniti pesti in smelo stopiti tudi na trnje. Tovariš, poglej to našo romantiko!«

Zazrla se je v prostranost mogočne z lesovjem pokrite Menine planine, na lepoto Lepenadko in tja gor proti Črnilcu, kjer je grob desetine do smrti mučenih partizanov ranjencev. Na Rogatcu rastejo avriklji, Menina pa nam šepeta o strašni zimi, o mogočnih smrekah, ki so spomeniki zmirlj partizanov.

»Pa je prišla ta prekleta vojna, pa so prišli ti prekleti biroži, ki so zverinsko ubili moči in me pustili samo s tremi otroki. Nisem klonila, previharila sem viharje. Toda vojna pusti posledice, posebno pri otrocih. Trudila sem se in se še trudim, da pridejo otroci do kruha.« (Franček in Marija sta šla v prosveto, Marjan pa je najbrž pri železnici).

Da, neutrudna je bila ta prečudovita Božičeva mama Marija iz Gornjega grada. Kot upraviteljica se je nesebično razdajala kot mentorica mladim učiteljem. Nihče v šolskem kolektivu je ni smel vikati, tudi snavilka ne. In vendar je obdržala avtoriteto. Bila je topla, nesebična

magali po svojih močeh: podajanje opeke, mešanje malte, čiščenje in cepljenje sadnega drevja. Končno smo se sami lotili obnove ute, v kateri je bila med vojno partizanska bolnišnica. Trdo smo delali, vse po pouku. In ko smo se končno selili, to je bilo vriska, smeja in dobre volje!

Upraviteljica Marija, ki je često prihajala na ogled, ni mogla prehlaviti pridnih in iznajdljivih rok. Tako je partizanski Šokat dobil šolo. Pripeljali so se iz Ljubljane trije »najvišji« prosvetni funkcionarji. Prestrašil sem se bil visokega obiska. Minilo je nekaj mesecev, ko sem dobil povabilo za Ljubljano. Bil sem pohvaljen in nagrajen – tri mesečne plače! Kupil sem si nekaj knjig in – kolo.

Zakaj sem bil tako nenadno prestavljen v Solčavo, še danes ne vem. Učencem sem povedal zadnjega dne zadnjo uro. Slovo je bilo žalostno, tako žalostno, da sem vso pot od Šokata do Gornjega grada jokal kot otrok.

»Zakaj, zakaj?« sem skoraj kleknil pred upraviteljico, Marijo Božičevo.

»Klic porušene domovine«, mi je spodbujajoče odgovorila. »Pojdi, delaj, študiraj in vedi – tudi Solčava je bila do tal požgana.«

Solčava, Solčava! Pričakala me je upraviteljica Marija Zorž. Lépo črnolaso dekle, skrbno urejena, temne oči prodorne, kretnje odločne, nasmeš pa skoraj nekam plašen. Sklivala je krajane, mladince in roditelje in me nadvse pristrčno predstavila. Kazalo je, da sem jim všeč, a kaj, ko sem se tako rošno

spoznal na psiho človeka. Svoje prepričanje sem naravnal na oči, na tople preproste besede. Skratka, ujeli smo se in delali, garali. Tako rekoč dan in noč...

Z Marijo sva izmenjaje poučevala v veliki sobi župnišča. Stara šola je bila požgana, kakor je bilo požganih toliko hiš v Solčavi. Toda pridne roke znajo ustvarjati, Solčavci so imeli in imajo take roke!

Politično delo je bilo v rokah tovarišice Marije in Gustla, upravnika pošte, med vojno prekaljenega borca. Oba odločna: Kar je na sestanku sklenjeno, mora biti v praksi izvršeno. Da, Solčava je dala svoj veliki delež na oltar bitke za svobodo. Požgane domačije, človeške žrtve. Po vojni ena sama razvalina. Pa danes? Popotnik skoraj ne more verjeti!

Marija Zorž je imela na skrbi – in seveda številni gradbeni odbor – gradnjo nove šole. Preodgovorna dolžnost! Odločno in spretno je krmarila barko obnove. In njen nenehni poudarek: Delo, samo delo nas bo rešilo!

Nekaj pa se še danes čudim: Zakaj je bila Marija Zorž, ki je izhajala iz proletarske družine v Polzeli v Spodnji Savinjski dolini, tako tiha in skromna o tem, da je toliko časa – (let nimam v spominu) – bila v taborišču smrti, v Auschwitzu. Takoj po vojni smo mnogi o teh taboriščih bore malo vedeli. Tudi v šolah se je govorilo o partizanstvu, o partizanih manj, često skoraj nič o taboriščnikih.

Živo se spominjam sestanka mladine. Nekaj ni šlo po začetni poti in se je sestanka udeležila tudi Marija. O, znala se je razburiti. Tu in tam tudi zaradi moje nedisciplin. In tudi drugih. V kraju pa je bila priljubljena, saj je bila ena izmed vzornih učiteljic in aktivistk v takratnem šoštanjskem okraju.

Po zboganju, da bomo še bolj poprijeli za delo, je nastalo nekakšno ljudsko rajanje. Ko se je vse nekam umirilo, je Marija začela pripovedovati, kako je toliko in toliko časa preživela v tem zloglasnem taborišču. Groza, kar smo slišali. Nisem mogel verjeti, nisem mogel razumeti, da je moja še zmeraj mlada upraviteljica preživela take strahote. V prostoru je vladal molk, ki ga je čez čas presegal glas visokorasle mladinke.

»Marija, Marija!«

Marija je odšla in ostal sem sam s 130 šolarji. Jaz, neznanec! Naj bi ostala Marija! Ne, odšla je novim dolžnostim naproti. Kako smo potem nadaljevali z zidanjem nove šole, ne bi pripovedoval oziroma pisal. Nekaj drži. Šoli v Gornjem gradu in Solčavi se iz leta v leto pomlajujeta, vsrkavata vsako leto nova in nova neokrnjena srčeca, mi, ki smo tako rekoč ob »rojstvu« tu hodili, pa iz mladinskih misli spet prehajamo v otroške. V meni pa tili misel: Kako skromni sta bili ti dve moji Mariji. Marija Božičeva bi mi lahko bila mati, pa sem jo tikal, kot so jo ticali njeni otroci. O, bila je mati z veliko začetnico! Kolikokrat me je povabila na kosilo, večerjo, kako humano je znala uravnati mojo nemumno pamet. In vendar je med vojno toliko pretrpela. Marija Zorž ni bila od mene veliko starejša. Največ 4 leta. In koliko je prestala in nikršnega hvalisanja! Obe hranim v globokem spominu. Božičeva je mrtva, Zorževa še živi. In često si očitam, počemu nisem zbral podrobnejših podatkov. Intervjuji nekdanji niso bili v modi in zaradi tega sta tudi »moji« Mariji v skorajšnji pozabi.

Drago Kumer

Dvojega si ponižani in zatirani slovenski narod tudi v najbolj usodnih letih obstoja ni pustil vzeti: pravice do svobode in lastnega jezika. Narodnoosvobodilni boj torej ni mogel biti le herojski upor z orožjem, temveč tudi spontano vretje kulturnega, še posebej literarnega snovanja. Na molk in razčlovečenje obsojeni so tedaj povzdignili svoj glas ter s pesmijo dokazovali svojo samobitnost in ljubezen do domače besede – ne le priznani pesniki, tudi številni, ki niso ne prej ne kasneje čutili potrebe po izbranem verzificiranem govoru, so v pesmi spregovorili o trpljenju uporu in upanju.

Kar se je po njih iz tega časa ohranilo, je zadnjih trinajst let po vsej Sloveniji zbiralas številna ekipa absolventov slavistike in drugih prostovoljcev pod vodstvom prof. dr. Borisa Paternuja. Zbrani fond je presenetljivo obsežen: približno deset tisoč pesmi, nastalih v partizanih, v zaledju, v taboriščih, ječah in pregnanstvu pa tudi v tujih vojaških enotah, kamor so bili prisilno mobilizirani slovenski fantje in moške, nam je še po tridesetih letih uspelo najti v arhivih, muzejih, knjižnicah in pri posameznikih doma. Med njimi so take, ki jih danes poznamo vsi, pa tudi take, ki še nikoli niso bile objavljene. Izrazna kultura pesemskih sporočil je seveda močno različna, saj niha od najbolj preprostih rimanih dvostišij, zapisanih z okorno kmečko roko, ali verzov, ki so jih napisali otroci, pa vse do najbolj zahtevnih sonetov. Eni in drugi verzi so še danes na poseben način pretresljivi.

Obsežen, s komentarji in navajanjem virov opremljeni izbor slovenske lirike upora iz let 1941–1945 bo prihodnje leto začel izhajati pri Mladinski knjigi tudi v knjižni obliki. Za pokušino vam iz njega predstavljamo nekaj pesmi z zimskimi motivi. Tako kakor bo to v knjigi, tudi tu vsako pesem spremlja komentar, ki naj bralcu olajša stik s časom in okoliščinami, v katerih je pesem nastala.

ZIMSKA

Zoran Hudales, 35-letni učitelj, aktivist, obveščevalec in propagandist v Osvobodilni fronti.

Besedilo je nastalo v Jezeru pri Trebnjem januarja 1942. Avtor hrani izvirni rokopis, zapisan s črnilom na list iz karirastega zvezka.

*V sneg in led je zima uklenila vas,
trudno ječi drevje pod težo,
skrb in tuga sta napolnila čas,
smrt hodi pred hiše na prežo.*

*Tiho umira v dalji ječanje.
Morda ranjenec prosi pomoč,
morda le boleštne so sanje,
ki strahoma čakajo noč.*

Z RANJENCI

Nada Dragan-Živa, Čizek, 22-letna študentka medicine, borka soške brigade Simona Gregorčiča.

Besedilo je nastalo 1. 1944 na Primorskem. Avtorica ga je uvrstila v svojo neobjavljeno zbirko Vjuga življenja, po vojni pa je bilo objavljeno v reviji Borec, 1. XIV, 1962, št. 2, str.

*Kolona lojtnikov se pred mano
pomika z ranjenci v tišini host.
Noči se. Sneg neslišno naletava.
Za nami je ostal Trnovski gozd.*

*Sneži. In v tej sneženi, mrzli noči
razlega se samo škripanje voz
in krvavečih ranjencev ječanje,
kot da zavija volk sred gluhih loz.*

*Zamolkli stok narašča zmeraj bolj
in v trudni duši me vse bolj mrazi.
Sneži. In na belini snežni
rdeče rože so pognale iz krvi...*

PEVCI V SNEGU

France Kojnik-Franček, 30–31-letni metalurški delavec, proletarski pesnik, član okrajnega odbora OF in okrajnega komiteja KPS v Zalcu, načelnik agitpropa. Besedilo iz 1. 1944 je uvrščeno v avtorjevo tipkopisno zbirko Krik iz viharja, nastalo na terenu marca 1945. Hrani jo avtorjev sin Vlado Kojnik.

*Sneg je prekril nam planine nocoj,
na steni leščerba pojenja.
Zapoj nam, Katjuša, no, tisto zapoj:
»Svobode le ni brez trpljenja!«*

*In pojemo. Pesem rahlo skozi noč
izgublja nekje se v vrhovih,
iz pesmi te črpamo silo in moč
za borbo v svobodnih gozdovih.*

*Razsvetljena okna so hribovskih koč,
dekleta v noč snežno strmijo,
njih čustva in misli ko ogenj pekoč
za pesmijo vsevdilj hitijo.*

*Razbičana čustva so mater, otrok,
ki slišijo v snegu nas peti.
Le pojmo, saj pesem nam vsem je porok:
»Sovražnik ne more nas streti!«*

V NAJLEPŠO POMLAD!

Lojze Avsenak-Radovan, 42-letni tajnik rudnika na Senovem, urednik radijskega vestnika v partizanski tehniki France Prešeren na Bohorju. Besedilo je nastalo 1. 1944 na Bohorju. Rokopisni zapis v knjigovodsko knjigo in tipkopis hrani avtorjeva žena.

*Iz dola na breg
šumeč se pozdravljajo bukev vrhovi*

*in zrejo pod noge, ki v postelji novi
pokriva jim sneg.*

*To sivo nebo!
Kot mati narava za večno bi umrla,
za sabo zelene dveri je zaprla.
Se vrne v goro?*

*Potoček je led.
Kako je skakljaj na pomlad in poletje –
premlega krije ledeno zdaj cvetje.
Poskoči kdaj spet?*

*Oj, sreč sto in sto!
Zdaj sonce posije vse zlato in milo,
po drevju so biseri, trošeni v svilo,
in modro nebo!*

*Na sonce, na dan!
Tovariši, plug nas že čaka in brana
in sreča pomladna pač še nepoznana,
kar pomni Slovan!*

KRVNIK

Pavla Medvešček, 37-letna gospodinja, invalidna zaradi granate s soške fronte, ki ji je poškodovala obe nogi; terenka – med prvimi v vasi podpirala partizane.

Besedilo je nastalo novembra 1942 na Gornjem polju pri Anhovem. Verjetno se nanaša na doživetje avtoričinega takrat devetletnega sina Pavla, ki je v snegu na poti v dolino Idrije opazil sledove bosih nog in sveže krvi. O tem je pripovedoval materi. Tipkopis, ki so ga našli po avtoričini smrti, hrani sin Pavel.

*V sneg se utaplajo koraki.
Vse gostejše so sledi rdeče.
Življenje ponehuje,
ugaša.
Štel prereže jutro.
Žrtev se požene še enkrat
in nato obstane.
Zasledovalca z zadnjim
pogledom ujame...*

V TOVARNI

Katja Špur, 36-letna novinarka, internirana v severnonemškem taborišču Barth. Besedilo je nastalo januarja 1945 v taborišču. Rokopis zapisan s svinčnikom v zvezek hrani avtorica.

*V mrzlem viharju
sneg naletava,
trudno za krilom
romam po hali.*

*Čuj, kako tuli
preko ravni zasnežene!
Dalje, hitreje za krilom
v tekmi brezumni
bič me sovražnikov žene.*

približno deset tisoč besedil partizanskih pesmi, ki bodo našle mesto v tej novi zbirki.

Dr. Petar Pešut je profesor akademije v Beogradu. Vso svojo pozornost je namenil raziskavi odnosa melodije do tekstov. Spoznanje, da so vse stare narodne pesmi povezane s partizanskim ljudskimi pesmi, ki so seveda vnašale svoj čas, življenje in mobilizacijski značaj. Prav v povezovanju starih melodij je skrivnost prenašanja partizanskih pesmi. Nekaj je seveda tudi originalnih. Bile so neposredna bojna naloga borcem kompozitorjem. Največkrat pa se je partizanska pesem podredila splošne-mu načinu nastajanja narodne pesmi. In zakaj narodna melodija? Zato, ker ni pomenila le niza priljubljenih tonov, ampak je nosila v sebi zgoščene občutke, ki so se kopičili v dolgem času narodovega življenja, občutke, ki so hoteli to življenje ohranjati in ga tudi sedaj, v tem boju, reševati iz krempljev okupatorjev.

Dr. Ljubomir Zuković s filozofske fakultete v Sarajevu je znan raziskovalec narodnega blaga. Tokrat se je lotil partizanske ljudske pesmi glede na ustno pesniško tradicijo. Vedno je šla v korak z dogajanjem. Ustni pesmi so priskočili na pomoč pismeni ljudje-borci in jo zapisali. V njej je bilo največ tradicionalnega, čeprav so tudi novi pojmi in izrazi, ki jih je širila obstoječa publicistika, našli mesto v vrsticah. Več pesmi se je spajalo v pesniške celote. Tako je na primer nastal niz žalostink. Izdelane so po meri klasičnih žalostink; začenjajo se v narodnem duhu, osebna bolečina pa se ozavešči v smislu pomena narodnoosvobodilnega boja. Velikokrat so se revolucionarne vsebine dušile v starih kalupih, zato so tu in tam pretrgale stroge vezi. Bil je pač čas, ko se je verjelo, da je treba vse staro podreti in zgraditi novo. Prav to se je izrazilo tudi v pesmi.

*Januar beli gre mimo,
sneg naletava,
vedno glasneje
tisoč se svedrov mi smeje,
zunaj na polju
burja kot norec tuli.*

V MRZLI NOČI

Rudi Robič, 20-letni delavec na železnici, aktivist OF, mitraljezec v Cankarjevi brigadi. Besedilo je nastalo 1. 1943 v Črmošnjicah, ko je avtor prišel v Cankarjevo brigado. Tipkopisni zapis hrani avtor.

*V mrzli noči
budno straži partizan,
trudno čelo
boža veter mu hladan...*

*Sova v gozdu
mu družica je – skovir
je zaplaval
in razkalil nočni mir...*

*In mu rekel,
da ga čaka še nocoj
težka ura,
bojevanje, smrtni boj...*

*V mrzli noči
budno straži partizan,
trudno čelo
boža veter mu hladan...*

TROBENTICA

Pavla Leban-Ljubinica, 32-letna bolničarka. Besedilo je nastalo februarja 1945 v partizanski bolnišnici Franji, ko je v zimi kurir Albin Weigerl prinesel avtorici trobentico. S črnilom zapisani rokopis hrani avtorica, drugega pa Albin Eingel.

*Pravijo, da v zimi rože ne cveto...
A ko vsa zemlja je odeta v sneg,
dobila jaz sem v dar
prečuden pomladanski cvet.*

*Pomladi prva, najlepša cvetica,
kako mi ljubo zreš v lica
z zelenega mahu!
Kdo te priklical je v življenje,
ko drugo cvetje je zamoril mraz?
Kot čudež sije mi tvoj cvet
v ta zimski čas!*

*Zdaj vem,
kar prej mi jasno ni bilo.
Če v mojo mračno je jesen
vzbrstel prečuden cvet ljubezni,
če se v človeški duši čudeži gode,
zakaj v naravi tega ne bi bilo.*

*Pravijo, da v zimi rože ne cveto...
Cveto – zdaj vem, kako.*

Partizanska ljudska pesem

Na juriš – joj, kako je to vžgalo!

In vendar duhovna moč našega ljudstva ni bila zlomljena. Ne, tudi z vsemi grozotami, ki jih je prinesla okupacija druge svetovne vojne, ne. Nasprotno! Jezik je živel in se bogatil. Dovolj je bilo pevcev in dovolj poslušalcev. Čas sam je narekoval pesem, takšno, ki bo dvigala v upor in bo sporočala o dogodkih na fronti in v zaledju, takšno, ki bo ljudem blizu, blizu njihovem ušesu in izrazu, čutenju in zavesti. Rodila se je partizanska ljudska pesem. Nastajala je v senci mračnega bora, v tišini na samotnem obronku ali pa sredi jurišev in pokanja pušk. Nastajala je in oprta na kako znano staro ljudsko melodijo živila svoje življenje, se selila iz kraja v kraj, tu in tam dobila kaj novega, postala je ljudska in se v spominu ljudstva ohranila vse do današnjih dni. Nekateri so tudi zapisali. Koliko pa je tistih pesmi, ki so ostale samo na ustnicah in legle z borci v prerani grob?

Letošnji festival Kurirček v Mariboru je na strokovnem posvetu namenil vso svojo pozornost partizanski ljudski pesmi; res na visokem strokovnem nivoju. Pokazal je širok prostor za raziskovanje, ki nikakor še ni končano.

Mag. Tanja Perić-Polonijo iz Zagreba je mlajša raziskovalka. Bogato pedagoško izkustvo iz srednje šole ji je bilo v veliko pomoč, ko se je lotila analize ustnega pesništva narodnoosvobodilnega boja v učnem procesu in učbenikih književnosti ter jezika. Analiza tekstov v učbenikih učnega procesa od 1. razreda osnovne šole do srednje šole je pokazala 16 primerov, ki predstavljajo ustvarjalno liriko narodnoosvobodilnega boja, od tega dvanajst pesmi vezanih na ustno pesništvo NOB. Pesmi so sestavni del posameznih tematskih celot v učbenikih. Predvsem pa je tovarišica Perić poudarila, kako malo izve učenec o partizanski ljudski pesmi, ko stopi skozi srednješolska vrata.

Irena Novak-Popov iz Ljubljane je predstavila verzno oblikovanje v partizanskem

ljudskem pesništvu in odnos tega do slovenskega umetnega pesniškega izročila. Verifikacijska spretnost je bila stvar posameznika, ki se je spoprijel z verzi. Zanimivi so mentorski prispevki v glasilih takratnega časa, namenjeni borcem, ki so se prvič srečevali s pesništvom. Veliko pesmi je nastajalo »prosto po Jenku« ali na primer »prosto po Gregorčiču«. Nekdo iz ljudstva je pač povzel ritem znane pesmi, nekaj besed, dodal pa aktualno vsebino in pesem ni bila nič več last znanega avtorja – postala je ljudska. Med partizanskimi ljudskimi pesmimi našteva raziskovalka koračnice, himne in budnice. Elegije se sredi pesmi prevešajo v uporniške. Parodija in komika sta v slovenskih partizanskih ljudskih pesmih redki. Najpogostejša je balada, pisana v krajšem verzu, kar ustreza dramatični zgoščenosti izraza. Presenetljivo pa je, da so med vojno pisali tudi sonete, čeprav ti zahtevajo trdno notranjo zgradbo. Bolj zanimiva kot teh nekaj besed pa bo gotovo antologija Lirika upora, ki je v pripravi. Na filozofski fakulteti v Ljubljani je namreč pod vodstvom dr. Borisa Paternuja zbranih

Ljudska ustvarjalnost je bila torej pogoj za ustvarjalnost med narodnoosvobodilnim bojem. Osnovo borcev so predstavljali preprosti vaški ljudje in v njih je živila zgodovinska zavest, kakršno je nosila tudi narodna poezija. Ljudska ustvarjalnost je imela v njej bogato osnovo. Pesniki in pisatelji so občutili okolje, v katerem so živeli in svojo pesniško vizijo usmerili k ljudem, ki poslušajo. Osebna ustvarjalnost je izrabila sloj, na katerem je zrasla kultura, sloj ljudske ustvarjalnosti. Kakor pravi pesnica Mira Alečković: »Ko je narod zapel, smo dodali dva ali tri vezre in tako oblikovali končno različico; sicer pa ta ni bila nikoli končana.«

Melodični element, ki je našel stik z liriko, pa simboli in metafore kot strukturni elementi partizanske ljudske pesmi – vse to se je navezovalo na ljudsko poezijo in na vse, kar se je gradilo nad njo skozi stoletja. Ljudske anekdote in legende so živele tudi med narodnoosvobodilnim bojem. Z vplivom na poezijo, še bolj pa na prozo, so se ohranjale v nepretrganem toku nastajanja narodnega blaga. Da, tudi Matija Gubec se je spet vrnil med ljudi in našel svoje mesto v tej ali oni prispodobi.

In kako hitro so te pesmi, prave množice, potovale iz kraja v kraj. Morda tu nekoliko drugačne kot tam, v svojem bistvu pa so nosile isti pomen. To je bilo še kako pomembno v smislu jugoslovanstva, za katerega so se partizani bojevali; ne glede na narodnost – vsi za iste cilje. Kako hitro je na primer prišla pesem Hej brigade v Srbijo, se spominja pesnica Alečković. Kako ne bi, če so naše pesmi zašle celo v Francijo pa v Vietnam, kako se ne bi selile znotraj naših meja?!

Kakorkoli, te pesmi so nam drage. Preproste so. To je poezija, ki ni podrejena ideji, pač pa je z idejo prežeta. Ideja iz njih izvira; sila, ki dviga k boju, in sila, ki slavi zmago.

Živa Drole

Silvestrovo 1944

Naša 1. brigada VDV je bila decembra 1944 prvič polnoštevno zbrana v Dolenjskih Toplicah. Tu so nam pripeli prva odlikovanja red za hrabrost, nekateri pa so prejeli medaljo za hrabrost. Po podelitvi odlikovanj smo imeli v Dolenjskih Toplicah velik miting. Naslednji dan je bil zadnji dan v letu, in še ta večer se je večji del brigade premaknil v Suho krajino.

Dobili smo nalogo zasedati položaje proti Kočevju, da bi tako onemogočili prodor Nemcev in belogardistov iz te smeri. Prav te dni pa so brigade Osemnajste divizije pripravljale splošno ofenzivo na nekatere belogardistične postojanke okrog Trebnjega. Naš 4. bataljon 1. brigade je dobil nalogo, naj se razmesti v vaši Vrh, od koder bomo pošiljali zasede in patrulje na vse strani, vse tja do Smuke. Z našim bataljonom je bil tudi štab naše brigade, ki se je tudi razmestil v vasi Vrh.

Tja smo prišli natančno opolnoči. Iz hinjske cerkve je zazvonila Silvestrska polnoč. Nebo je bilo jasno kot steklo, pod nogami je škripal zmrazil sneg – bilo ga je kakga pol metra – tako da nas je kar pošteno zeblo. Težko smo čakali, da čimprej pridemo do toplih

prostorov, da bi se malo ogreli.

Že prej smo bili seznanjeni, da je ta vas bolj sovražno usmerjena, zato moramo biti zelo previdni,

Mitraljezci 1. bataljona 1. brigade VDV

pa tudi pred domačini se ne smemo pogovarjati o vojaških zadevah in naših nalogah.

Svojo četo sem nastanil v hiši, kjer sta živeli dve ženski. Že po prvih stikih sem videl, da sta precej zagrizeni za domobrance. Karkoli smo ju vprašali, nismo dobili odgovora. Začeli sta ce-

lo razbijati stekla na oknih svoje hiše, samo da se mi ne bi mogli naseliti v hiši. Ulegli sta se v posteljo in sploh nista vstali. Tudi drv nismo nikjer našli.

Toda fantje so se znašli. Malo naprej od hiše je iz visokega snega štrlel ne-

kakšen plot. Kar pošteno so zakurili v peči, nekateri pa so tudi zlezli na peč.

Naslednjega dne je bila peč že tako vroča, da ni bilo več mogoče sedeti na njej. Fantje so se spet znašli; od nekod so prinesli slamo in jo razprostrli po peči. Drug za drugim so se zvrstili na peči, da bi se se-

greli od vseh strani. Res je bila vroča, kar je ugajalo tudi ušem, da so oživele na toplem.

Kot so se ogrele, je tudi med njimi nastalo pravo vojno stanje. Fantje so se vrteli na peči in praskali, med vrtenjem pa je tudi iz žepa izpadel naboj in zdrknul skozi slamo na površino peči. Ko se je naboj dovolj segrel, je eksplodiral, od eksplozije pa se je vnela še slama. Nastal je pravi preplah. Tudi domači ženski sta skočili iz postelje in bežali kar v spalnih srajcah. Začeli smo gasiti s snegom in ogenj tudi kmalu pogasili.

Medtem so začeli Nemci in domobrance iz kočevske smeri s topovi obstreljevati vas. Granata je padla tik ob hlevu, kamor se je hotela umakniti domača ženska. Hudo je bila ranjena. Naši bolničarji so jo takoj obvezali, ker pa je bila rana prehuda, ji je bila potrebna tudi zdravniška pomoč. Hoteli smo jo prepeljati v našo bolnišnico v Kočevski Rog, kar pa je odklonila. Njeno sovraštvo do nas je bilo preveliko, da bi sprejela našo pomoč. Omogočili smo ji, da so jo odpeljali v Kočevje k »svojim«. Boji pa so na tem območju potekali še več dni. Peti bataljon naše brigade je v teh bojih imel več mrtvih borcev.

Jože Simšič-Jelen

Zadnji vzklik

Zasneženega decembrskega dne v letu 1944 smo zgodaj zjutraj odšli iz taborišča v bližini Dachaua na delo v tovarno. V majhnem gozdu je bila zakrita z drevesi in mrežami, da je iz zraka ni bilo mogoče videti. Interniranci smo morali tukaj delati cilindre za letala. Delali smo v veliki hali z najmodernejšimi stroji za izdelavo letalskih delov.

Dnevna izmena je pred vhomom čakala, da bi zamenjala nočno. Nenadoma je strašno zaropotalo. Popustil je magnet in vse se je zrušilo okrog stroja. Ukazali so nam, da moramo ostati v vrstah, okrog nas pa so se postavili esesovski stražarji z dresiranimi psi.

V sredini tovarniške hale sem zagledal vklenjenega našega sotrpina in prijatelja Vasilija Litinova, mladeniča iz Leningrada. Peljali so ga med vrstami stoječih delavcev in internirancev. Vasilij je stopal blede, toda z visoko dvignjeno glavo.

Tudi interniranci iz obeh izmen smo se morali vrniti v taborišče. Peljali so nas na zborna mesto in vse natančno pregledali. Nato smo morali mirno v vrsti

poslušati obsodbo, ki jo je izrekel taboriščni komandant Jarolim. Še danes ga slišim, z viržinko v ustih in rokami v bokih: »Izredno sodišče taborišča Allach kaznuje ruskega bandita Vasilija Litinova zaradi sabotaže na delovnem mestu na smrt z obešanjem. Kazen se mora izvršiti takoj!«

Vasilij Litinov je delal pri magnetnem brusnem stroju in obdolzili so ga, da je kriv, ker je magnet popustil. Star je bil komaj 23 let, visok, z lepimi modrimi očmi. Pogumno je stopil na klopico pod vislicami in nataknili so mu vrv. Rabelj je spodmaknil klop, a vrv se je pretrgala. Še dvakrat so morali ponoviti postopek. Pri tretjem poskusu se je Vasilij obrnil h komandantu taborišča z besedami: »Naj živi moja mati Rusija!« ki jih je pospremil pljunek v komandantov obraz. Komandant ga je v besu ustrelil v glavo, rabelj je zaradi varnosti spodmaknil še klop.

Nemo smo gledali ta zločin. Pretresel nas je za vse življenje in nas hkrati združil v sožitju med narodi, bratstvu in enotnosti.

Vladimir Jenko

Slana pečenka

Proti koncu decembra 1944 se je 12. udarna brigada ustavila v Moravčah pri Gabrovki. Videti je bilo, da bomo po napornih bojih lahko malo počivali. Bataljoni so se razmestili po bližnjih gričih in vaseh, štab brigade in vsa komora pa se je utaborila v Moravčah. Počitek pa ni bil za vse. Intendant si moral preskrbeti hrano.

Mesa, krompirja in fižola je bilo hitro dovolj, toda kuharji so povedali, da nimajo niti zrna soli. Brigadni intendant Šturm je zvedel, da imajo pri neki hiši v okolici Polšnika precej soli. Gospodar te hiše pa je bil v okupatorjevi službi. Poprosil je komandanta brigade Jeriča za spremstvo in vodnika, da bi šli po sol. Popoldne na dan pred božičem je imel intendant že zbrano karavano pripravljeno za na pot. Vodstvo je prevzel sam: dva puškomitraljezca, 6 borcev in jaz. Za vodnika smo dobili komandantovega brata Mirka.

Mraz je bilo, pred nami pa precej dolga, naporna in tudi nevarna pot, saj smo se podali na teren, kjer ni bilo partizanskih enot, večina prebivalstva tega ozemlja pa je bila izseljena. Toda bili smo veseli in zadovoljni. Komandant brigade nam je pred odhodom dejal: »Praznih rok se ne vračajte in pazite, da vas kakšen zajec ne prestraši.« Intendant Šturm mu je v odgovor dejal: »Bodi brez skrbi, da boš za božič jedel slano pečenko.«

Odšli smo po cesti proti Javorskemu pilu, kjer smo zavili na desno v gozd in nadaljevali po gozdni poti. Bila je že noč. Ker so tu redno križarile nemške pa-

trulje, smo se zvrstili v kolono, naprej pa je odšla izvidnica. Pred nami je bila nemška postojanka Preska. Vas je bila razsvetljena in tiha, slišati je bilo le močno lajanje psov. Mimo postojanke smo šli, kar se je dalo hitro in tiho.

Nenapovedan obisk

V Polšnik smo prispeli že pozno ponoči. Oglasili smo se v hiši, kjer so praznovali božič. Začudeno so nas gledali in strahoma odgovarjali na vprašanja intendanta in vodnika. Ne spominjam se več, kaj sta jih spraševala. V drugi hiši so nas sprejeli povsem drugače. Bili so nas veseli in so nam takoj pripravili hrano in pijačo. Nismo se dolgo zadrževali, kajti glavna naloga je bila še pred nami. Od tod naprej nas je vodilo v vas, kamor smo bili namenjeni, deklet iz te hiše. Pred odhodom nas je poprosila, naj pazimo nanjo tako, da je ženska, kamor smo bili namenjeni, ne bi videla, sicer bi bilo po njih.

Hodili smo po kamniti in ozki poti in končno prispeli do cilja. Bilo je vse mirno in tiho. Intendant je večkrat potrkal. Vodnik Mirko pa je že robantil in klical. Končno se je ženska v hiši le oglasila. Po kratkem prerekanju je ženska prižgala petrolejko in odprla. Mirko in intendant sta kar na hitro zahtevala od ženske, naj nam takoj izroči sol. Ženska se je branila in trdila, da o soli ne ve ničesar.

Ni se vdala, dokler ni Mirko pošteno zagrozil, da bo po njej in domačiji, če hitro ne pove, kje je sol. Ženska je spoznala, da dobro vemo, da je sol pri hiši. Počasi je izjecljala, da se je

zdaj spomnila, da ji je mož nekoč dejal, da je skril vrečo soli v slamo. Nekaj tovarišev je ostalo okrog hiše na straži, drugi pa smo šli z žensko v gospodarsko poslopje iskat sol. Pograbili smo vile in grablje ter iskali in iskali, toda soli nikjer.

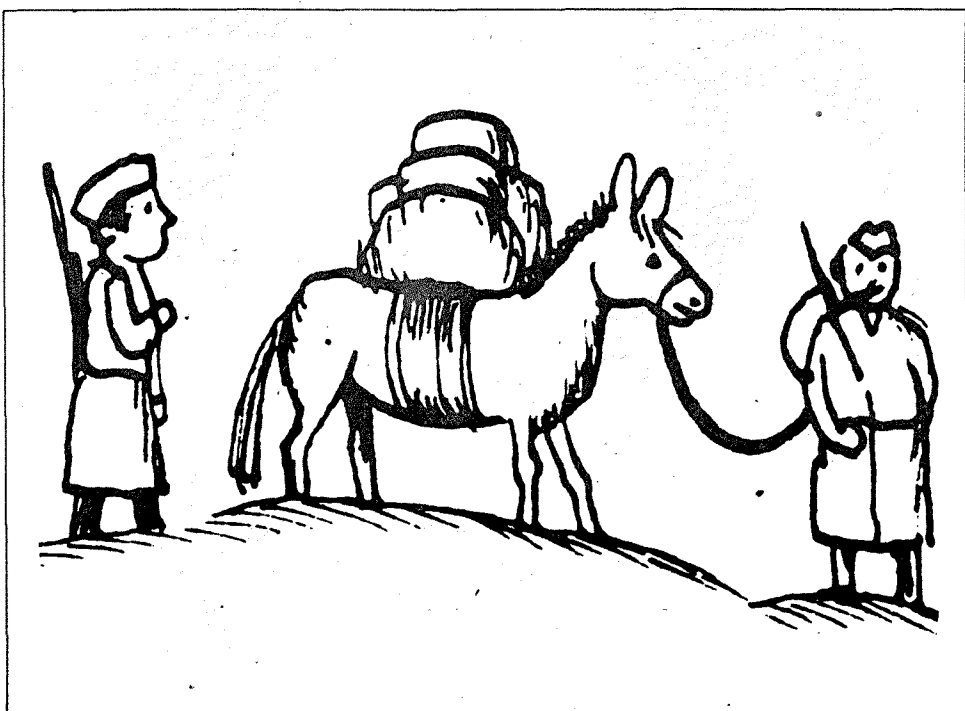
Enega vam, enega nam

Godrnjamo mi, godrnja ženska, dokler ni bilo Mirku vsega dovolj. Nenadoma je vrgel vile v kot in se

gremo, naj vrag vzame še to sol! »Kam,« je jokajoče vprašala ženska, »pa menda nas ne boste?«

»Bomo ja,« se je zadril intendant, ki je menda šele sedaj razumel Mirkovo početje.

»Morda je pa na onem koncu,« je dejala ženska, pograbila vile in odšla na drugi konec in začela vbdati v slamo. Zadel je v nekaj trdega. »Tu je nekaj,« je zaklicala.

na ves glas zadril: »Pa ona nas ima za norca, namenoma nas zadržuje, ker mogoče pričakuje svojega moža z Nemci vred na božično praznovanje.« Ženska se je na smrt prestrašila in stokajoče dejala: »Ne, ne gošpod.«

Mirko pa je nadaljeval: »Ti bom že dal po gospodu,« pogledal je proti nam in ukazovalno nadaljeval: »Zberite vso družino in

Končno je bila sol v naših rokah. Na vprašanje, zakaj nas je imela tako dolgo za norca, je počasi odgovorila, da ji je mož zapretel, da soli ne sme nikomur dati. Koliko soli smo odnesli se ne spominjam več, vem le, da smo težko nosili. Zaradi varnosti smo se vračali po drugi poti. Ko smo prišli v Zgornje Tepe pod Polšnikom, se je že zdani- lo. Tu je intendant v hlevu

zagledal dva lepo rejena vola. Oči so se mu kar zabiskale. »Kot nalašč za brigado,« je zamrmral in gospodarju dejal: »Očka, enega vam, enega pa nam – po tovariško.«

Gospodarjeva moledovanja niso pomagala. Eden od tovarišev je že imel vola na vrvi. Za obotavljanje ni bilo časa, kajti če bi nas Nemci tu zasačili, bi nam trda predla. Že smo se spuščali v dolino z željo, da

še vola nimamo. Mirko se je nekaj časa hudomušno smejal, nato pa začel loviti vola. Ker ga ni mogel prijeti, je za njim od jeze spustil strel, a vol je tekel naprej.

»Kaj pa sedaj,« je dejal intendant. Obotavljati se v tej dolini ni bilo preveč priporočljivo. »Po drugega vola gremo,« je dejal Mirko in že je s se enim tovarišem hitel po drugega vola. Ta je bil mirnejši, tudi za sol se ni zmenil, ki smo jo tudi njemu obesili na hrbet, kljub temu, da se intendant s tem ni strinjal.

Skromna zahvala

Bil je prekrasen sončen dan. Z Mamolja smo gledali v dolino Save. Prav takrat je proti Zidanem mostu peljal vlak in močno zapiskal, kot da nas hoče pozdraviti. Kmalu smo se začeli spuščati navzdol proti vasici Cerovec. Tu nekje smo si privoščili malo počitka. V Cerovcu smo mobilizirali konja in voz, s katerim smo naprej peljali sol, kajti vsi smo bili že precej izmučeni, saj smo bili na pohodu že 24 ur, pot do brigade pa je bila še precej dolga. Proti večeru smo se vrnili v Moravče.

Na pragu hiše, kjer je bil razmeščen štab brigade, je stal tovariš komandant Jerič. Nasmejan in ves srečen sem ga zmagoslavno pozdravil in se držal, kot da bi bila to samo moja zasluga. Bil je videti sicer dobro razpoložen, kot vedno, kadar je videl, da so se njegovi borci vračali v brigado. Toda njegova pohvala je bila zelo skromna. »Dolgo ste hodili,« so bile nam namenjene besede. Na smrt jezen pa sem bil na brigadnega intendanta Šturma, ki mi ni dovolil, da bi si za hude čase spravil samo ščepec soli v svojo torbo.

Vili Dolžan

Razstava o partizanskih odlikovanjih, medaljah in znakih v Mariboru

Razstava o partizanskih odlikovanjih, medaljah in znakih v Muzeju narodne osvoboditve v Mariboru je bila pri obiskovalcih lepo sprejeta. Zunanji muzejski sodelavec Janez J. Švajncer je skupaj z vodstvom muzeja prispeval pomemben delež k uspešni postavitvi razstave. Na tem področju se je že doslej uveljavil, saj so z njegovo pomočjo v Pokrajinskem muzeju v Mariboru že leta 1978 postavili razstavo o odlikovanjih in znakih na Slovenskem, leta 1983 pa razstavo Naše stare značke. Svoje dolgoletne izkušnje je Janez J. Švajncer koristno uporabil tudi pri tej razstavi, na kateri so razstavljena prva slovenska partizanska odlikovanja iz leta 1942 in prikazane tudi razlike med partizanskimi odlikovanji iz vojnih let in tistimi, ki so bila podeljena po vojni. Posebno po-

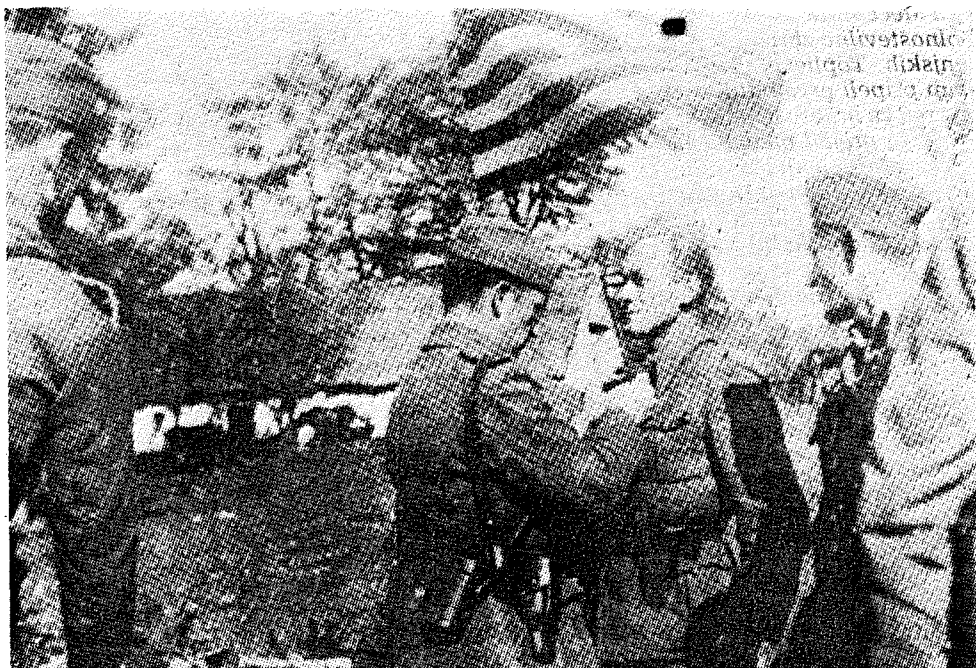
zornost pa je avtor razstave očitno posvetil spominskim medaljam in znakom, ki so jih slovenske brigade, odredi, bataljoni, partizanske bolnišnice in drugi ustanovili za svoje borce od leta 1977 do danes, ko so jih veliko ustanovili ob 40-letnici zmage.

Vsekakor gre za dobro organizirano, sistematično pregledno razstavo, ki smo jo doslej pogrešali. Tudi knjiga, ki je izšla ob tej razstavi in nosi naslov Partizanska odlikovanja, znaki in medalje, je pregledna in dobro zastavljena in je dober pripomoček ob spremljanju razstave. Iz nje smo posneli tudi fotografije, ki jih objavljamo.

Ob sprehodu mimo razstavnih vitrin pa obiskovalec le ostane brez tega ali onega odgovora. Vpraša se, zakaj tolikšno raznolikost pri medaljah, saj so nekatere

re lepe in bogate, po videzu prava državna odlikovanja, druga pa kot da bi bila izdelana zgolj za to, da pač so. Nekatere so likovno puste, temne in puščobne. Kot vse kaže, je bil nastanek vsake izmed razstavljenih medalj odvisen od bolj ali manj skrbnega dela posamezne skupnosti borcev. Kljub temu pa bi določena skupna merila le morala obveljati. Ustanavljanje spominskih medalj bi lahko, recimo, usklajevali prek republiškega odbora NOB. Zveza borcev bi se morala opredeliti, katere enote, bolnišnice, službe in drugi naj dobijo svoje medalje, potem pa v sodelovanju s skupnostmi borcev zagotoviti skrb za primeren likovni videz in vse drugo.

Sedaj se dogaja, da borci nekaterih enot, ki nimajo posebnih odborov ali pa so le-ti manj delavni, nimajo spominskih medalj, ne glede na svoj pomemben delež v NOB. Ob tej razstavi in knjigi bi kazalo sesti za mizo in doreči marsikaj, kar na tem področju še ni bilo določeno. To bi bilo tudi koristno za avtorja razstave in za organizacijo podobnih razstav. Janez J. Švajncer navaja, da je bilo med vojno ustanovljenih še več odlikovanj, ki jih danes ne poznamo ali zanje ne vemo. To tezo med drugim zagovarja z dejstvom, da je glavni štab proti koncu leta 1944 prepovedal no-

Podelitev odlikovanj je bila v partizanih vedno velik dogodek za vsakega odlikovanca in vso enoto

siti vsa odlikovanja in znake, razen zveznih. Dobro bi bilo, če bi se kdo izmed teh, ki so sodelovali pri oblikovanju prepovedi, spomnil, kaj so takrat dejansko prepovedali. Vprašanje je tudi, kje, kdaj in zakaj so nastajala posebna odlikovanja ali nagradni znaki. Tudi revija Borec in TV-15 lahko pri tem odigrata pomembno vlogo. Kot vse kaže, bodo to razstavo prihodnjo pomlad prenesli v Muzej ljudske revolucije Slovenije v Ljubljano. Razstava bi po svoji zasnovi, originalni ideji in teži vsekakor zaslu-

žila, da bi obiskala še druge kraje in muzeje v Sloveniji. Mariborska razstava je tudi izziv skupnostim borcev po drugih jugoslovanskih republikah in pokrajinah. Katerikoli borec neslovenskih brigad se bo vprašal, zakaj je ostal brez spominskega znaka. Brez spominskih medalj in znakov ostajajo tudi mnogi slovenski partizani, ki so se bojevali v partizanskih brigadah, odredih in drugih enotah druge po Jugoslaviji, kjer pač takšnih spominskih odličij ne poznajo. Najlepši vtis na razstavi pa puste medalje in znaki, na

katerih je vgravirano ime nosilca.

Avtor razstave in Muzej narodne osvoboditve v Mariboru zaslužita vsekakor pohvalo za dobro opravljeno delo pri postavitvi te razstave. Zahvala velja tudi vsem tistim, ki so darovali ali posodili znake in medalje ter posredovali podatke o njih. Tudi Kulturna skupnost Maribor, skupščina mesta Maribor in Aurea Celje so svojo finančno pomoč vložile v koristno in zanimivo razstavo, ki presega okvire Maribora in Podravja.

M. Kos

Partizanski znaki in medalje / 114 Bazoviška brigada

Osnutek za spominsko medaljo borcev 18. SNOUB Bazoviške je določil odbor brigadne skupnosti, 550 medalj je izdelala delavnica Silva Cankarja v Ljubljani. Vse medalje so oštevilčene; brigadni odbor jih bo verjetno naročil še več. Prva podelitev je bila aprila 1985 na zboru skupnosti borcev v Ajdovščini. Na medalji je posrečeno upodobljen spomenik ustreljenim bazoviškim junakom Bidovcu, Milošu, Marušiču in Valenčiču, levo so obrisi Krna in desno podoba gradu Miramar.

Bazoviška brigada je bila ustanovljena kot 2. soška brigada 1. oktobra 1943. Ob ustanovitvi je imela 5 bataljonov z okoli 1000 borci. Bojevala se je na območju Bovca, Kobarida, 25. oktobra 1943 je bila preimenovana v 18. brigado, 24. aprila 1944 je dobila še ime Bazoviška in naziv udarna. Oktobra 1943 je pred Nemci branila osvobodeno ozemje okoli Kobarida, januarja 1944 se je bojevala na Banjski in Trnovski planoti, februarja 1944 sodelovala pri pohodu 30. divizije v Beneško Sloveni-

jo. Poleti in jeseni 1944 se je bojevala na Goriškem, Krasu in na Vipavskem, svojo bojno pot je končala z boji za Opčine in Trst.

Skozi brigadne vrste je šlo več kot 2000 borcev in bork. Padlo jih je 393, 749 je bilo ranjenih in 30 ujetih. Zadnja dva vojna meseca sta bila za brigado najhujše obdobje. V zadnjih dneh marca 1945 je imela brigada v bojih z Nemci na območju Otlice 147 padlih, ranjenih in pogrešanih. V bojih za Trst je izgubila deset odstotkov svojih borcev, padel je tudi njen komandant. Razformirana je bila 6. maja 1945 v Trstu.

Janez J. Švajncer

Spominska medalja pripadnikov 18. SNOUB Bazoviške

Slovesno je bilo tudi podeljevanje partizanskega spominskega znaka. Na sliki ga Miha Marinko pripenja komandantu 31. divizije Evgenu Matejki-Pemcu.

Odlikovanja je pogosto izročal borec komandant Glavnega štaba NOV in POS general Franc Rozman-Stane. Na fotografiji ga vidimo ob podelitvi odlikovanj borec Šlandrove in Zidanškove brigade jeseni 1944.

Miro Kocjan

V zasedi na patrolnem čolnu pred otokom Pag

Ob rahlih valovih se je čoln zazibal in mesecu odgrinjal bok ter strojnico, pripravljeno za pok.

Na polici gladki ob podu smo svečo prižgali in plamen brleči

nemo občudovali:

Očarljivo! Opolnoči po letu dni.

Zunaj zima in plima, pod krovom pa nežna rima dalmatinska, ki ji enake ni.

Kakor da je plamenček tango v prihodnost, mesec pa valček v njeno neobhodnost;

menda je to res:

zadnje leto v boju za vse, kar nam je sveto!

Čoln se je zmeraj poslušno zazibal, ko ga je v presledkih val oblival

Očarljivo! Opolnoči na barki, v vojni, pred novim letom dni.

(Pesem je bila napisana na Silvestrovo pred zadnjim letom vojne)

Partizanska pesem, si pozabljena?

Že petnajstkrat so se srečali pevski zbori in vokalne skupine ZKO Ljubljana Center. Letos je bilo srečanje še posebno slovesno v praznovanju leta evropske glasbe in 40 let svobode. Organizatorju se je za to lepo in pomembno srečanje prijavilo 18 pevskih zborov in vokalnih skupin, ki so se številnemu občinstvu 17. in 18. decembra v dvorani SF predstavili s po tremi ali štirimi pesmimi.

Razveseljivo je, da naši zbori napredujejo številčno in kvalitetno. Zapeli so 15 pesmi tujih avtorjev, 4 Gallusove, 4 pesmi drugih jugoslovanskih avtorjev, 29 domačih narodnih in umetnih ter 2 partizanski; Kozinov Obroč in Simonitijsvo Bolen mi leži.

Praznovanju leta evropske glasbe so se zbori res dostojno oddolžili. Kaj pa praznovanju jubileja 40 let svobode? Ali sta dve partizanski pesmi, ki ju je zapel PPZ, res dovolj za tako lep in pomemben jubilej? Smo že pozabili, kako težko je bilo dobiti svobodo? Kako smo po vojni gradili, zgradili pa tudi peli? Teh pesmi je veliko, se jih sramujemo ali jih pozabljamo? Najbrž opravičila ni!

Spomnimo se pesnika Otona Zupančiča, ki je ob 5. obletnici OF v »pozdrav partizanski pesmi« zapisal: »To je bila pesem svetlega in vročega jedra, pesem z živo idejo o domovini, po dolgem suženjstvu in hudih mukah s silnimi boji in žrtvami osvobodjeni, o narodu, hitečem z vedrim, samozavestnim zaupanjem v lepšo bodočnost«.

Jože Jenič

Narava živi... pa tudi umira — odvisno je od človeka

Iz pogovora za podolgovato mizo, ki smo ga opravili tik po seji predsedstva ZZB NOV Slovenije, kjer je tudi tekla beseda o varstvu okolja

Deluj lokalno, misli globalno!

Leto je tako rekoč naokrog in z njim naša redna rubrika Narava živi, pa tudi umira, odvisno je od človeka. To sicer ne pomeni, da bomo zdaj in v prihodnje prenehali pisati o varstvu okolja in ekoloških vprašanjih. Najbrž pa bo res, da bodo morali strokovnim člankom, ki smo jih nanizali v nekaj več kot dvajsetih številkah v tem letu, slediti reportažni in drugi zapisi s terena. Z varstvom okolja je tako kot z vsako drugo resno zadevo (s stabilizacijo na primer). Če o njem prelijemo pretirano veliko črnih v eni sapi, najbrž bralca zasiti ali pa začne naše pisanje delovati odbijajoče — torej dobi nasproten učinek od želenega.

V času izhajanja omenjene rubrike smo skrbno shranjevali vaša pisma, v katerih nam sporočate o tem ali onem problemu, ki ste ga (s področja varstva okolja) zaznali v našem ožjem življenjskem okolju. Resnici na ljubo pa jih še nismo zbrali toliko, da bi jih lahko strnili v časnikarski zapis.

Prvo vprašanje je veljalo Tonetu Poljšaku, in sicer na tisti del njegovega izvajanja na seji predsedstva ZZB NOV, ko je dejal, da je ocenjevanje stvari s preveč poljudnimi pogledi slabo in škodljivo.

Vprašali smo, ali to pomeni, da naj ljudje, ki jim ekologija ni neposredna delovna (službena) skrb, ne vtikajo nosu v to področje?

Poljšak: Ozki pogledi o vprašanih varstva okolja vsekakor obstajajo. Pri tem pa ima seveda vsak človek pravico do svojih pogledov, saj smo ogroženi vsi! Različne organizacije imajo tudi pravico opozarjati na probleme. Nevarni pa so »poznavci«, ki ne poznajo celotne širine nekega problema. Kajti kakor pozivamo na odgovornost politike in gospodarstvenike, bi morali pozivati tudi znanstvenike, če predlagajo nemogoče in do kraja nesprejemljive (domišljiske) rešitve. (Nekdo je na primer predlagal, naj rešimo vprašanje prezračevanja ljubljanske kotline tako, da posekamo koridor gozdov tja proti Vrhniki in naredimo »prepih«...)

Polževa: Veliko govori, in le malo uspejo. Marsikaj zaide v kategorijo dezinformiranja.

Tovariš Poljšak, v svoji uvodni besedi o tej tematiki ste na seji predsedstva ZZB NOV dejali, da obstaja nevarnost politizacije tega problema. Ste imeli v mislih »zeleno«?

Poljšak: Pri nas je drugače zasnovana družba. (Tudi zaustavitve delovanja jedrske elektrarne pri Dunaju niso dosegli »zeleni«, ampak so bili za to odločujoči drugi gospodarski motivi).

Martinčič: Tako se lahko odločajo tam, kjer je energije v državi (tudi iz drugih virov) dovolj kot na primer v Avstriji.

Štih: Menim, da je treba ločiti dvoje; prvič da smo vsi del sveta. Eksaktne znanosti stvari rešujejo, jih pa ne razrešujejo. Ko si je naša komunistična pamet (takoj po vojni) vzela za geslo krilatice »Podredili si bomo naravo«, se je začel velik suiden proces. Tehnološki razvoj pod takšnim geslom je pripeljal do sem, kjer smo danes. Te vrste optimizem moramo razbiti. Narava nam mora narekovati način življenja. Naši politiki so na primer zelo nenadarni za pogled naprej — v projekcijo posledic. Le malo jih je, ki bi gledali naprej kot Boris Kidrič. Ne strinjam se torej z našo ekološko politiko, ki v osnovi še vedno odpravlja posledice, in se ne ukvarja z vzroki. Mi na primer ne potrebujemo Eureka, mi znamo vse sami(!) Imamo cekaje in druge organe, kvintesenco pameti, ki ve vse... Jaz pa mislim, da je rešitev le v znanosti, če bi usposobili delovne piramide, od splošnih raziskav k aplikacijam... Sicer pa je tudi dobra politika del kulture. Sam se ne vključujem bolj aktivno v ekološko gibanje, ker menim, da se okrog problema vrtime kot mačka okrog vrele kaše.

Ekologija ni stroka

Poljšak: Zmotno je mnenje, da je ekologija stroka. Karkoli se na področju varstva okolja zgodi — pokličemo naš komite, namesto da bi poklicali inšpekcijske službe. Ekologija ni znanstvena panoga. To je predvsem pogled na življenje, je način življenja in, če hočete, je filozofija. Zato komite za varstvo okolja tudi pogosto nastopa kot nosilec idej.

Sprejeli smo zakon o varstvu okolja in tam je zapisano, da moramo pri vsakem znanstvenem pristopu predstaviti tudi predviden izračun posledic.

Več pa se je nabralo tistega novičarskega časopisnega pisanja, ki nam je (pogosto kje na skritem kotičku dnevnika) ilustriralo celo vrsto dogodkov, onesnaževanj okolja, ki se dogaja tukaj in zdaj. Menili smo, da bo pogovor za okroglo (podolgovato, štirioglo) mizo kar pravi oblika za to, da slišimo še več mnenj ljudi, ki jim je posredno ali neposredno varstvo okolja vsakdanja skrb.

Predstavimo torej naše goste: iz Zveze društev za varstvo okolja je prišla tovarišica Jelka Kraigherjeva, kot predstavnic ljubljanske mladinske ekološke skupine sta sodelovali Neva Kovačič in Inga Turzag, z republiškega komiteja za varstvo okolja je bil tovariš Tone Poljšak, z inštituta Jožef Stefan sta se odzvala mag. Bogdan Pucelj in dr. Rafael Martinčič, z Republiškega zavoda za ribištvo je prišla Meta Polževa in kot Bojan Štih je sodeloval v pogovoru — Bojan Štih.

dic. Nisem tako črnogled kot tovariš Štih, in menim, da če bomo naše planske dokumente tudi izvajali, bomo nekaj dosegli... Na primer, če bomo razporedili tehnologije v

našem prostoru, če bomo res uvajali takšne tehnologije v gospodarstvu, ki kar najmanj škodljivo vplivajo na okolje, in če bomo sanirali vse tisto, kar se sanirati da.

Za zdaj še lahko uživamo takšne poglede na pokrajino

Tudi podatek, da je dalja zveza borcev to temo na svoj dnevni red, je eno od znamenj, da prihaja varstvo okolja vse bolj v zavest ljudi.

V Sloveniji imamo tako

imenovano kultivirano naravo in moramo ugotovljati, da je človek (Slovenec) vendarle tudi v pozitivnem smislu spreminjal naravo.

Martinčič: In tu se zdaj odpira vprašanje — določiti, kaj je škodljivo.

Poljšak: Ko so nas obiskali mladi iz Bele krajine in nas prosili za podatke o Krupi, smo jim dali vse, kar smo imeli na voljo. Naš komite izdaja tudi časopis o varstvu okolja. Sam menim, da to ni prav, da ga izdajamo kar pri nas, da moramo sami pridobivati tudi avtorje (res da tudi v sodelovanju z Zvezo društev za varstvo okolja), pa vendar...

Zakaj pa ni javnost bolj natančno seznanjena, na koga se mora neposredno obračati v nujnih primerih?

Poljšak: Navadno klice v sili koordinirano usmerjajo organi za notranje zadeve. (Izdelali so celo priročnik o varstvu okolja za miličnike).

Kdo pa pokliče republiški zavod za ribištvo?

Polževa: Na začetku so nas klicala predvsem ribiške družine, ki so morale tudi same poravnati stroške raziskav. Nekaj časa so nas potem klicali predvsem organi za notranje zadeve. Ni nepomembno vprašanje: kdo bo počel...

Kraigherjeva: Ob nekem iztoku nevarnih snovi v potok so krajani poklicali na našo zvezo (za varstvo okolja) in mi smo potem telefonirali naokrog, dokler nismo izvedeli za mobilno enoto pri Inštitutu Jožef Stefan. Menim, da bi morali pri nas ustanoviti nekakšen ekološki center, ki bi združeval vse, ki delujejo na tem področju.

Ne bi bilo to podvajanje že obstoječe mreže?

Poljšak: Prepričan sem, da je za zdaj mobilna ekološka enota optimalna rešitev.

Štih: Dovolite, sam bi se pa rad vrnil k prej-

RADIOAKTIVNO SEVANJE IZ TOVARN IN DRUGIH DRAMATIZIRANO ŠIRI BOLEZNI, RAKA IN LEVKEMIJO

Mnogi prebivalci v Angliji in na Škotskem so izpostavljeni čezmernemu radioaktivnemu sevanju zaradi onesnaženega okolja v širšem prostoru šestih tovarnih jedrskih bojnih glav in več kopenskih in pomorskih oporišč, v katerih imajo atomsko orožje.

Nepodrobne dokaze o tem je predvsem posredovala britanska neodvisna televizija v enourni oddaji, ki je vsem spominjala na protivojne futuristične filme o skrivnih in pospešenih pripravah jedrskih sil na sodni dan. Razlika med vojno in mirnim življenjem je le v tem, da gre sedaj za resničnost, v kateri ljudje niso igralci: njihovo trpljenje pa ni izmišljeno. Smrt, rak in levkemija strah in upanje, da bo zla usoda šla mimo nekega hišnega praga, zapirajo krog vsakodnevni živni sodobne dobe in nerazumne tekme v jedrskem oboroževanju.

Oddajena televizijska kamera je s močnim teleskopom posnela nočni raketi izvor. Kolona tovarnjakov je prevzela z ene lokacije na drugo amfiteatro lovov. Koncu z jedrskim nabojem se občasno selijo, pretovarjajo jih in premeščajo ter razvrščajo tako kot obveščevalna služba armade. Da je to porebno. Vojaki strokovnjaki menijo, da to ni le brik, saj naj bi s tem zbirali sledi sovražnika, ki tako in tako nikoli ni govoril, kako je razporejen jedrski arzenal kakšnih 250 jedrskih glav.

Navadni ljudje se s tem ne strinjajo. Vedo, da je to nevarno in da lahko povzroči pravo katastrofo, ne glede na to, da armada takšne kolone vedno organizira ponoči, ko je promet zmanjšan in ko tudi ljudstvo ne more gledati in se vznemirjati. Kolona ima močno spremstvo in pot pred njo je vedno čista. Vendar pa so se ljudje, ki stanujejo ob poteh aktivnosti, konvojov, nekako skoraj opaki. Trčila sta tako nenadoma, brez pravega vidnega vzroka, dva od teh vojaških tovarnjakov in jedrske konice so se začele nenadoma zoroževati premikati. Sprožili so prepih in ljudi v bližini so takoj evakuirali. Kasneje so uradno sporočili, da ni bilo nikakršne nevarnosti. Kljub temu pa so čez čas pri nekaj najboljših radovednih ljudeh tiste noči ugotovili rakasta obolenja, katerih vzrok je bilo žarčenje.

Naša sogovornika Pucelj in Martinčič sta nam prinesla na pogovor tudi sestavek iz 7D pod naslovom Dan po jedrski vojni, ob katerem sta imela vrsto pomislekov in zamer in menita, da bi morali biti prevedeni članki iz tujega tiska vsaj primerno komentirani.

tanjug posebej za 7 d

TOVARNE ATOMSKIH BOMB OGROŽAJO ŽIVLJENJA BRITANCEV

DAN PO JEDRSKI VOJNI

Toda pravo slo, tate, ki je pritegnilo televizijske kamere, niso ti nočni spretnosti na kolovozih. Pravo filmsko grozljivko bi lahko posneli tam, kjer jedrske glave izdajajo in kjer hranijo atomske bombe. Kot na primer v Suffolku, Norfolku, Aldermastonu, Bergahreou, Rosythu, Molyju... Snov, ki v teh krajih najbolj ogroža okolje, pa je plutonij.

Tovarne atomskih bomb imajo nekaj sto inženirjev, tehnikov, delavcev in administrativnega osebja. Kakšnih pet tisoč ljudi v Veliki Britaniji neposredno dela z radioaktivnim plutonijem. Eden med njimi je bil Albert Newman. Ta veliki človek se je čez pol leta spremanil v senco in je umrl. V njegovem kraju je še 61 delavcev zbolelo za rakom. Tožili so vlado. Toda sojenje traja dolgo, čas pa dela proti njim.

Nesreče postanejo še večje, ko se seznanimo z usodo otrok v teh »jadrskih conah«. Navzven je vse lepo: hiše, vrtovi, zelenja. Toda otroci, stari komaj štiri leta, obolevajo za levkemijo desetkrat pogosteje, kot je po statističnih podatkih povprečje na nacionalni ravni.

Strokovnjaki, med njimi zlati medicinci in fiziki, val z doktorstvom naslovom, so ga s svojimi dokazi z lahkoto demantirali. Takoj po izjavi lorda Trafgarne je na-

ravni. Kaže, da so nekaj starejši otroci odpranejši. Petnajstletniki so petkrat bolj izpostavljeni levkemiji kot njihovi vrstniki drugod v Britaniji. Zdravniki so neki družini sporočili, da njihov otrok ne bo živel več kot 14 dni. Odločili so se, da bodo ta čas izkoristili še za zadnje skupne politične. Odpotovali so na daljno čisto morskobalo. Otroci je tam še zadnji dihal neonesnažen zrak. Potem so se vrnil domov. Mati, ki je pripovedovala to pretresljivo zgodbo, ni vzdržala. Jok je zadušil televizijski intervju. Okolje v teh področjih zastrupljajo številni dimniki iz tovarnih bomb, kot tudi radioaktivni odpadki v okoljskih rekah, potokih, jezerih.

Predstavniki obrambnega ministrstva, visoki uradnik lord Trafgarne, je gledal javnosti v oči, ko je pred tv kamero izjavil, da je »absolutno zadovoljen«, kar so na vseh kritičnih področjih uradno izjavili vse nujne varnostne ukrepe, da ne bi prišlo do žarčenja in do nesreč nedolžnih ljudi.

Britanija ima sedaj šestnajst polarijov, leta 1990 pa jih namenja zamenjati s sodobnejšimi ameriškimi jedrskimi podmornicami Trident. Za ta projekt je namenjen nekaj milijard dolarjev, milijard funtov sterlingov ali 18 milijard dolarjev.

Še drugi predstavniki vlade je v televizijski oddaji »izbral zado-voľstvo«. S teatralnim gibom roke je predstavil nov tip termoklearne bombe WE 177. Dajal je, da bi takšna bomba lahko uničila mesto, veliko kot Nagasaki (kar naprej uporabljajo japonska mesta za slikovito poljanjevanje moči nekega jadranskega orozja), in da bi se ob njeni eksploziji sprostila temperatura, kakršna je na površini sonca. Ta bomba ima tudi »stikalo« za štiri stopnje, kot denimo, sušilec za lase ali kakšen kuhinjski. Tista štirka je za nekaj podobnega, kot je Nagasaki, anka pa na primer za natančno ciljanje kakšnega posamičnega objekta. Novinar, ki je pripravil to televizijsko oddajo, je na koncu pozval predstavnike oblasti v Veliki Britaniji, naj se »pnuđujo našim raziskovanjem ali pa jih ovre-žejo«.

Zdravniki so še posebej govorili o dednih faktorih. Genetika je neizproсна. Otroci ožarčenega očeta je prav tako ožarčen. Omenjeni predstavniki obrambnega ministrstva je trdil milijonskemu gledalstvu: »da se nikoli ni pripetil niti en sam incident v oporiščih za jedrske podmornice«.

V Rosythu na Škotskem pridajo podmornice Polaris vsaka tri leta na čiščenje reaktorjev. Televizijska ekipa je odkrila, da je tam v zadnjih dvanajstih letih osem otrok umrlo zaradi levkemije. Med njimi sta bila tudi devet mesecev stara dvojčka Stewart in Stewen Lindsay. Tudi mladi do 25 let pogosto zbolijo in umrejo. Doktorica Alice Stewart iz okolice Rosyth je kategorična: »Imamo dovolj dokazov o pojavu nenaravnega raka, ki ga izzovejo radiacije«.

Britanija ima sedaj šestnajst polarijov, leta 1990 pa jih namenja zamenjati s sodobnejšimi ameriškimi jedrskimi podmornicami Trident. Za ta projekt je namenjen nekaj milijard dolarjev, milijard funtov sterlingov ali 18 milijard dolarjev.

Še drugi predstavniki vlade je v televizijski oddaji »izbral zado-voľstvo«. S teatralnim gibom roke je predstavil nov tip termoklearne bombe WE 177. Dajal je, da bi takšna bomba lahko uničila mesto, veliko kot Nagasaki (kar naprej uporabljajo japonska mesta za slikovito poljanjevanje moči nekega jadranskega orozja), in da bi se ob njeni eksploziji sprostila temperatura, kakršna je na površini sonca. Ta bomba ima tudi »stikalo« za štiri stopnje, kot denimo, sušilec za lase ali kakšen kuhinjski. Tista štirka je za nekaj podobnega, kot je Nagasaki, anka pa na primer za natančno ciljanje kakšnega posamičnega objekta. Novinar, ki je pripravil to televizijsko oddajo, je na koncu pozval predstavnike oblasti v Veliki Britaniji, naj se »pnuđujo našim raziskovanjem ali pa jih ovre-žejo«.

DEJAN VASILJEVIČ

Neva: Ljudje običajno

Res odprava vojaškega stanja v Pakistanu?

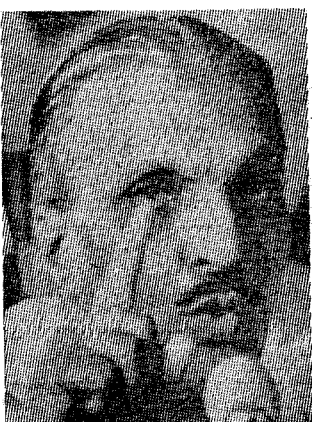
Zdi se, da je v Pakistanu vse nared za odpravo vojaškega stanja, ki velja od julija leta 1977. Ali se bo to zgodilo 25. decembra ali zadnjega tega meseca še ni znano, drži pa, da v skoraj 100-milijonski državi ni čutili posebnega razburjenja ali navdušenja, pa tudi dramatičnih sprememb ni pričakovati. O tem priča že dejstvo, da se glavni administrator izrednega stanja general Zia Ul Haq mudi na 12-dnevni turneji po azijskih državah, med katerimi je obiskal tudi Sri Lanko in Indijo. Ali bo po dolgih letih izrednega stanja vojaško administracijo res zamenjala civilna?

Predsednik Ul Haq je med drugim znan po tem, da je že večkrat obljubil odpravo izrednega stanja, vendar je prav tolikokrat besedo požrl, češ da razmere v državi niso zrele za civilno vladavino. Tokrat kaže, da gre zares, vsaj kar zadeva izpolnitev dane besede, ne pa njene teže in vsebine. Uradno sicer še niso objavili datuma odprave, vse več pa je glasov, ki pravijo, da bi se veliki dogodek moral zgoditi 25. decembra, na dan rojstva očeta Pakistana Mohamada Alija Džinaha. Po besedah vplivnih osebnosti utegnejo izredno stanje odpraviti 31. decembra, »Gibanje za obnovu demokracije« pa je vladajoči režim že obtožilo, da s številnimi dejanji, med njimi tudi z oblikovanjem »parlamentarne opozicije« poskuša na vse kriplje izredno stanje podaljšati pod pretvezo civilne oblasti.

Dnevnik Pakistan Times, ki predstavlja glasilo vojaških oblasti, je ob tem zapisal, da pristojni organi po-

spešno pripravljajo teren za demokracijo, v smislu sprejemanja nujnih ukrepov za umik vojaških uslužbencev iz civilne administracije. Vojaška sodišča so menda na civilna že prenesla številne začete procese, pravosodno ministrstvo pa preoblikuje številne naredbe, odredbe in dekrete vojaških oblasti. Pakistanska zakonodaja je še močno pod vplivom arhaičnega in strogega šeriatskega prava, mimogrede pa velja opozoriti, da so pakistanski zapori prenapolnjeni s političnimi zaporniki. Kljub navidezni ali resnični prizadevanjem bo v veljavi ostalo kar dvajset najpomembnejših predpisov, sprejetih v obdobju izrednega stanja, ki so jim z nedavno sprejetimi ustavnimi dopolnili dali ustavna pooblastila.

Pakistanska skupščina je po večmesečnih parlamentarnih prekanjih, v katerih ni manjkalo hude krvi, tako sprejela najpomembnejši pravni akt – zakon o ustavnih amandmajih, ki so ga kljub

General Zia Ul Haq

protestom poslancev neodvisne opozicije sprejeli s konsenzom. To očitno ni bilo dovolj, kajti sprejeli so tudi nov zakon o političnih strankah, ki je v bistvu dopolnjen zakon in leta 1962, javnosti pa so ga predstavili kot drugi pogoj za skorajšnjo ukinitve izrednega stanja. Opozicijski voditelji so zakon označili kot zanikanje ustave in demokracije, skratka kot zatiranje narodove svobode. Po novem zakonu bodo v Pakistanu lahko delovale samo tiste politične stranke, ki v svojih programih in delovanju ne bodo nasprotovale islamu in narodnim interesom in ki ne bodo prejemale pomoči iz tujine. O tem, ali je stranka primerna ali ne, bo določala volilna komisija, vlada pa je obdržala široka

pooblastila pri uvedbi postopka za prepoved posamičnih strank.

Kot zanimivo se zdi tudi dejstvo, da je pet prepovedanih sindikalnih organizacij predložilo načrt za oživitve sindikalne dejavnosti in za ponovno nacionalizacijo ključnih industrijskih panog. Vlado med drugim kritizirajo zaradi ukinitve temeljnih delavskih pravic, vstevši pravico do stavke, pa čeprav je Pakistan svojčas ratificiral konvencijo Mednarodne organizacije dela, ki govori tudi o pravici do stavke.

To je samo nekaj drobcev iz mozaika pakistanskih priprav za odpravo izrednega stanja, ki pa se že zdaj kažejo kot dvomljive. Režimski časniki so 25. december že označili za dan, ki bo v zgodovini pakistanskega ljudstva ostal kot »prelomnica«, kajti po udarjajo, da do danes še noben vojaški režim ni prostovoljno predal oblasti civilni vladi. Čeprav uradni Islamabad prihodnje dni označuje s prerodom demokracije, pa prepovedane stranke iz Gibanja za obnovu demokracije dvomljivo spremljajo najnovejše poteze pakistanskih oblasti. Pravijo in pri tem ne pretiravajo, da vrsta novih zakonov pomeni posebno pripravo na voden sistem demokracije in da bo novo obdobje samo izredno stanje v novi preobleki.

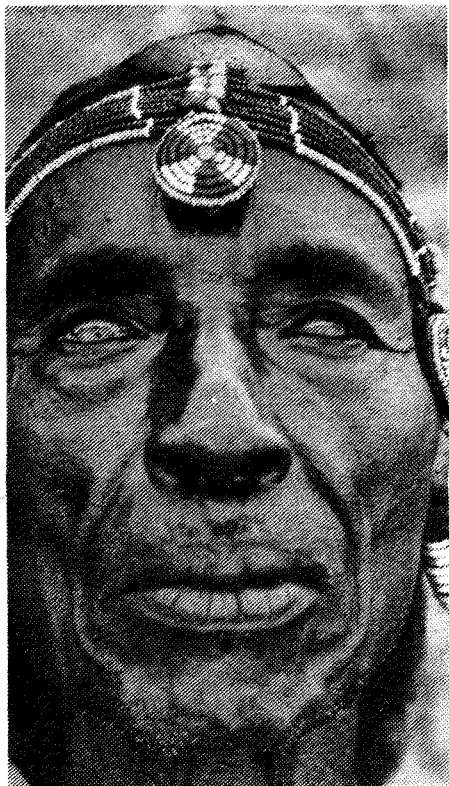
m. l.

Teh ljudstev že jutri ne bo več

Medtem ko se v Evropi zelo zavzemamo za umirajoče gozdove ter za reševanje živalskega in rastlinskega sveta, tudi mirno poslušamo tožbe o usodi zadnjih praprebivalcev na svetu. Njihovo izumiranje imamo za naravni proces. Prepuščeni so sami sebi v boju proti industrijski civilizaciji, ki ropa njihovo zemljo in razbija njihove tradicije, zato ostaja plemenskim skupnostim na voljo samo še izbira med duhovno smrtjo in fizičnim uničenjem.

Stiska teh praljudi nam je znana: najprej so prišli zavojalci in si jih podvrgli, za njimi so prišli trgovci, ki so jim prinesli žganje in smodnik, na koncu pa misijonarji, ki so razdeljali svet njihovih bogov in verovanj, uničili so njihovo lastno kulturo. Življenjski prostor praprebivalcev se nenehno oži. Umikati se morajo jezovom, ki oskrbujejo velemesto z vodo in elektriko, njihove gozdove so posekali do golega, kajti industrijske države potrebujejo tropski les za vrtno garniture, jahte, parkete in še kaj. Njihove njive so ogolili,

ozke Evrope. Industrijska civilizacija, ki je planila na ta plemena s svojimi iztrebljivnimi metodami in kazenski ekspedicijami, je od leta 1780 do 1930 pobila blizu 50 milijonov pripadnikov praprebivalcev. V Avstraliji so jim delili moko, pomešano z arzenikom, Američani so jim zastoni dajali odeje, okužene z bacilom koz, v Paragvaju pa so jih pobijali, da so njihova trupla nastavljali jaguarjem za vabo. Preostali naj bi se obnašali kot belci. »Ljubi bog, pomagaj mi, da bom postal dober Italijan«, so morali moliti črnski otroci

Stari na pol slepi vojščak plemena Pokot iz Kenije. Luč oči mu je ugasnila, zato mu ni treba opazovati zatona njegovega plemena. Kljub temu pa je njegov obraz ena sama obtožba tistih, ki so zakrivali nesrečo tega ljudstva.

Na Plaza de Mayo še tečejo solze

V Argentini so izrekli sodbe. Prvič v zgodovini Latinske Amerike se je zgodilo, da so sodili oficirjem za zločine, ki so jih storili, ko so bili na oblasti. Ko se je aprila pred prizivnim sodiščem v Buenos Airesu začel proces, so se pojavili v domačem časopisu članki z naslovi: »Glej-te, civilisti sodijo vojakom, kaj takšnega se v našem delu sveta še ni nikoli zgodilo«. Obsojeni so za zločine, ki so jih zagrešili v »umazani vojni« proti gverili ob koncu sedemdesetih let.

Ni še mogoče reči, da je s tem procesom in izrečeno sodbo nad vodilnimi člani vojaških hunt za vselej pozabljena sramotna preteklost Argentine. Ljudstvo ne premišlja o splošni pomilostitvi vojaških hunt, temveč hoče izterjati pravico za pobile mlade ljudi, med katerimi je bilo veliko še tako mladih, da jih prištevajo med otroke.

Prebivalstvo je bilo priča zgodovinskemu nasilju in brezpravnosti, zato je s toliko večjo pozornostjo spremljalo sojenje. Televizija je prekinjala redni program, da bi oddajala posnetke iz sodne dvorane in ob razglasitvi sodbe, nato so se začeli veliki protesti zaradi mile kazni. Slišati je bilo vzklike, da je sodišče »pomilostilo morilce«.

Obtožnica, ki jo je zagovarjal zvezni tožilec Julio Cesar Strassera, je bremenila voditelje treh vojaških hunt »največjega genocida v zgodovini Argentine«. Ta huda obtožba je temeljila na podatkih iz »Poročila Sabato«, ki ga je izdelala posebna komisija na ukaz predsednika Alfonsina in ki trdi, da je v čistkah, ki jih je vojaški režim uvajal proti levici – od tedaj, ko je leta 1976 prišel s prevratom na oblast – »izginilo« najmanj 8961 ljudi.

Argentinci so bili upravičeno ogorčeni ob podatkih, na katerih je temeljila obtožnica. Za tistih 10.000 ljudi so zbrani uradni dokumenti, ki pričajo, da so bili res žrtve represalij. Zagovorniki zlo-

činskih generalov pravijo, da so imeli njihovi klienti en sam cilj: »rešiti državo pred komunistično subverzijo«. V Argentini so mnenja, da je med »umazano vojno«, ki ni priznavala nobenih norm ali konvencij, izginilo veliko več ljudi, od 20 do 50.000 moških in žensk. »To je bil čas,« je dejal tožilec, »ko so v Argentini generali odločali o življenju in smrti, vsi prebivalci pa so bili samo pogojno na prostosti«.

Bivši predsednik Jorge

ne grobove ob La Plati. Govoril je o »dobro organiziranem morilskem stroju«. Pred sodišče je pripeljal več kakor tisoč prič, ki so večinoma govorile s solzami v očeh. Pripovedovale so o tajnih zaporih, ki jih je bilo okoli 270, o mučenjih in ubojih. Tožilec je dokazoval, da so povelja za obračun prihajala od zgoraj, od vojaških poveljstev.

Obtoženi so prišli pred sodišče samo enkrat, v uniformah in z vsemi zvezdicami

pričakovano ravno ob razglasitvi sodbe generalom. »Razloga za izredne ukrepe ni več«, je pojasnil predsednik.

Nihče ne more povedati, kako bo Argentina nadalje obračunavala s svojo neposredno preteklostjo. Organizacije za obrambo človekovih pravic, posebno pa matere pogrešanih žrtev, se še vedno, tako kakor dolga leta do zdaj, enkrat na teden zberejo na osrednjem trgu v Buenos Airesu Plaza de Mayo in zahtevajo kaznovanje vseh, ki so bili zapleteni v »umazano vojno«. Predsednica združenja teh nesrečnih

Bivši krivci z zatožne klopi: na dosmrtno ječo sta bila obsojena Jorge Rafael Videla in Emilio Massera, Leopolda Galtieri pa po oprostiti obtožbe.

Rafael Videla in prejšnji poveljnik argentinske mornarice Emilio Massera sta bila obsojena na dosmrtno ječo. Videla naslednik Roberto Videla je dobil 17 let, kasnejeji poveljnik mornarice Lambruschini pa jo je odnesel še boljše, obsojen je bil le na osem let zapor. Med tistimi, ki so bili oproščeni obtožbe, pa je tudi bivši predsednik Leopoldo Galtieri, načrtovalec neuspele falklandske vojne.

Sojenje je držalo v napetosti vso Argentino. V sodni palači, ki je s svojo masivnostjo, barvastimi okni, velikim križem in lesenimi klopi bolj podobna cerkvi kakor pa sodišču, je odločni državni tožilec, 52-letni Julio Strassera še enkrat orisal mračno obdobje vojaških hunt in spomnil na množič-

ter odlikovanji. Videti so bili živčni, vendar pri nobenem ni bilo opaziti, da bi karkoli obžalovali. Izgovarjali so se, da se je argentinska armada tedaj bojevala proti »močno oboroženemu gverilskemu gibanju in da so ekscesi v vsaki vojni«.

Posledica procesa je bil nemir v državi, zaostri se so odnosi med civilno vlado in vojsko. Zaporedoma sta odstopila dva šefa argentinskega generalnega štaba, ob koncu poletja pa je državo zajel val nasilja. Samo oktobra je eksplodiralo več kakor 50 peklenjskih strojev. Akcije so pripisovali desnoradikalnim krogom, ki so najtesneje povezani z vojaško tajno službo »bataljon 601«. Predsednik Alfonsin je 25. oktobra oklical izredno stanje v državi, preklical pa ga je ne-

mater Hebe Bonafini svari: »Ne bomo popustile vse dotlej, dokler ne bo kaznovan še zadnji zločinec. Na voljo je dokumentacija še za 2500 primerov, ki neizpodbitno obtožujejo nadaljnjih 200 vojaških oseb«.

Predsednik Alfonsin še ni rekel dokončne besede o procesu in krivdi. Občasno govori o pobotanju, po podatkih nekaterih iz vladnih krogov premišlja celo o splošnem referendumu, na katerem naj bi ljudstvo odločilo, ali naj Argentina pozabi na »umazano vojno« in se posveti sedanjim nalogam. Kot odgovor na te poskusne balone so na Plaza de Mayo znova prišle žalujoče matere in dvignile transparente s svarilom: »Nobene amnestije za morilce«.

fl.

ker skrivajo pod seboj dragoceno rudo. »Kamorkoli je kdaj stopil Evropejec«, je zapisal Britanec Charles Darwin, »je skrivaj obiskala tamkajšnje prebivalce smrt«.

V evropskih in še nekaterih muzejih po svetu smo zdaj dokončno pokopali te prvotne prebivalce ozemelj, njihova plemenska združenja, prebivalce oddaljenih celin. V dvajsetih ali najkasneje v tridesetih letih bodo vsi ti prebivalci ali integrirani ali pa bodo preprosto eliminirani.

Ko bomo še zadnjemu od teh ljudi slekli usnjeni pas in mu vzeli okraske iz ušes ter jih oblekli v kavbojke, ko bomo njihove kočke pokrili v pločevino, namesto s palmovim listjem, ko jih bomo torej »civilizirali«, mar bomo vsaj tedaj doumeli, kaj smo za vselej izgubili, kakšen zločin smo zagrešili.

Pred 150 leti je bila njihova še polovica zemljine oble. Toda ti ljudje niso ustanovili nobene države in nobene cerkve, niso osvajali, niso misijonarili, svoje posesti niso obdajali z ograjami. Živeli so, niso pa ničesar plačevali. Za po naše civilizirane ljudi so bili še napol opice. Še leta 1941. je južnoafriški minister za vprašanja starodavnih plemen izjavil, ko je govoril o Bušmanih: »Prištevamo jih med deželno favno«.

Niti najmanj jih ni pekla vest, ko so začeli te ljudi podrežati in preganjati, da so naredili prostor za zemlje in surovin lačne superrase iz

v italijanskih šolah v Vzhodni Afriki.

S koncem kolonialnega obdobja se ni za tako imenovane divjake nič spremenilo. Dolga roka multinacionalnih družb, interesi domačega in svetovnega gospodarstva so ta čas segli še do zadnjega, prej nedotaknjenega kotička zemlje. Zdaj gledamo prvotne prebivalce v zadnji fazi njihovega, že dolgo nič več samostojnega obstoja: bojujejo se proti zajezitvam rek in preplavljanju svoje zemlje, proti drvarskim in žagarskim firmam, ki uničujejo gozdove, proti rudarskim družbam, ki uničujejo njihovo zemljo.

Zaman je vsako trkanje na vest izkoriščevalcev in odgovornih ljudi. Obzeleja večine prvotnih prebivalcev zemlje ležijo v državah tretjega sveta, ki so vse do vrata zadolžene, svetovne banke pa skrbijo, da ne morejo iz začaranega kroga deviz in ropanja naravnih bogastev. Devize, to je čarobna beseda, zaradi katere so pripravljeni žrtvovati celo svojo prvotno kulturo. Na Borneu, na primer, so jim prodrli njihove značilne, dolge zadružne hiše, ker se je tam menda razvijala komunistična miselnost, v Gvatemali so jih preselili v oborožene vasi, da se ne bi mogli bratiti z levičarsko gverilo in podobno.

Pomoč, ki so jo nekateri organizirali za te ljudi, se je marsikje spremenila v smrti. Skof John Mahon je odložil svoj zajtrk – skodelico kaše – in me odpeljal in

pokazal, kaj je bilo tam storjenega v imenu Cerkve in človečnosti. Na ustnicah tega sivolasnega Irca ni bilo nobenega cinizma. Že 16 let razširja v tem severozahodnem delu Kenije biblijske nauke, vendar ne tako, da bi poteval po savani in svaril božje otroke pred večnim pogubljenjem. Ni misijonar te vrste, vendar je prepričan, da nekaj krivde pride tudi nanj.

Desno od njegove cerkve stojijo kolibe, ki pomenijo njegovo težavo in krivdo. Po hudi suši leta 1979/80 je med nomadskim plemenom Turkkanov zavlada lakota, za katero so ljudje množično umirali. Nomadske družine so v stiski prišle na rob misijonarske postaje in prosile za hrano. Vedeli so, da njegova cerkev deli pomoč iz evropskih virov, nato pa so se hitro navadili na zastoj obroke. Ko je bilo suše konec, se niso vrnili v savano oziroma pustnjo in se znova spoprijeli z neusmiljeno naravo.

Od ponosa, ki je bil nekaj značilen za Turkane, ni ostalo veliko. Ko smo šli mednje, smo naleteli na ravnodušnost, apatijo, morda so ležali v prahu, njihove nekdanje umetniško spletene pričeske so neurejene, umazani otroci so brskali po kupu praznih pločevink, njihove matere, oblečene v krila iz kozje volne, pa so molče stegovala roke.

Večina teh ljudi je jezna na škofa, ker noče več zastoj deliti hrane, temveč zahteva, da delajo zanjo. Kdor hoče jesti, mora najprej zdrobiti nekaj kamenja ali posaditi nekaj dreves. »Toda«, je dejal škof, »beraška miselnost se je že globoko zakoreninila vanje. Ti ljudje niso za nobeno rabo več, mi pa smo jih k temu pripravili«, je dejal.

Ni še tako dolgo, ko so se znali afriški nomadi uspešno bojevati z občasnimi sušami, pa če so bile še tako hude. Stoletne izkušnje so jih naučile, kakšne so prednosti nomadskega gospodarstva in jim omogočile, da so preživele tudi na izsušeni in izrabljeni zemlji. Živele so v nekakšnem ekološkem ravnotežju z naravo, pa čeprav je bila cena zanj velika umrljivost ljudi in pogin živine.

Nato pa so prišli kolonizatorji. Njihova strast za postavljanje meja je vzela nomadom njihovo gibljivost. Ker je Evropa potrebovala kolonialno blago, kot na primer oreške, kakav, kavo, bombaž in drugo, je propadla prvotna dokaj pisana proizvodnja hrane, prvotni prebivalci pa so se morali navaditi na gospodarstvo, specializirano samo na nekatere pridelke. Lakota, ki je bila logična posledica takšnega izkoriščanja afriške zemlje, je terjala vedno nove pošiljke pomoči iz industrijskih držav. To pa je imelo svojo ceno.

Uvožena hrana, večinoma je bilo to žito, je spremenila navade ljudi. Prejšnji tradicionalni pridelki kot na primer koroza, soja in drugo so se umaknili kulturam, s katerimi je prišla v Afriko dolgoletna kolonialna odvisnost, nato pa katastrofa nekdanjih plemen. Nomadi in drugi praprebivalci so se začeli naseljevati na obrobju velikih mest in živeti od tistega, kar je ostalo od tuje pomoči. Z njihovo kulturno dediščino je šlo naglo navzdol. Kmalu so bili popolnoma integrirani, žal pa na najnižji stopnji mestnega življenja.

Ko smo se vračali od škofa Mahona v Nairobi, smo srečali filmsko ekipo, ki jo je vodil snemalec iz filma Vojna zvezd. Za UNESCO so snemali film o lakoti v Afriki. Najel je nekaj pripadnikov plemena Turkkan, da so pred filmskimi kamerami kopali grobove. To naj bi bil insert, ki bi zbujal sočutje in

ganil srca takšnih, ki lahko kaj prispevajo za omilitve posledic lakote. Težko je verjeti, da bi tako zrežirani prizori lahko kaj prida pomagali.

Ekstotika, ljudje iz kamene dobe, kam naj jih damo mi, ki nam pravijo, da smo otroci adidasa in coca-cole, na svoji poti v vsakdanji dolčas? »Tole potovanje«, je bilo zapisano v prospektu tovalne agencije, »vas bo pripeljalo stoletja nazaj v zgodovino človeštva«. Mišljena je bila gorata filipinska pokrajina, v kateri živijo spreobrnjeni lovci na človeške glave oziroma njihovi potomci, ki so zaradi pritiska časa pozabili celo na obvezne obredne plesse. Turistom je na voljo le še nekaj izvirnih hiš teh prvotnih prebivalcev, videti je mogoče posamezne grobnice, pa čeprav so za tuje prepovedan kraj, pogled na znamenita terasasta riževa polja pa so zakrivali nizki deževni oblaki.

V Manilli smo se pridružili skupini turistov. Želeli smo videti, kaj delajo radovedni Evropejci med praprebivalci na Filipinih. Domačim ljudem ni prav, če nesposobni tuji prihajajo v njihove vasi. Za te ljudi ni nobena stvar dovolj sveta, da bi se je ne dotaknili, noben krvavi plemenski obred ni zanje dovolj intimen, da ga pohlepne agencije ne bi vključile v svoje programe. Pred šopom dolarjev ali mark ponavadi kapitulirajo celo tisti, ki se najbolj bojijo prekletstva mrtvih.

»Ko pridejo turisti«, je pisal malezijski pesnik Cecil Rajendra, »odvržejo naši možje ribiške mreže in postanejo natakariji, njihove žene pa postanejo vlačuge. Za naše običaje nam ponujajo sončna očala, iz naših obre-

pletena politična vprašanja. Kdor hoče videti drugo plat tega življenja, mora ubrati drugo pot. Ta pot vodi v vas Bugnai, kjer je vojska leta 1980 ubila poglavarja gorskega plemena Igorotov. Pleme se upira načrtom Marcosove vlade, da bi na več mestih zaježila reko Chico. Elektranje naj bi oskrbovale Manillo z energijo, jezero pa bi zalilo vasi in stoletja stara terasasta riževa polja. Stvar bi bila katastrofa za približno 100.000 pripadnikov tega plemena.

Bugnai, naselje z nekaj sto kočami približno 30 metrov nad reko, je v obsednem stanju. Po vzpetinah okoli vasi so vojaki skopali svoje položaje in zastražili vstope v vas. Kljub temu se nam je posrečilo, da smo prišli med ljudi. Včeraj so nekoga ubili, zato v vasi po starem običaju nekaj dni miruje vsa dejavnost. Neki vaščan je dejal: »Vojaki pravijo, da sodelujemo s komunističnimi gverilci. To ni res, mi smo le proti jezovom na naši reki.«

Nekaj korakov stran so vaški grobovi. Igoroti pokopavajo svoje mrtve pred hišnim pragom. Iz generacije v generacijo se prenaša spoštovanje do mrtvih. »Vlada nas hoče preseliti, vendar mi ne moremo zapustiti zemlje, na katero smo navezani.« Po varovanju Igorotov jih bodo duhovi mrtvih, če to storijo, preganjali do konca življenja. »Pravijo«, se je oglašil eden od vaščanov, »da je vlada načrt preklcala. Mi pa vemo, da čaka samo na priložnost, kako bi nas onemogočila, če bo treba.«

»Bojevali se bomo in umrli«, ta stavek smo nekaj tednov prej slišali v burmanskih pragozdovih. Govoril je zunanji minister osvobodilnega gibanja Karenov, ljud-

ali propagandističnim interesom super sil. Nikjer ni množic, ki bi šle na ulice in manifestirale v prid Karenom. Na ceditu so ostali tudi prebivalci Vzhodnega Timorja. Vzhodno polovico otoka, ki leži severno od Avstralije, je leta 1975., nekaj mesecev nato, ko se je umaknila portugalska kolonialna oblast in po kratki medigri z neodvisnostjo, anektirala sosednja Indonezija. Samo četrta leta pozneje je bilo mrtvih 60.000 Timorčanov. Leta 1977 je indonezijsko letalstvo napadlo uporniške vasi in jih porušilo. Indonezijska vojska je uredila »strateška taborišča« in začela vanje preseljevati prebivalstvo. Mednarodni Rdeči križ so oblasti pregnale z Vzhodnega Timorja.

Doslej so pobili 150.000 prebivalcev tega dela otoka, skoraj tretjino vseh. Ta boj ni odvrnil ZDA, da ne bi oskrbovala z orožjem prozahodno usmerjene indonezijske vlade. Ne moti tudi SZ, da bi omejila svoje sodelovanje z indonezijskim generalnim štabom.

Saharski nomadi in praprebivalci Vzhodnega Timorja nimajo proti sebi samo super sil. Njihovi nasprotniki streljajo nanje z maroške strani s topovi zahodnonemške izdelave, napadajo jih s helikopterji firme MMB in oklepniki iz montažnih trakov firme Daimler-Benz. Le-te uporablja Indonezija v boju z ljudmi za katere pravijo, da prihajajo še iz kamene dobe. Po neki analizi ameriške uprave za nadzor oboroževanja je bila ZR Nemčija v obdobju od 1972 do 1982 takoj za ZDA največja indonezijska dobaviteljica orožja.

Pred barbarstvom na Vzhodnem Timorju Bonn rad zatisne oči, zelo na široko pa jih odpira, če se je treba otresti ljudi, ki prosijo za politično zatočišče, pripadnikov preganjanih manjšin, kot so na primer Yezidi iz Turčije. Lüneburško ustavno sodišče je glede tistih pripadnikov Yezidov, ki prosijo za zatočišče v ZR Nemčiji, razsodilo, da ne »gre za vsesplošno skupinsko preganjanje«. Oglašil se je tudi spodnjesaški notranji minister in dejal, da se »zavrženim prosilcem za azil ne zgodi nič hudega, ko jih pošljejo nazaj v Turčijo«.

Stvarnost je nekaj povsem drugega. Dežela je pusta, hribovita, brez drevja. Po nebu donijo reaktivni lovci turškega vojnega letalstva in kontrolirajo meje tako imenovanega divjega Kurdistan. Kamnita cesta, po kateri sem se peljal, je vodila ob potoku. Ob bregu je počivala romska družina in v opoldanski vročini iskala senco pod vozom. Blizu tam je bila yezidska vas. Na pločevinastih strehah skromnih koč so stala ogrodja postelj, na katerih ponoči spijo vaščani in se poskušajo vsaj nekoliko ohladiti po neznostni dnevni pripeki. Neki pastir je vodil čredo koz in si pri tem igral na piščal. Ženske, oblečene v pisana oblačila, so iz gnoja izdelovale ploščate, kot krožnik velike hlebce in jih sušile na soncu. To je bilo kurivo za mrzle zimske dni.

Na sredi vasi, ob drogu, na katerem je visela turška zastava, me je čakal Soliman. Obraz mu je krasila mogočna brada, govoril pa je nemško. Z glavo je pogledal proti zastavi na drogu in zasikal: »Oh, kako sovražim to junjo. Vražja Turčija«. Soliman pravi, da ima veliko razlogov za svoje sovraštvo. Kot pripadnik yezidske manjšine sodi h Kurdom, katerih domovino so razdelili med turčijo, Iran, Irak in Sirijo. Na vzhodu Turčije, v tistem delu Kurdistan, ki mu Turki pravijo Anatolija, živi 10 milijonov Kurdev, toda njihov jezik je prepovedan. Vsako izjavljanje za Kurda označu-

Niso se slikovito oblekli, da bi pozirali fotografom. Tako živijo in takšni bi radi ostali, dobesečno otepajo se pritiskov drugega sveta. Očitno pa je, da v tem neenakem boju ne bodo zmagali, pa naj bosta to malijski Tuareg ali pa Jale Yali iz Mikronezije.

jejo kot »upadanje turške narodne zavesti«, zato je politika te vrste »škodljiv separatizem« in kot takšna strogo kazniva.

Brutalno ravnanje Turkov z njihovimi manjšinami je zgodovinsko notorično dejanje. V pokolu na začetku tega stoletja so v obdobju 1915/16 pomorili na stotine krščanskih Armencev, ki so zahtevali priznanje svojih kulturnih pravic. Ko je pred kratkim neki nemški turistični vodnik peljal svojo skupino na nekdanji armenski ozemlje in jih opozoril na zgodovinski zločin, so ga denincurali. Policija ga je odpeljala in ga dolge mesece zadrževala v razpiti jetnišnici Diyarbakir, neke vrste turškem gulagu.

Solimanov edini problem pa ni to, da je Kurd. Poleg tega je še Yezidi. Drugače kakor njihovi muslimanski kurdske bratje so Yezidi ohranili svojo vero, neko prastaro verovanje, prepleteno z angeli, soncem in mesecem. K čašenju se zbirajo samo skrivaj. Imajo jih za »častilce satana«, za katere velja med muslimani zakon džihada, to je svete vojne zoper vse nevernike. Torej, ali se spreobrnejo v islam ali pa jih pomorijo. Nekdaj je bilo Yezidijev v Turčiji več kakor milijon, zdaj pa jih je samo še kakih 30.000.

Takole je tožil Soliman: »Že kot Kurd sem v Turčiji veliko pretrpel. Kot yezidski Kurd pa sem zadnji pes na svetu«. Pokazal mi je svojo izkaznico. Tam, kjer je sicer vpisana veroizpoved, so napisani trije iksi. »To je nekaj takšnega, kot je bila v nacističnih časih Davidova zvezda v Nemčiji. Se noben Yezidi ni postal uradnik ali policist, kaj šele učitelj. Živijo od tega, kar jim daje skromna živinoreja, ali pa od mezde, ki jo dobijo pri kakšnem muslimanskem veleposelniku, če se jim posreči, da se vdinjajo pri njem.«

Tisto, kar sem ugotovil v Solimanovi vasi in v drugih kurdskih vaseh, ki sem jih obiskal – vendar pa vsega nisem povedal, da bi ljudi zavaroval pred preganjanjem – je bilo, da gre za zgodbe, ki se prepogosto ponavljajo. To so zgodbe o ljudeh, ki so se

izgubili, ko so padli policiji v roke, o ljudeh, katerih žene so oropali in poniževali, katerih otroci so v nenavadnih okoliščinah pomrli v bolnišnicah. To so bile zgodbe o nočnih racijah, mučenju v policijskih celicah in o napadih muslimanskih sosedov.

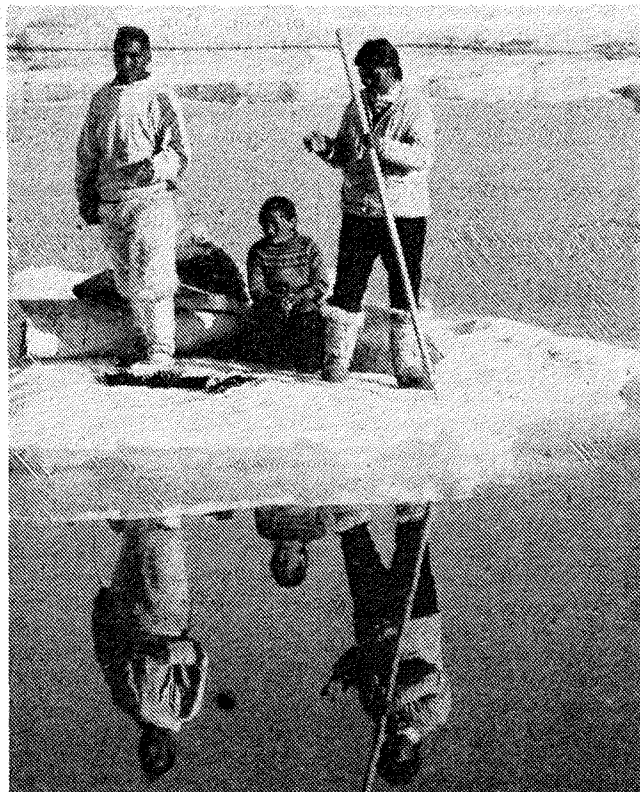
To so bile tudi zgodbe o ljudeh, ki so v ZR Nemčiji prosili za azil, vendar so jih poslali nazaj v Turčijo. Že na letališču so jih olajšali za njihove prihranke, jih pretepli in dolge dneve zadrževali na policiji. »Tisti, ki so prosili za azil, veljajo v Turčiji, članici NATO, za izdajalce, in če je takšen človek še Yezidi, potem velja za divjačino, na katero je lov odprt«, je pripovedoval Soliman.

Kaj bi lahko storili, da bi pomagali preganjanim manjšinam in ogrožena plemena zavarovali pred iztrebljenjem. Prvotnim prebivalcem zemljine oble lahko pomagamo s tem, če si enkrat za vselej dopovemo, da ti ljudje ne razmišljajo ves čas samo o tem, kako bi svojo domovino spremenili v veleblagovnico in odlagališče smeti. Ti ljudje potrebujejo uzakonjeno pravico do obdelovalne zemlje v svoji domovini, potrebujejo šole, ki bodo gradile na domačem kulturnem zakladu in zapuščini, ne pa na industrijski in porabniški družbi. Sami naj bi določili stopnjo svoje izolacije.

Ne potrebujejo razvojnih načrtov, ki bi jih suženjsko navezovali na dobave iz tako imenovanega velikega sveta, nikakršnih turistov, ki iz klimatiziranih avtobusov mečejo med otroke bonbone, nobenih misijonarjev, ki jim trobijo, naj opustijo svojo preteklost, povezano z maliki in vražami in se oprimejo krščanstva ali islama. Takšno misel je izrekel tudi predsednik vlade Papue Nove Gvineje Michael Somare, voditelj države, za katerega so pred leti, ko je postala neodvisna, izjavljali, da je vstopila iz kamene dobe v 20. stoletje. Kje se je potem Papuanec Somare naučil sodobnega razmišljanja?

Neka legenda Indijancev Aché iz Paragvaja se začne z besedami: »Na začetku so bili belci, divjaki na svetu ...

Florjan Laimiš

Civilizacija se je grobo pošalila z Eskimi z Grönlandije. Njihovo zaledenelo zemljo so potrebovali za vojaška oporišča, zato poskušajo spraviti Eskime v dobro voljo s pridobitvami civilizacije, ki pa so za ta narod več kakor pogubne.

dov pa delajo poceni predstave. Zdaj možje samo še sedijo pred svojimi kočami in rezljajo za evropsko-ameriški okus pepelnike z ročajem v obliki nabrekliga penisa in prodajajo plastične kipce bogov dežja, izdelane na Koreji, njim pa jih je veletrgovec iz mesta dal v komisijsko prodajo. Monotono razbijajo po tamtarnih in pogledujejo v objektivne fotoografskih aparatov. Umirajoče kulture na sejmu poceni turizma.

Revščina je pri tem samo ekstsotična kulisa, ne pa vzrok za resno razpravo o brezposelnosti, lakoti in zapostavljanju. Ljudje so prišli na obisk v kameno dobo zato, ker so na dopustu, ne pa zaradi tega, da bi reševali za-

stava, ki se že 37 let bojuje z burmansko vlado v vojni, ki terja hude izgube na obeh straneh, vendar še ni prišla na strani svetovnega časopisa. Kareni so trimilijonsko ljudstvo mongolskega rodu. Ko je Velika Britanija leta 1948 priznala Burmi neodvisnost, so Kareni zaman terjali lastno državo. Njihovega odpora burmanska oblast ni mogla zlomiti, pa čeprav boja Karenov za svobodo nobena tuja sila ne podpira niti z denarjem niti z orožjem.

Tisto, zaradi česar so industrijske sile v skrbah, prav gotovo ni usoda burmanskih Karenov. Njihov boj se ne ujema s cilji super sil in drugih močnejših držav z leve in desne. Ne koristi strateškim

S seje predsedstva RO ZZB NOV Slovenije Ob osnutku poročila o delu SZDL

Največ prostora so na minuli seji predsedstva RO ZZB NOV Slovenije namenili osnutku poročila o delu republiške konference SZDL Slovenije, njenih organov in oblik dela v tem letu. Uvodno besedo je imel Geza Bačič, ki je zgoščeno nanizal nekatere dobro opravljene naloge, pa tudi slabosti. Naj začnemo pri slednjih: še vedno ugotavljajo (tudi znotraj SZDL), da je sestankovanja preveč, da gre še vse prevečkrat za ponavljanje in podvajanje obravnavanja posameznih problematik in da je ob tem še odločno premalo stika z ljudmi. V kritični analizi prehojenega v zadnjem letu je prešibko obravnavano delo družbenopolitičnih organizacij, pa tudi, kaj moramo v pripravi na kongrese v letu 1986 (tudi borčevskega) še storiti. Geza Bačič je menil, da se je v razpravah že doslej nabralo nekaj tega, kar bo treba bolje in natančneje zapisati, zato bo na osnovi obravnavanega, (je že op. nov.) pripravljeno tudi novo besedilo programskih usmeritev.

Marjan Lenarčič je v oceni predloženega gradiva menil, da je sicer dobra osnova za razpravo, da pa pričakuje nekatere dopolnitve. Tako je poudaril, da se je ZZB NOV kot del skupne fronte aktivno vključevalo v delo SZDL s svojimi delegati, da smo se v minulem obdobju srečevali z vrsto skrajnosti, od tistih mnenj, ki so navajala takšne podatke in ugotovitve, po katerih je pri nas vse slabo, pa do takšnih, ki problema zmanjšujejo.

V organizacijah na terenu, je povedal Marjan Lenarčič, so borci obravnavali številna vprašanja političnega trenutka in tako prispevali svoj delež k razreševanju problemov. Na ravni krajevnih organizacij deluje aktivno nad 5000 delegatov, na občinski 2300, v regijskih organizacijah je aktivnih 259 borčevskih delegatov in 53 jih je vključenih v delegatskih nalogah na republiški ravni. Pri tem je treba upoštevati, da je povprečna starost borčevske populacije že sedemdeset let. To pa (letom, boleznim in drugim težavam navkljub) ne pomeni zmanjševanja zavesti in zavzetosti. Takšni pojavi se kažejo (mimo starostnih problemov) predvsem tam, kjer se problemi ne premikajo z mrtve točke. Sicer so imeli borci v svojih organizacijah to leto obilo nalog v zvezi z volitvami, še vedno potekajo priprave na kongres ZZB NOV in ZK... V svojih razpravah pred volitvami so borci predlagali, naj bodo kandidati iz vrst

mlajših ljudi bolj pravilo kot izjema, naj bodo te volitve preizkusni kamen za boljše delo v prihodnjem obdobju, pri čemer bodo tudi sami pomagali po svojih močeh.

Lenarčič je opozoril, da SZDL ni bolj določno zapisala, kako bo tudi ona kot organizacija pripomogla k večjim uspehom na družbenoekonomskem in političnem področju, saj borci ocenjujejo, da ta položaj ni prav ugoden (kar se vse pogosteje kaže v večji pasivnosti, brezvoljnosti...). Ob tem pa ne smemo pozabljati dosežkov uspešnih delovnih organizacij, ki tudi v težjih razmerah z zagnanostjo in dosežki lahko dajejo zgled drugim.

Povedano v prisposobi, jasno in nedvoumno:

»Etatizem se krepi... samoupravljanje izgublja. Mi zgubljam. Naše orožje peša. Ne znamo ga uporabiti. Mahamo z zastavami, orožje pa smo pustili v nemar... O stvarih smo se izrekli, nismo jih pa izpeljali...«

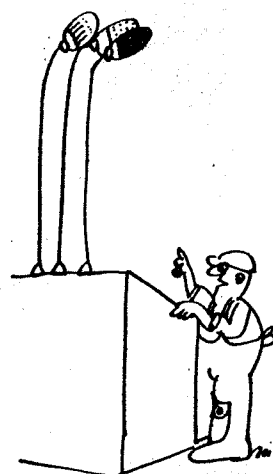
(Božidar Gorjan na seji predsedstva RO ZZB NOV Slovenije, v razpravi o aktualni problematiki družbenopolitičnega stanja ta čas pri nas)

V nadaljnji razpravi je bila še cela vrsta področij, za katere borci menijo, da jih moramo reševati najširše in vsi frontni deli skupaj,

pa naj gre za vprašanja nacionalizmov vseh vrst ali pa socialno varstvo borcev, za vprašanja mladih, za vprašanja njihovega zaposlovanja, stanovanjske problematike...

Omenjali so aktivnost borcev na področju SLO, TO in DS v okviru SZDL, zlasti pa jih je motilo, da poročilo navaja, da SZDL »pri celi vrsti nalog ni uspela«. Rekli so, da je treba to zapisati bolj jasno, nič zavito.

Še dosti pripomb je padlo na forumsko delo, osnovna zamera pa je veljala besedilu poročila, ki da obravnava to poročanje kot golo poročilo o delu SZDL (kot organizacije), premalo pa je čutili v njem frontne dele – tudi borce. Glavna zamera je veljala osnovni naravnosti poročila, kjer ni čutili razred-

(Karikatura: Miodrag VELIKOVIC)

skega naroda. Nekatera poglavja (kakor na primer ono o svobodni menjavi dela) puščajo vtis nemoči nasproti državi, ostajajo odprta in ne prinašajo nikakršnih možnih odgovorov. Tudi ni nikjer omenjeno, koliko in kaj je bilo storjenega za revizijo sistema solidarnosti... Nekateri so dodali, da je neizčrpno tudi poročilo o kulturi, ki da pušča cela področja sivih lis.

Več razpravljalcev, med njimi tudi Janez Vipotnik pa je skozi vso sejo opozarjalo, da v novih programskih usmeritvah ne bi smeli zanemarjati usmeritve k množicam, saj je prav to tista prava tradicija oziroma izročilo OF. Pri tem je manj pomembno, ali je v poročilu zapisana prav ta ali morebiti neka druga, malo bolj ustrezna beseda, dosti pomembnejši so sklepi.

Nekateri so opozarjali, da se namesto pluralizma interesov pojavlja tudi interesni pluralizem, pri čemer so nekatera gibanja, ki

se pojavljajo, na samem robu našega samoupravnega socialističnega sistema. Končno pa, so dejali, bi morala biti SZDL tista organizacija, ki bi prišla k vladi tudi z alternativnimi predlogi ob nekaterih najbolj perečih vprašanjih.

Kar zadeva napovedi oziroma usmeritve za prihodnje leto (opredelitve rokov in nalog), je še vse preveč odprtega, so dejali borci, Geza Bačič pa dodal, da so takšne napovedi najožje povezane s financami, in torej daljših napovedi ne kaže dajati. Ob koncu izjemno živahne in tudi vsebinsko bogate razprave je predsednik predsedstva RO ZZB NOV Slovenije še dodal, da nekateri procesi (kot je etatizem na škodo samoupravljanja) naši družbi ne gredo v prid.

V naslednji točki dnevnega reda je republiško borčevsko predsedstvo prvič obravnavalo tudi vprašanja varstva okolja. Ugotavljali so (s pomočjo uvodničarja, podpredsednika Republiškega komiteja za varstvo okolja in družbeno planiranje, Toneta Poljšaka), da je sicer varstvo okolja v družbenih planih zadovoljivo zajeto, vprašanje pa je materializacija teh nalog. Ugotavljali so, da postaja to področje vse bolj široka družbena naravnost, vendar niso mogli mimo ugotovitve, ki so jo o našem gospodarjenju dali predstavniki OECD, ki so se pred dvema mesecema mudili v naši državi. Te so ugotovili (to kar že sami tudi vemo, pa se včasih delamo, da ne velja za nas), da je naša poraba delovnega časa čezmerna, da porabljamo preveč energije in da nesorazmerno učinkom onesnažujemo okolje...

B. Ž. J.

Zadnjič letos se je sestal Svet za tradicije NOB in revolucije ter spomeniško varstvo pri predsedstvu RK SZDL Slovenije

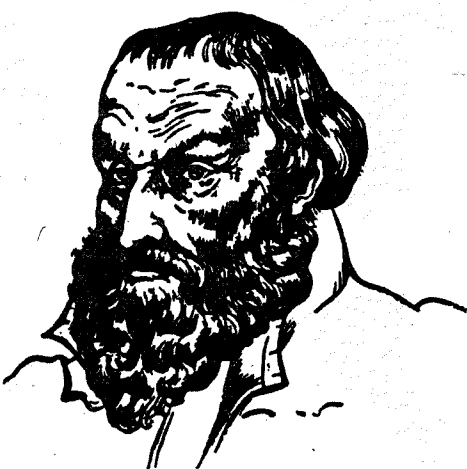
Usmeritve za leto 1986

O poročilu o delu sveta pri predsedstvu RK SZDL Slovenije le toliko: člani sveta za tradicije je pri tej organizaciji so menili, da je sicer dobro urejeno, manjka pa mu vrsta opravljenih nalog, ki jih v besedilu ni razbrati. Za prihodnje leto pa so ugotavljali, da bo leto brez večjih praznovanj in temeljnih obletnic, čeravno jih je na seznamu zveznega praznovanja kar nekaj – vseh s področja kulture in kulturnega razvoja naših narodov in narodnosti. Zato se bo svet za tradicije pri SZDL predvsem posvetil delu po posameznih tematskih sklopih. Tako bo že v januarju pripravil posvetovanje s predsedniki svetov za ohranjanje tradicij pri občinskih konferencah SZDL na temo nacionalizma, hkrati pa bodo na tem posvetu pregledali naloge in usmeritve, ki izhajajo iz programskih usmeritev RK SZDL.

Že februarja bodo na tem svetu obravnavali oceno reševanja spomeniško varstvene problematike z vidika podružbljanja, marca je predvidena razprava s predstavniki zgodovinskih društev, društva piscev zgodovine NOB in resolucije, inštitutov, arhivov, založb... kjer bodo skušali zajeti osnovno problematiko zgodovinskega, zgodovinskih raziskav in izdajanja knjižnih del s tega področja. Kasneje v letu je predvidena obravnava javnega obveščanja (na temo NOB in revolucije) pa nekdane in današnje vloge SZDL, na eni od razširjenih sej sveta bodo obravnavali probleme mladih (pokongresni razgovor), ena od sej oziroma posvetov bo namenjena delovanju društev in družbenih organizacij, medtem ko ostajata celoletni nalogi še vedno: urejanje gradiva za Vodnik in priprave sej sveta.

Ena od nalog, ki bo terjala tako delo in sodelovanje sveta kot tudi sodelovanje vseh frontnih delov, bo veliko sre-

čanje rezervnih vojaških starešin Jugoslavije, ki bo prihodnje leto v Sloveniji, tudi tokrat pod naslovom Bratstvo in enotnost. K temu dodajmo še nekatere takšne obletnice, kakršna je štiristoletnica smrti Primoža Trubarja, pa 1100-letnica prihoda Klimenta v Ohrid (in ustanovitve ohridske šole)... ki jim bo

sledila tudi cela vrsta obletnic (petdesetletnica delavskih stavk in nezadnje tridesetletnica znamenitega sestanka Tito-Naser-Nehru.

Ker pa se tudi v prihodnjem letu ne bomo mogli izogniti praznovanju nekaterih dogodkov iz naše revolucionarne preteklosti, je svet menil, da je nujno, da bo takšno praznovanje čim bolj racionalno, pri čemer naj bi razpoložljiva sredstva res smotno uporabili za spominska obeležja dogodkov iz zgodovine in jih (kot prispevek k trajnosti) namenjali za gradnjo splošno koristnih objektov. Tako bo preteklost najbolj neposredno povezana s sedanostjo.

B. Ž. J.

Zadnji dan starega leta:

Seja ZO ZZB NOV Jugoslavije

Predsednik zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije je za Silvestra napovedal zadnjo letošnjo sejo zveznega borčevskega odbora in, če bo dosegel sklepčnost, bodo obravnavali: Analizo o socialno-ekonomskem položaju udeležencev NOV, s posebnim ozirom na materialni položaj prejemnikov zagotovljenih prejemkov, informacijo z razširjene seje komisije za politična in organizacijska vprašanja zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije ter predlog

programa dela organov in organizacij ZZB NOV v javni razpravi o Kritični analizi o delovanju političnega sistema socialističnega samoupravljanja.

Kaže, da se bo tako tudi borčevska organizacija pridružila tistim, ki bi radi pod enotne poglede in opredelitve zapisali še letošnji datum. Vsi pogledi najbrž le še niso čisto poenoteni, zato lahko zveznemu odboru le zaželim, da bi vse opravil v enem dnevu.

B. Ž.

Iz borčevskega tiska:

Druga plat medalje

Kot strela z jasnega neba nas je dosegla novica, da je bilo na stotine naših malih, ljubkih, zapuščenih otrok »prešvercanih« čez mejo in kot kakšno slabo ter prepovedano blago prodano in oddano v roke tistih, ki jih bodo naučili beračiti in krasti.

In dokler traja nejevera, se vrstijo nadrobnosti, pretresljive in neverjetne za ta čas, v katerem so, tako se je pač verjelo, tiste zgodbe o mladih janičarjih in kragujevskih Romih postale le še del nacionalne zgodovine. Zgodba se, žal, ponavlja, četudi bi bila po tistem starem pravilu le farsa, je vzrok za reagiranje.

Zato najprej vprašanje – kaj ni ta primer materializacija dejstva o bedi, o kateri nobena družba ne sprejme rada, ker ne želi odkrivati in priznati nepopolnosti in neučinkovitosti svojega ekonomskega in političnega sistema? Toda, od želja ni mogoče živeti. Kljub resolucijam, stališčem in sklepom, glede na katere je naša socialna politika še znošno slaba, dejstvo ostaja, da je pri nas z nezaposlenostjo prizadetih približno milijon ljudi in posredno tri milijone njihovih družin, da po naših cestah bega več kot stotisoč potepuhov in beračev, da prek 30 tisoč prestopni-

kov mladoletnikov dopolnjuje ta temni portret »ljudi na robu«. Oni so packa na naših svetlih opredelitvah, in se, najbrž prav zato, z njimi ukvarjajo policaja, pravosodni organi, sem ter tja pa tudi zavodi za socialno delo, ki jim lahko poleg dobre volje ponudijo le kakšno prenočišče. Zato – bodimo prebrisani – izpustimo jih. Usekajmo na vse zvonove zgodbo o nesramnih YU milijarderjih, ne glede na to, da je teh, možnih le 0,1 do 0,5 odstotka od skupnega števila prebivalstva.

Pravijo, da tudi inovatorjem ni vse prav. Morda bo potegnil potezo za reševanje težav tisti, ki bo odkril, da lahko probleme rešuje, kot tisti simpatični noj – z glavo v pesku.

(M. Ružič, Četrty julij)

Enota TO Mira Perca Maksa iz Ljubljane je najboljša v Jugoslaviji

Kolektivno delo in občutek pripadnosti enoti sta temelj uspeha

O Slovencih kroži krilatica, pa tudi sami ji radi pritrdimo, da nismo za vojaško suknjo. To sta najbolj zanikali narodnoosvobodilna vojna in socialistična revolucija. Proti temu so tudi podatki o najboljših enotah teritorialne obrambe, ki jih razglašajo ob 22. decembru. Letos je bila namreč za najboljšo enoto TO v Jugoslaviji razglašena enota Mira Perca Maksa, ki jo pretežno sestavljajo delovni ljudje in občani iz ljubljanskih občin Bežigrad in Moste-Polje. V minulih petih letih je to že tretja enota TO Slovenije, ki je bila tudi najboljša enota TO v Jugoslaviji.

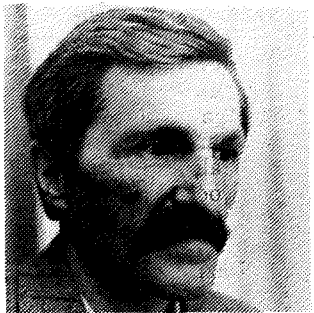
Prav gotovo to priznanje ni rezultat trenutnega navdih, ampak sad dolgoletnega dela. Če povemo še, da je to ena redkih, če ne celo edina enota svojega razreda, ki nima v svoji sestavi nobenega poklicnega vojaka, je uspeh toliko večji.

Eden izmed starešin te enote Dušan Parazajda je s ponosom pripovedoval, da so vse svoje letošnje urjenje opravili tako, kot so načrtovali. Pri pripravi vojakov in starešin niso imeli nobenih težav. Nekoliko so se ustrašili, ko so jih pred dnevi nenapovedano poklicali na urjenje. Sele tedaj so v štabu enote spoznali, da so v »igri« za najboljšo enoto TO v državi.

Vsi pripadniki enote Mira Perca Maksa mislijo, da so si to veliko priznanje izbojevali predvsem s kolektivnim delom. To je pri njih na zelo visoki ravni in besedo enota najraje zamenjujejo z besedo kolektiv. Izjemno velik je tu-

di občutek pripadnosti enoti. Tako se ljudje, ki jih zaradi vojaških predpisov premestijo v druge enote, pritožujejo zaradi tega.

Kot pravi Dušan Parazajda, so se med obiskom inšpekcije zveznega sekretariata za ljudsko obrambo izkazali pri poveljevanju, kjer se poznata dolgoletno timsko delo in medsebojno pozna-

Dušan Parazajda, direktor Zavoda za varstvo in delovno usposabljanje Draga na Igu

vanje starešin in vojakov. Veliko točk so si pridobili z družbenopolitičnim delom med pripadniki enote, saj sta zveza socialistične mladine in zveza komunistov izjemno aktivni. Pravo presenečenje za inšpekcijo je bilo preskrbovanje, saj so že nekaj ur po vročitvi pozivov za mobilizacijo kuharji postregli s toplim čajem. Tudi streljanje, ki so ga opravili v izjemno težkih razmerah, je bilo zelo dobro. Kljub temu, da so vsi pripadniki vojaški obvezniki, se znajo v kratkem času spremeniti iz delavcev v tovarnah, uslužbencev in drugih v pravega vojaka z vsem značilnim videzom in obnašanjem. Posebno povelje pa je sklic enote ali tako imenovana mobilizacija. Inšpekcija je enoto sklicala v noči s petka na soboto, zato so se v štabu nekoliko bali, kako bo z odzivom, vendar je bil ta takšen kot med rednim urjenjem in usposabljanjem, to je zelo velik.

Enota TO Mira Perca Maksa prav gotovo ne bi dosegla takšnih rezultatov, če ne bi bila tako tesno povezana z okoljem, v katerem deluje. Tako so zelo tesno povezani z vsemi krajevnimi skupnostmi, v katerih potekajo njihova urjenja. Kraji jih sprejmejo za svoje in enota največkrat prespi v hišah, senikih, in ne pod šotori. Starešina Marjan Dragar je med

Marjan Dragar, izvršni sekretar v občinskem komiteju ZK Ljubljana Moste-Polje

drugim ponazoril to sodelovanje s tem primerom. »Ko smo dobili obvestila o mobilizaciji, smo se vsi napotili na določen kraj. Ko so začeli prihajati prvi naši vojaki, je bilo celotno mobilizacijsko mesto zavarovano toliko časa, da smo razdelili orožje. Celotno zavarovanje pa so opravili krajsani sami brez naše pomoči.«

Tudi pri njih se trudijo, da bi čim bolj smotrno rabili sredstva, ki jih imajo na voljo. Pred vsako napovedano vajo jo tudi denarno ovrednotijo in še nikoli niso prekoračili predvidene vsote. Prav tako ne poznajo, kaj je to izgubljen del opreme ali pa poškodovane opreme. Zaradi tega odnosa do orožja in opreme je enota TO Mira

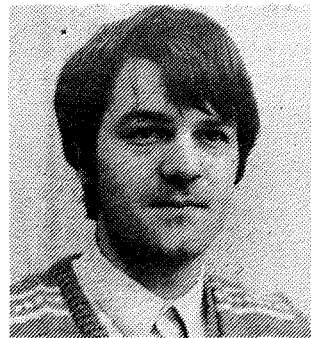
Perca Maksa prejela tudi priznanje kot najboljša pri vzdrževanju tehničnih sredstev v TO naše republike. Varčevanje se kaže tudi v tem, da so vse orožne vaje v dela prostih dnevih in da nihče ne dobi nadomestila za čas, ki ga je preživel v enoti. Vse to, izjemno dobro vzdrževanje tehnike, opreme in orožja je možno zato, kot pravi Boris Ferenčak, ker se vsi zavedajo, da so jo plačali sami, in da je dejansko njihova.

Kot pravijo vsi pripadniki enote, je največje varčevanje in racionalizacija v intenzivnem delu in kakovostnem usposabljanju. Čas na vajah izrabijo v najboljši možni meri, kako pa so pri tem uspešni, priča priznanje, da so najboljša enota teritorial-

ne obrambe v Jugoslaviji.

Takšno angažirano delo v enoti in na delovnem mestu zahteva od pripadnikov enote velike napore in predvsem samoodpovedovanje. Na žalost pa naša družba premalo upošteva takšno delo kot družbenopolitično in aktivistično delo. Imajo celo primere v enoti, pravi Anica Drnovšek, da so nekateri starešine zaradi urjenja enote prikrasili v svoji delovni organizaciji za gibljivi del osebnega dohodka. To vsekakor ni spodbudno, saj se teritorialna obramba z vsako delovno organizacijo, iz katere je veliko vojaških obveznikov, dogovarja, kdaj naj bi pripravili večdnevne orožne vaje, da bi čim manj trpela proizvodnja in delovni proces.

Bojan Kuntarič

Boris Ferenčak, manipulant v Iskri, tozd Široka potrošnja

Anica Drnovšek, administratorica v Kliničnem centru

Vse naloge so enako pomembne

Tudi v jugoslovanski ljudski armadi vsako leto razglasijo najboljšo enoto, tako v posameznih vojaških, garnizijskih kot armadnih območjih. V ljubljanskem armadnem območju je letos prejela to laskavo priznanje enota, ki ji poveljuje starešina Spiro Nikovič. Tudi za to enoto JLA velja, da letošnje priznanje ni rezultat trenutnega navdih, ampak sad dolgoletnega napornega in sistematičnega dela, tako starešin, kot številnih generacij vojakov.

Tako je bila ta enota v minulih devetih letih štirikrat, v štirih letih pa dvakrat najboljša v ljubljanskem armadnem območju. »Lažna skromnost bi bila, če bi dejal, da nismo ponosni in veseli tega priznanja. To ni samo rezultat nekega tekmovanja, ampak dokaz našega dela, ki pa se ne kaže samo pri bojnem usposabljanju in urjenju,« pravi Spiro Nikovič, »ampak mnogo širše. Gre namreč za to, da je armada sestavni del družbe, torej tudi vseh njenih prizadevanj in na-

Na sobotni slovesnosti je poveljnik ljubljanskega armadnega območja generalpoveljnik Svetozar Višnjik izročil Spiro Nikoviču predhodno zastavico najboljšee enote v LAO. (Foto: Marjan Ciglič)

porov. Mlade ljudi, ki pridejo k nam v enoto, skušamo čim bolj motivirati za delo, in do zdaj pri tem nismo imeli težav. Vse naloge, ki jih je družba postavila pred nas, naj bo to naloga v gorah, pri organizaciji mednarodnih smučarskih prirediteljev ali pri gradnji ceste, smo uspešno opravili. Vsi, starešine in vojski smo dali vse od sebe, da bi se naša družba hitreje razvijala. Delovnim ljudem in občanom na tem ob-

močju naše domovine pa dokazujemo, da smo njihov sestavni del, in tako nas tudi sprejemajo.«

O bojni pripravljenosti te enote ne gre dvomiti, saj so jo ocenjevale stroge komisije. Zelo pomemben je prispevek k hitrejšemu razvoju nekaterih krajev. Tako so pripadniki enote JLA, ki ji poveljuje Spiro Nikovič, v minulem letu zgradili strelišče na Crngrobu, v Kočevskem Rogu so položili

tri kilometre električnega in PTT kabla. Napeljali so telefon na območju Jezerskega in pomagali elektrificirati vasi pod Krvavcem ter pomagali pri napeljevanju telefona na Zirovskem vrhu. Zgradili so vodovod na Crngrobu in v vasi Zadlaj v občini Tolmin, pomagali so graditi vodovod Čigjnj-Ježa, prav tako na območju Tolmina. Uredili so smučarski poligon v Bovcu, zgradili so cesto Davča-Novaki, dolgo 2,6 kilometra, pomagali so urediti planinski dom na Krvavcu in smučarske steze na Soriški planini, Starem vrhu, Planici, Veliki planini in Kranjski gori ter cesto v vasi Pevno. Obnovili pa so tudi nekaj stanovanj za starešine v Tolminu.

Ob vseh teh delih se je za upravljalce gradbene mehanizacije usposobilo 32 vojakov, ki so opravili 4.173 strojnih ur. Vojaki in starešine so opravili 357.607 delovnih ur. Ob teh delih so prevozili 102.715 kilometrov. Vrednost del znaša 46 milijonov dinarjev, ali več kot 4,6 stare milijarde dinarjev.

Glede na to, da ta enota deluje v posebnih vremenskih in ozemelskih razmerah, mora biti tudi primerno opremljena. Večina njihove opreme je domače izdelave, del pa je uvože-

Plakete ZRVS Slovenije

Ob 22. decembru, prazniku naših oboroženih sil so se po vseh krajevnih skupnostih in občinah zvrstile številne prireditve in proslave. Seveda so svoj praznik slovesno proslavili tudi pripadniki jugoslovanske ljudske armade.

Na mnogih prireditvah so podelili priznanja vsem tistim, ki so s svojim delom prispevali h krepitvi naših oboroženih sil. Tako so na slovesnem sprejemu v predsedstvu SR Slovenije podelili tudi plakete ZRVS Slovenije. Prejeli so jih RO ZZB NOV Slovenije, poveljstvo ljubljanskega armadnega območja, RŠTO SR Slovenije in OK ZRVS Koper. Plakete pa so prejeli še Ivan Maček, Viktor Avbelj, Stane Potočar, Franc Poglajen, Danijel Lepin in Martin Košir.

B. K.

ne. Tujega izvora je samo tista oprema, za katero je premalo zanimanja na našem tržišču in bi bila izdelana pri nas tudi desetkrat dražja od uvožene. Gre predvsem za prvovrstno alpinistično opremo, katere izdelovalci so pod strogim nadzorom mednarodne alpinistične zveze.

Od leta 1980 je enota, ki ji poveljuje Spiro Nikovič, zelo razširila sodelovanje z drobnim gospodarstvom na Gorenjskem. Zasebniki izdelujejo danes takšno opremo in dele opreme, ki ustrezajo vsem

mednarodnim predpisom. Tudi nekatere delovne organizacije vidijo možnosti v sodelovanju z enoto, kar bi jim kasneje pomagalo prodreti na tržišče tako doma kot na tujem. Po besedah Spiro Nikoviča so tuji proizvajalci zelo zainteresirani za naše izkušnje z njihovo opremo in jih skušajo takoj upoštevati v proizvodnji.

Vsega inovatorskega dela ne prepuščajo svojim sodelavcem. Tako so letos dvanajst oseb nagradili za izboljšave in inovacije.

Bojan Kuntarič

S tematske konference ZRVS Slovenije

Krivda ni samo pri članih

Vse organizacije zveze rezervnih vojaških starešin niso zadovoljne z udeležbo svojih članov na vseh oblikah usposabljanja in preverjanja znanja. Podatki iz posameznih občinskih konferenc ZRVS kažejo, da se odstotek udeležbe še vedno manjša, tako da nekeje že delajo samoupravna sodišča, drugje pa celo preiščajo o zamenjavi vabil s pozivi, ki bi jih pošiljal upravni organ za ljudsko obrambo. Vse to naj bi povečalo udeležbo na usposabljanjih, čeprav ta še ne zagotavlja pridobivanja novega uporabnega znanja.

Kot je na tematski konferenci o nalogah rezervnih vo-

jaških starešin pri njihovem usposabljanju in usposabljanju delovnih ljudi in občanov na področju SLO in DS dejal Franc Premrl, so se s slabo udeležbo soočali tudi v Sežani. Vzroka za to niso iskali pri članih, ki niso hodili na usposabljanje in jih niso skušali prisiliti, da bi prišli. Vzroke so iskali v pripravi usposabljanja in ugotovili so, da manjkajo na usposabljanjih predvsem člani z višjo in visoko izobrazbo. Zato so korenito spremenili oblike izobraževanja in jih skušali aktualizirati. Dogovorili so se, da morajo člani ZRVS na usposabljanjih slišati pravi vsaj trideset odstotkov

stvari, torej novosti, ki jih ne morejo zvedeti drugje. Tako so jih letos seznanili z novostmi oklepne in protiolepne boja, s tanki tretje, četrte in pete generacije, z načrti in prototipi. S tem so jih skušali usmeriti v ustvarjalno razmišljanje, kako s formacijskimi in priročnimi sredstvi doseči boljše rezultate brez nepotrebnega izpostavljanja ljudi in tehnike.

Najbolj pa se je njihovo predvidevanje potrdilo na specialističnem usposabljanju zdravnikov in rezervnih starešin sanitete. Najprej so jim predstavili najsodobnejša orožja za množično uniče-

vanje in kakšne posledice imajo ter načine zdravljenja.

Seznanili so se tudi z organizacijo sanitete do polka. Takega načina usposabljanja so se udeležili vsi rezervni starešine sanitete in tudi zdravniki brez čina ter drugi, ki so odgovorni za to področje. Manjkala sta le zdravnik, ki sta bila dežurna. Večina udeležencev tega usposabljanja ni prišla na druge oblike izobraževanja. Vseh teh in drugih nalog v Sežani ne bi mogli uresničiti, če ne bi imeli zelo močnega predavateljskega aktiva. Ta je tudi eden od vzrokov, da se udeležba pri usposabljanjih povečuje in da pridobiva organizacija ZRVS pomen in ugled med člani, delovnimi ljudmi in občani.

Prav gotovo so v Sežani

V ponedeljek je v Ljubljani zasedala republiška konferenca ZRVS. Delo je potekalo v dveh delih, in sicer so delegati v prvem delu obravnavali in sprejeli program dela in finančni načrt ZRVS za prihodnje leto ter se strinjali z načrtom dela in finančnim načrtom revije Naša obramba.

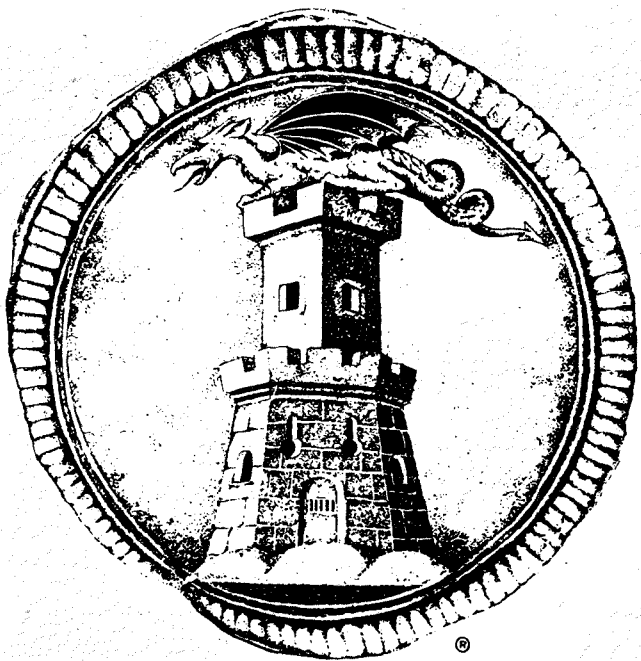
V drugem delu, ki pa je bil tematska konferenca, so obravnavali naloge organizacij ZRVS pri usposabljanju rezervnih vojaških starešin ter drugih delovnih ljudi in občanov na področju SLO in DS.

Pred začetkom tematskega dela konference je predsednik organizacije Stane Kotnik izročil predstavniku partizanskega pevskega zbora plaketo ZRVS Jugoslavije. Zlate značke ZRVS so prejeli še nekateri vidni kulturni delavci, ki so snovali med narodnoosvobodilno vojno. Značke so prejeli: Bojan Adamič, Stane Škrabar-Braškar, Stojan Batič, Filip Kumbatović, Ive Šubic, Vladimir Pavšič - Matej Bor in Sergej Vošnjak.

storili prav, da so iskali vzroke za zmanjševanje udeležbe tudi v organizaciji sami. Vodstva ZRVS se morajo zavedati, da lahko samo s privlačnimi oblikami usposabljanja, zanimivimi temami in

predavatelji, ki bodo znali s kratkimi stavki in jasnimi besedami povedati tisto, kar želijo, pritegnejo še več članov na usposabljanja, ne pa s kaznimi.

Bojan Kuntarič

KOMUNALNO PODJETJE »LJUBLJANA«

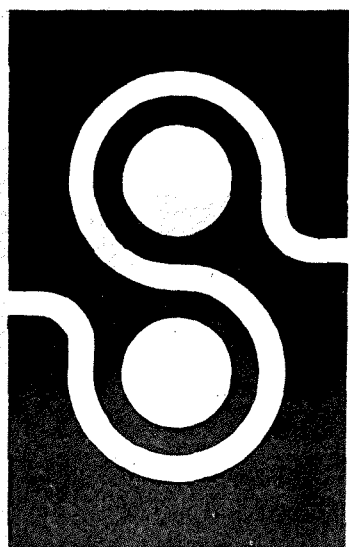
n. sub. o.

LJUBLJANA, POVŠETOVA 6

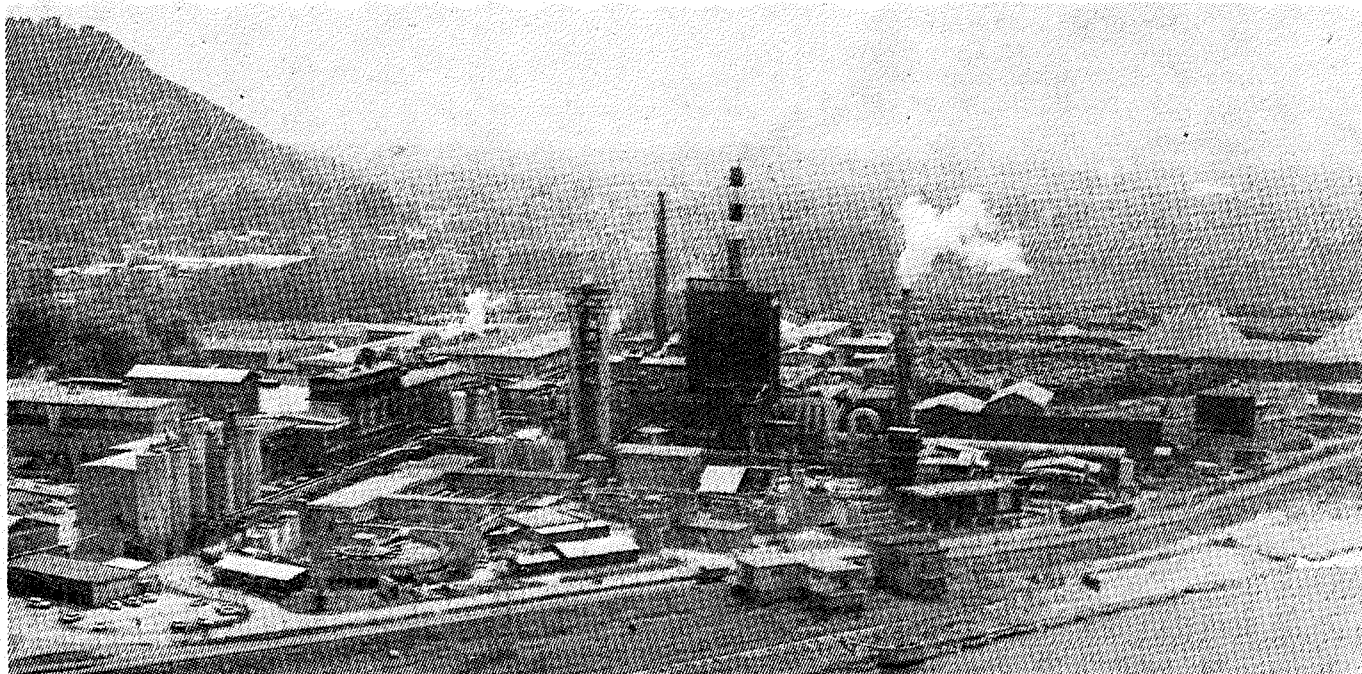
tel. 316-382

Z vsemi svojimi dejavnostmi

*Čestitajo vsem delovnim ljudem,
udeležencem NOB, vojaškim invalidom,
mladini in delovnim kolektivom z željo, da
se uresničijo skupni interesi delovnega
človeka*

djuro salaj
KRŠKO

SOZD SLOVENIJA PAPIR

TOVARNA CELULOZE IN PAPIRJA
DJURO SALAJ n. sol. o.

ŽELEZNIŠKA POSTAJA
KRŠKO
TELEFON: KRŠKO (068)
71-010
BRZOJAV: ROTOCEL
KRŠKO
TELEX: 35-725

68270 KRŠKO

Naši mladi dopisniki
voščijo:Srečno
novo leto!

Ne gre samo za novoletni dan, ampak za vse dni v letu, ki prihaja. Pravzaprav se ne bo čas nič ustavil. Skoraj neopazno bo december podal roko januarju in pisalo se bo devetnajstošeststosemdeseto. In vendar nas vsako novo leto za trenutek ustavi pred svojim pragom. Morda nam je celo malce žal za časom, ki odhaja in se ne bo nikoli več vrnil, za vsem tistim lepim, kar smo v njem doživeli in bomo globoko v sebi ohranili prijetne spomine. To so drobne stvari, ki človeku ostanejo. Po drugi strani smo veseli, da je tudi to leto za nami. Če pogledamo malo širše okrog sebe – pravzaprav je bilo kar naporno leto: vlekli smo gospodarske težave, pestile so nas skoraj vsak dan višje in višje cene, svet se pretresale vojne, s televizijskih ekranov so v nas zrlle prestrašene in objokane otroške oči – nič krive za divjanje v svetu odraslih, potem naravne katastrofe – vulkani, potresi, poplave, ki so terjale žrtve, in če na rob pripišemo še vse vaše šolske skrbi in težave, dragi mladi prijatelji, res ni bilo lahko.

Toda zdaj je novo leto. Ne smemo biti črnogledi. Gotovo, da čas sam od sebe ne bo prinesel vsega tistega, kar si želimo: srečo, veselje, mir, razumevanje, uspehe... Za to so potrebni ljudje in njihova volja, tudi vaša. Prav vsak lahko pripomore, da nam bo skupaj lepše in boljše.

Tu so zdaj naše želje, želje naših mladih dopisnikov, ki so se res potrudili, da bi slavnostno ovenčali našo mladinsko stran v praznični številki TV-15, za vse naše bralce. Jaz lahko pritisnem samo - še:

SREČNO!

Živa

Novoletne
želje

Ob novem letu si ljudje voščijo. Drug drugemu želimo srečo. Veselje nam žari, ko vstopamo v novo leto, polni upanja, da nam bo prineslo srečo.

Kaj si želimo? Mir, ki naj bi zavladal vsemu svetu. Naj se ustavi vojne, naj preneha nasilje in oboroževalna tekma. Naj bi vsi vedeli, kaj pomeni beseda MIR. Mi smo srečni, ker živimo v svobodi, a veliko jih je, ki se zanj bojujejo. Vsak dan lahko beremo v časopisih in gledamo na televizijskem ekranu novice o vojni. Na slikah vidimo strah v otroških očeh, ko gledajo puške v rokah svojih očetov.

Želim si, da bi vsi imeli dovolj kruha. Kdaj ljudje ne bodo več umirali zaradi lakote? Bodo otroci z velikimi trebuh, tankimi rokami in nogami ter z velikimi vprašujočimi očmi našli hrano? Vse to je odvisno od nas, ki nas ne muči vprašanje, če bomo jutri imeli hrano za življenje. Veliko akcij za pomoč lačnim otrokom je že bilo, a vse je le kaplja v morje. Kdaj bomo našli v človeku svojega prijatelja, in ne sovražnika? Se bo to zgodilo v novem letu ali pa bomo morali počakati na druga nova leta?

BARBARA FURLAN, 7. č
OŠ Boris Kidrič, Ajdovščina

Zazrla sem se v balončke

Tiho padaš beli sneg... Tiho kot solze, ki drsijo po licu, kot zvezde, ki sipljejo srečo s prostranega neba. Bela smreka, bel gozd, bela cesta, belo nebo... Vse je zavito v opojno belino, ki drhti v mrzlem pišu vetra in čutiti je napetost, ki mi ne da miru. Nocoj se bo nekaj zgodilo... nekaj nepopisnega. Opolnoči si bomo voščili srečo ob trepetajoči svetlobi sveč.

Novo leto! Kako hitro čas beži! Spet smo polni spominov, novih upov, ambicij, novih želja. Dedek Mraz, ne pozabi na nas! smo še lani peli. Kaj pa letos? Izstopili smo iz vlaka, ki pelje dneve, polne otroškega smeha. Nismo več otroci. Otroka lahko prevaraš z lepo besedo, s prazno obljubo. Mi pa nismo več otroci! Nismo več tista majhna bitja, ki verjamejo vsemu, ki hočejo vse le zase. Srečni smo, ker imamo topel dom. Vemo, da se sreče ne da kupiti. Zato pa naši

vrstniki po svetu trpijo; preganjani, zaničevani, lačni tople besede in kruha.

Zazrla sem se v balončke na jelki in v njih opazila moj najožji svet, mojo sobo. Kako domača in prikupna je bila! To je moj kotiček, kamor se skrijem, ko me mučijo skrbi, ko sem žalostna, ko prekipevam od sreče. V srebrnem balončku je soba postala kot pravljica. Takšno pravljico morajo imeti vsi moji vrstniki po svetu! Vsi! Stara ura na hodniku je odbila polnoč...

Dedek Mraz, prinesi vsem otrokom sveta pravico do srečnega življenja! Dedek Mraz, ti pravljico bitje, postani sedanjost, izpolni mojo željo! Ne samo moja, željo vseh otrok sveta. Prinesi jim srečno življenje v svobodi in miru!

MILKA FURLAN, 7. č
OŠ Boris Kidrič Ajdovščina

Prednovoletni vrvež

Pred novoletnimi prazniki na ulicah kar mrgoli ljudi. Vsak nekam hiti. Nekateri se ustavijo v trgovinah in si nakupujejo najrazličnejše dobrote za najdaljšo noč v letu. Nekateri se ustavijo pred izložbo okrasov, ki bodo popestrili ozračje novoletne noči. Drugi si ogledujejo trgovine z darili. Prag teh trgovin prestopijo šele tedaj, če so jim darila všeč. Vsak lahko izbira po svojem okusu. Poskrbeti je treba tudi za novoletno jelko. Okrašene jelke dajo občutek gozda v sanjskem svetu. Kjer imajo res imenitno zabavo, prižgejo sveče na lepih svečnikih.

Ljudje, ki bodo preživeli novoletno noč v hotelih in drugih novoletnih zabaviš-

čih, obiskujejo trgovine z japonsko svilo in drugim blagom za večerne obleke. To res ni običajno, toda nekateri si to lahko privoščijo, da vsaj enkrat v letu pokažejo svoj blišč.

Nekaterim pa zaradi boleznin ta noč prav malo pomeni, ker nimajo zdravja. To je v tem trenutku največ, kar si želijo. Ne, nobene dobre jedi, ne uživanja v večernih oblikah in okrašenih prostorih – samo zdravje! Naj bo moja želja namenjena prav njim, naj hitro ozdravijo, da bodo prihodnje leto lahko praznovali najdaljšo noč obdani s srečo in veseljem!

MAGDA MARKIČ, 6. b
OŠ Preddvor

Kakšen čudovit dan!

Novo leto! Kakšen čudovit dan! Staro leto, ki je samo še senca samega sebe in govori o njem le še spomini, se kakor barva prelje v sončno in čisto drugačno novo leto, dan, poln razburljivih in romantičnih doživetij. To je dan, ko smo vsi otroci malo dlje pokonci in nestrpno čakamo, kdaj se bo začelo – novo leto.

Takrat nas z daljnjega Severa izpod snežnih belin obišče težko pričakovani dedek Mraz in nas obsuje z darili. Ob vsakem oknu se prižgejo na ugasnejo in se spet prižgejo drobne lučke, ki svetijo na novoletnih jelkah. Jelka v kotu je kakor kraljica, vsa v nakitu. Pod njo nas

čakajo novoletna darila, kopa presenečenj.

Kaj si želite ob tem slovesnem trenutku novega leta? Vsi otroci si želimo, da ne bi bilo več vojne, ki se širi kakor požar! Razbesnelo divja na vseh koncih sveta. Da ne bi več razsajala kruta bolezen, ki ji s strahom v očeh pravimo LAKOTA! Želimo zdravja ter velik in zvrhan koš sreč! Jaz pa si želim, da bi se ta naša šola podrla! Čez čas se zasmejem tem svojim lahkomišelnim besedam in se vprašam: »Le kaj bi jaz brez sošolk in sošolcev?«

TANJA PERGAR, 8. č
OŠ Boris Kidrič AjdovščinaZakaj se veselim
novega leta?

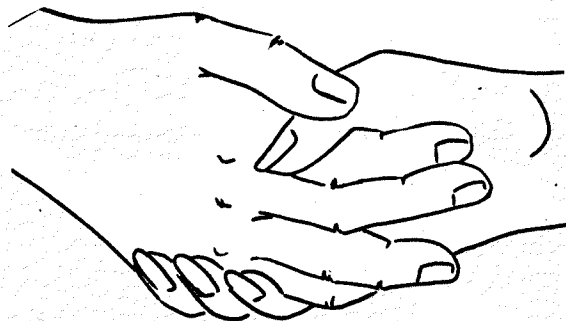
TADEJ LAMBAR, 3. b: Dobim veliko daril, ponoči pa se lahko kepam.

DAVID ŠENK, 1. a: Všeč so mi sladkarje in nihče me ne podi od televizorja.

KARMEN ŠENK, 1. a: Mamica pripravi zelo dobro večerjo.

AKSINIJA ALIČ, 1. č: Lahko prižgam kresnice in se do polnoči igram z lego kockami.

MIHA MIKLAVČIČ, 1. a: Lahko skačem po stanova-

nju in očka mi na Silvestrovo dovoli upravljati z računalnikom.

MOJCA URBANC, 1. a: Vsako leto mamica speče torto.

MARJETA SNEDEC, 3. a: Komaj čakam, da zagledam svetleče in raznobarvne petarde.

MATIČEK ŽUMER, 1. a: Vesel sem, ker smo vsi skupaj; ati igra na harmoniko, z Juretom pa pojeva in pleševa.

(O novem letu smo se pogovarjali pri pravljicnem krožku v OŠ Matija Valjavec Preddvor)

Kakor bi narava pričakovala nekaj novega

Novo leto! Srečno! Na kaj pomislimo ob teh velikih besedah, ki jih slišimo na televiziji, v šoli, doma, na cesti...? Na nekaj novega, veselega, vrednega pričakovanja. Vse to je novo leto, nov začetek nekega obdobja. Novi upi, nova doživetja.

Kako praznujemo? Pri nas je takrat zima. Kakor da bi tudi narava pričakovala nekaj novega, se odene v belo ogrinjalo. Oblački dima se poigravajo z drobnimi snežinkami kakor otrok z igračo in plešejo slavnostni ples. Vse je mirno,

skrivnostno, le neugnan vetrič od časa do časa ponagaja pozno odpadlim listom.

In mi? Že nekaj dni prej si okrasimo jelko in stanovanja. Babice in mamice pečejo pecivo, potice in se skrivnostno nasmihaajo. Mi pa že nekaj tednov premišljamo o novoletnih darilih in voščilih. To je naše največje veselje. Muči nas radovednost in stikamo po omarah. Mi, ki se imamo za že bolj odrasle, kaj si želimo? Težke odločitve. Nekateri kolo, smuč, drugi kasete, obleke, nakit... zelo različno. To je lahko

kupiti. Kaj pa tiste želje, ki ti jih denar ne more izpolniti? Vsi si verjetno želimo uspehov v šoli, zdravje, srečo...

Preselimo se za nekaj let nazaj. Takrat smo bili majhni in otročji. Imeli smo neskončno veliko želja. Jutro novega leta. Nikdar ne vstajamo tako zgodaj kot prav to jutro. Pohitimo k darilom in naši spretni prsti že odvijajo. Uporni papir se je vdal in glej, izjemne stvari, toda – brat ima lepše! To ne velja! Tiha nevoščljivost me razjeda in iz oči mi sevajo iskrice. Tudi brat in sestra se zvedavo

ogledujeta. »Kaj, ko bi menjali?« si mislim. Oče in mama nas opazujeta. Začela se je menjava. Grozno! Vlečemo si oblekico, igrače in se sovražno gledamo: »Ti imaš lepše! Daj sem! To je moje!...« Na koncu se vmeša mama in pravično razdeli.

...Takrat je bilo tako. Danes pa – brat in sestra še vedno pričakujeta dedka Mraza, jaz pa tiho ocenjujemo in že ku-jem temelje želja za prihodnje leto. Želim predvsem zdravje, uspeh v šoli in srečo, drugo pa se že nekako pritakne zraven.

BARBARA KRŠEVAN, 7. č
OŠ Boris Kidrič Ajdovščina

Vsaj toliko srečni kot letos

»Saj nisem star pet let!« se je oglasil sošolec, ko nam je tovarišica povedala naslov spisa, ki naj ga napišemo in je morda zadnji v letošnjem letu. Drugi smo glasno vzdihovali in pritrtili sošolcu. Res, nismo več cicibančki, ki bi v pismo dedku Mrazu napisali: »Dragi dedek Mraz! Prosim te, če mi prineseš punčko in takšen avto, ki bo...« Zato pa, dedek Mraz, prinesi tam s hladnega severa mir vsem otrokom sveta in polne sani hrane za lačne Afričane, da bodo v novem letu spoznali, kaj je sreča. Mar ni to želja, ki bi ves svet naredila srečnejši, da se bodo končno ganila hladna srca vseh, ki ogrožajo mir na svetu. Prav to je ena od mojih želja ob novem letu. Pa ni le moja, ampak nas vseh.

Končno... vsak človek ima tudi skrite želje. Ne bom jih napisala, čeprav pravijo, da papir prenese vse. Skrite želje so le skrite želje.

Dragi dedek Mraz, izpolni nam vsaj eno največjo željo, da bomo ljudje celega sveta drugo leto srečnejši ali pa vsaj toliko srečni kot letos!

ALENKA IPAVEC, 7. č
OŠ Boris Kidrič Ajdovščina

V pričakovanju novega leta

Vsako leto praznujemo novo leto. Takrat se staro leto poslavlja od nas in prihaja novo. Obišče in obdara nas dedek Mraz.

Pred novim letom mama speče pecivo. S Petrine pride k nam babica. V vasi okrasimo jelko. Rad pomagam pri tem opravilu. Nato gledamo televizijo. Včasih je dober program, včasih pa tudi ne. Takrat vsi trije na pol spimo na kavču. V silvestrskem programu večinoma nastopajo različni glasbeni ansambli. Včasih je proti koncu programa še kakšen film. Lani so predvajali film Tajni agent Flint, ki mi je bil zelo všeč. Med gledanjem televizije jemo pecivo. Ko napoči novo leto, si čestitamo. Potem še malo spremljamo televizijski program. Utrujeni ugasnemo televizijo in gremo spat.

Prav bi bilo, ko bi vsi otroci pričakali novo leto v svobodi in miru. Želim tudi, da bi se v novem letu končale vse vojne in da bi bili vsi ljudje srečni!

TADEJ BRATOŽ, 5. razred
OŠ Vas – Fara

Z letošnjega literarnega natečaja na festivalu Kurirček

Vsak moj dan je svoboda

Takšen naslov so dobili predse letošnji mladi udeleženci literarnega natečaja festivala Kurirček. Iz različnih krajev Slovenije so izpod peres mladih prispeli v Maribor zanimivi prispevki, ki razgaljajo mišljenje našega mladega rodu, rodu, ki živi v svobodi, ki ni okusil vojne, in vendar se prek sredstev javnega obveščanja vsak dan srečuje tudi s krutostjo vojne, rodu, katerega korenine so iz očetov in dedov zrasle prav iz vojne – iz narodnoosvobodilnega boja.

Ko jih takole srečujemo na cesti, hrupne in razigrane, se nam morda zdi, da sploh ne znajo premišljati, da

ne vedo, kaj imajo, ko jim z vsakim jutrom zasije svoboda. Toda, ne! Neki je globoko v sebi se zavedajo svojih korenin. Zresnijo se, kajti resnica iz sveta bode v oči. Bolj kot odrasli se znajo živeti v usodo svojih vrstnikov po svetu, čutijo njihovo bolečino, ko jim je vojna iztrgala očeta in mater, ko je bomba porušila domače ognjišče, ko jim je namesto igrač porinila v roke orožje in namesto smeha solze v oči.

Sicer pa, preberite sami. Iz kupa smo izbrali:

Živa

Pismo Južnoafričanke

Zdravo,
draga Kate!

Tokrat bi ti rada za spremembo opisala enega izmed običajnih dnevnov, da bi spoznala mladost v naši domovini.

Počasi, zaspano in besno se dvignem iz postelje. Ura je 6.50. Je še kaj bolj groznega od vstajanja pred sedmo uro? Čez dvajset minut bi morala biti v šoli, vendar vem, da bom tam v najboljšem primeru čez dobre pol ure. Počasi se oblačim. Uredim se, kot se pač za štiri-najstletno dekle spodobi in seveda, kolikor se mi ljubi. Pogoltnem dva grizljaja kruha z maslom – zaradi mame – in se obtežim z nekaj nepotrebnimi kilogrami – zaradi učiteljev. Potem odrinem v zaspano jutro.

V šolo pridem z napovedano zamudo. Snemamo. Smešno se sliši, pa vendar: snemamo oddajo za šolski radio. Vsaj ena stvar, ki me v šoli ne dolgočasí!

Prva ura. Ob pogledu na vsele in malo manj vesele, razigrane in zaspane sošolce me mine lenobnost, saj se podajam novim »poučnim odkritjem« naproti. Napolnili bomo še eno stran dnevnika, ki ga že osmo leto vztrajno polnimo s takšnimi ali drugačnimi pripombami in redkokdaj tudi s pohvalami. Prvo uro smo preživeli, čeprav je bila ta »nebodigatreba« slovenščina. Naučiti se bomo morali še o enem velikem Slovencu; kje in kdaj se je rodil, hodil v šolo, začel pisati in tako naprej. To se je lahko naučiti, če se ti le ljubi.

Naslednja ura je namenjena naši umetniški vzgoji. Slikamo tihotitje, a se nimamo za ne vem kakšne umetnike. Vaza z rožami in sadje okoli nje gredo mimo nas, ki raje izrabimo uro za pogovor o napeti detektivki in o koncertu, ki se bliža, pa o šolskem plesu, ki je na sporedu konec tedna. Le na redkih listih se ob koncu ure pokaže nekaj takšnega, kot so vaza in rože. Večkrat se na listih pojavijo rakete ali pa portreti, ki seveda niti najmanj niso podobni sošolcem, katere naj bi uprizarjali.

Odmor. Vsi čakamo na malico. Po zvočniku se oglasi glasba. Bučna glasba, ki nas vrže pokonci. Najprej do nas na belem pladnju priromajo jabolka. Zgrabim najlepše, preden ga doseže sošolčeva roka. Za jabolki prinesejo maličarji še mlečni riž.

»Uh, ne! Že spet! Tega pač ne bom jedel!« se glasijo pri-

pombe. Namrdnili smo se vsi, le da se nekateri vdajo v usodo ter sežejo po neslanem mlečnem rižu brez čokolade, drugi pa se preprosto sprijaznijo s tem, da bodo lačni.

Glasba utihne. Odmora je konec. Še ena ura, ki nam jo je šolstvo podelilo za umetnostno izobrazbo. Ta ura naj bi nas glasbeno navdihnila. To je dosegla le pri petju Verdijevega zbora sužnjev, ki pa nam je tako zlezel v kosti, da pri uri angleščine nismo ponavljali trideset novih nepravilnih glagolov, marveč smo raje utrjevali »glasbeno snov«. Angleščina niti ni tako slaba, le teh neprijetnih glagolov bi se morala znebiti, saj mi silijo v misli že med spanjem, ob tem pa še vedno ne vem, kako naj tujemu turistu pojasnim, kje je banka.

Ura matematike. Pravijo, da je v tem predmetu prihodnost. Vendar pa jaz zaradi vseh tistih x, y, z in a, b, c pustim matematiko, da živi brez mene. Raje se pripravim na naslednjo uro, saj tudi z biologijo nisva v najboljših odnosih. Pa, tudi to se da preživeti, še posebej, če tovarišica vpraša o stebelnicah, gniloživkah, golosemenkah itd. koga drugega in ne mene.

Konec pouka. Hitro stečem na kosilo. Že na daleč diši po pecivu, ki je še najboljše od vsega na jedilnem listu. Po kosilu posedemo po klopih pred šolo in se pogovarjamo o nepomembnih stvareh, tožimo eden drugemu, kako smo zaspani, se smejimo bedarijam ki smo jih pregrešili v šoli, skratka, končamo šolski dan in se podamo prostemu preostanku naproti.

Čaka me še glasbena šola. V torbo spravim Bacha, Beethovna, Mendelssohna in še kakšne utide ter pod vtisom pravega pianista preživim večji del popoldneva v glasbeni šoli. Tudi to je stvar, ki jo rada delam.

V temi se vračam domov, opravič domaćo nalogo, pogledam televizijski program in se z zadovoljstvom spravim spat, z zavestjo, da mi naslednjega dne ne bo treba vstati pred sedmo uro.

Upam, draga Kate, da bodo nekoč otroci širom po svetu imeli takšno mladost, kot jo imamo mi.

Lepo te pozdravlja in ti želi veliko uspeha – Simona.

P. s.: Opiši mi košček tvoje- ga življenja!

Pa je prišel odgovor:

Draga Simona!

Prejela sem tvoje pismo in ustregla bom tvoji želji, da ti opišem košček svoje mladosti.

Ležim na trdi postelji, vendar me to ne moti. Utrujenost me le malokdaj premaga, in še takrat zaspim le za kratek čas. Strah me je spati. Spanec je zame kot mora, zmes obupa in negotovosti.

Vstanem, ko zaslišim glasove v sosednji sobi. Temu naj bi rekla kuhinja, pa je le soba, prenapolnjena z lonci, posodo, umazano smrdečo vodo, malim kuhalnikom, nekaj blazinami in prtom. Vse to je postavljeno za mračne zidove, vlažne in nepobeljene, z uničnim podom in zabiti okni. Mama pripravlja hrano za nas in sosedo. Naša družina je sedaj še manjša. Od osmih živimo v tem prostoru le še štirje; mama, sestra, brat in jaz. Oče je pred nedavnim nekam izginil. Mislim, da mama ve kam, vendar noče povedati. Brat in stric sta bila ustreljena med demonstracijo, sestrična pa je umrla zaradi ran.

Preden smo prišli v mesto, je bilo vse drugače. Živelimo v mali vasi, v mali hišici z njivo okoli nje. In tam smo delali. Ko sem bila majhna, me je to zadovoljevalo, pa so se mi le odprle oči in sem spoznala, za koga delamo. Spoznala sem, koliko ljudi živi na naš račun, na račun naše domovine in pri tem nas še tako primitivno zatirajo in ponižujejo. Da, tudi sebe! Spoznala sem, da živijo ljudje, ki so slepo zaverovani v našo manjvrednost. Z nami delajo kot z blagom. Od takrat hišica ni bila več dovolj zame. Ni mi bila dovolj šola, ki nas je učila le toliko, da nismo začeli nevarno misliti. Začela sem sovražiti to lažnivo okolje!

Nekako v tistem obdobju so se pri nas začeli »sestanki«. Na začetku je prihajalo k nam le malo mož, število pa se je iz dneva v dan večalo. Večkrat me je mikalo prisluškovati, pa so močje skrbno varovali skrivnost pred otroki. Radovednosti me je rešil starejši brat. Potreboval me je.

»Kate,« je rekel, »dovolj si velika, da lahko vidiš, kako nas zatirajo, kako nam odrekuje pravice, čeprav je ta zemlja naša, last črncev. Dovolj si velika, da razumeš, da nas tlačijo in v nas zbujajo odpor, ki raste in se stopnjuje in ki mora bruhniti na dan. Povezati se moramo, Kate! Povezati s še drugimi vasmi, zbrati vse moč za skupen boj. Le tako bomo uspeli. To ne bo kratek boj, Kate, vendar moramo uspeli, saj smo kakor morje, bučno morje, ki udarja ob obalo in jo

spodjeda, vedno globlje in globlje. Potrebujem te, Kate, da sestaviš majhne knjižice, jih razdeliva med ljudi in jih pridobiva za ta boj. Imeli bomo skupen jezik, skupen boj, skupen cilj.«

Tako sva govorila. Tedaj sem izvedela, da se pripravlja nekaj velikega in pomembnega.

Čez nekaj časa so prišle novice, da so se v mestu, nekaj kilometrov oddaljenem od našega vasi, začele prve demonstracije. Še sama ne vem, kako se je to zgodilo. Nenadoma smo se selili oziroma pobeželi v mesto. Oče je imel že vse dogovorjeno. Mama, sestra, brat in jaz smo se na tovrnjaku s prtljago vred pripeljali do našega sedanega bivališča. Mama ni odgovarjala na moja vprašanja. Bila je zamišljena in preplašena. Tovornjak se je ustavil v umazani ulici iz barak in podrtih hiš. Tu sedaj živimo.

Že naslednjo noč sta oče in starejši brat odšla na sestanek. Vrnila sta se, ko sem že zaspala. Tako se je nadaljevalo noč za nočjo. Brat me je povezal z mladimi demonstranti v mestu. Kmalu sta k nam prišla še stric in sestrična. Bila je starejša in se je lahko takoj udeležila demonstracij. A kmalu sem to dosegla tudi jaz. Policisti so nas kruto razganjali, navsezadnje še s streljanjem, stric in sestrična sta bila med prvimi žrtvami. Ne bom ti opisovala, kaj sem doživljala v tistih trenutkih. Ostalo pa mi je toliko razuma, da sem spoznala: sama z delom ju lahko nadomestim! S sestrično sva se še naprej udeleževali demonstracij. Bili sva vedno bolj samozvestni in drzni. Pred približno mesecem dni pa so vojaki ranili sestrično med demonstracijami. Umrla je doma; če se temu lahko reče dom. Tokrat od bolečine tudi jokati nisem mogla. Le dušilo me je in bolelo ob misli, kako čudovita mamica bi lahko bila Sara in kako čudovite malčke bi lahko imela, če bi vladal razum, in ne pohlep.

Sedaj zjutraj pomagam mami. Nato se mladi zberemo in skupaj s starejšimi organiziramo demonstracije. Vedno več nas je, čeprav nekateri »odhajajo«. Mama skuha kosilo za več družin, drugič spet kuha sosedo in tako gre naprej, da si delo porazdelimo. Hrana ni čudovita, vendar jo vso pospravimo.

Vem, da sem le kapljica v tem morju, vendar je to morje bučno in spodjeda obalo, vedno globlje in globlje, močnejše in močnejše, silnejše in silnejše...

Upam, da si spoznala moje življenje in življenje vseh nas, ki se bojujemo za to, kar vi že živite.

Lep pozdrav
tvoja Kate!

Bo moj jutri še svoboda?

[Gledam TV dnevnik. Napovedovalec nam poroča o množičnih spopadih med Iranom in Irakom. Vojna je zopet terjala svoje žrtve. Na bližnjem vzhodu razmere zaskrblyajoče. Številni spopadi med Izraelom in Libanomom. Na televiziji so posnetki, ki nam kažejo boj med državami. Otroci kričijo in iščejo matere. Umirajo vojaki, civilisti. Kri! Kri je zaznamovala na tisoče nedolžnih ljudi. Svet gleda in strmi. Veliko ljudi se sprašuje: »Zakaj je vse to potrebno? Zakaj človeške žrtve, da bi dosegli nek cilj?« Lakota v Etiopiji. Če le pomislim, da imamo mi vsi hrane na pretek, in jo celo mečemo stran, medtem ko v svetu otroci umirajo in trpijo za lakoto! V Ameriki so zabavnoglasbeni pevci organizirali večurni koncert, denar pa so namenili lačnim v Afriki. Končno je svet uvidel, da potrebujejo pomoč in napel je vse moči, da pomaga. In zopet novica: »Libanonci ugrabili italijansko ladjo s posadko.« Je to potrebno? Bodo ugrabitelji imeli korist? S tem bodo škodovali sebi in svoji državi, ki bo vladala razkošje in bogastvo. A tudi tu so demonstracije delavcev in brezposelnih ljudi, ki se bojujejo za življenje, ki se je tako kruto poigralo z njimi. V teh demonstracijah ljudje umirajo le zato, ker hočejo doseči svoje pravice, a jih nihče ne posluša.]

[Danes je svet kot velika šahovnica, na kateri vlesile premikajo figure. Ne, za vojno ni mogoče najti opravičila, zlasti ne za tisto, ki teče z namenom podrediti si tuje narode, prilastiti si njihovo ozemlje in jim vzeti svobodo. Takšno vojno je treba obsojati in dati podporo izkoriščanim, tlačnim in trpečim, da si izbojujejo zaslužen svobodo! Žrtve, ki tu umirajo, ne umirajo zaman. Vedo, da obstaja pravica, ki bo prinesla njihovu narodu boljše, lepše življenje. Življenje brez vojn, lakote in trpljenja! Vendar ne vemo, kaj bo prinesla oboroževalna tekma med velesilama. Prav gotovo pa to pomeni korak, usmerjen k uničenju našega planeta, ki je bil tolikokrat prelit s krvjo, da so na njem zapisane stopinje smrti. Mar dve svetovni vojni nista bili dovolj? Neverjetno je, da ljudje sami drvijo v svojo pogubo in da jih tako bridke izkušnje, zapisane s krvjo, niso izučile. Ali je atomsko orožje, ki so ga vrgli na Hirošimo in Nagasaki, prineslo komu srečo ali bogastvo? Ne, to je bil še en nesmišeln v lažnem opravičilu, da pomeni korak k zmagi. Namesto zmage pa je Hirošima postala pekel, iz katerega ni rešitve. Ljudje, ki se tu rodijo, so pohabljeni, obsojeni na propad in neme priče nekega človeškega dejanja. Rojevajo se otroci, ki ne vedo, čemu so takšni, kaj čakajo in po čem hrepenijo. Ni upanja, da se bodo radovali soncu, zvezdam na nebu in da jim bo zasijalo oko polno sreče.]

Če le pomislim, da mi živimo v miru, sreči, brezmejnem veselju, stran od vojnih grozot, množičnega ubijanja in nenehne strahu, se mi porodi vprašanje: »Ali se sploh zavedamo, kako nam je lepo, medtem ko naši vrstniki nekje v svetu živijo v strahu, da jim bo vojna vzela najdražje, jim uničila domove?« To občutijo že v rani mladosti in stopajo skozi življenje s trpljenjem na obrazu in na do v srcu, da bo prišel boljši jutri, ki jim bo prinesel svobodo in bodo sami svoji gospodarji.

Včeraj je bil moj dan lep, takšen, kakršnega je mogoče doživeti v svobodi. Tudi danes je moj dan vreden človeka, toda ob vseh teh grozotah, ki odmevajo nekje daleč stran od mene, se sprašujem: Kakšen bo moj »JUTRI«? Stopam po poti miru in sreče. Želim, da bi ta pot peljala v neskončnost in za menoj vodila tisoče obupanih, ki ne vedo, kakšen bo jutrišnji dan. Bo prišel kdaj dan, ko se bodo ljudje na vsej zemeljski obli razveselili sončnega dne po temni in grozni noči, ko bodo zasijale njihove oči polne sreče, ker ni vojne, ognja, klicev umirajočih...?!

BETI POTPARIČ
8. b razred OŠ Tone Okrogar
Zagorje ob Savi

Opravičilo

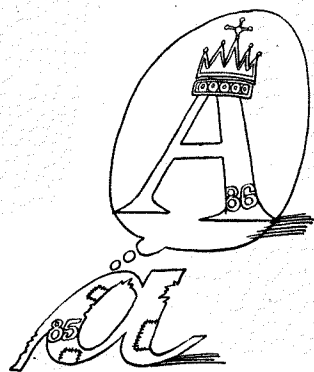
Našim bralcem se iskreno opravičujemo za neljubo zamenjavo fotografij v prejšnji številki TV-15 Naš tovariš, ki je nastala v tiskarni. Fotografija na strani 6, na kateri piše XXIII. FESTIVAL KURIRČEK MARIBOR, sodi na 14. stran pod naslov Ustvarjalno in zabavno, in sicer namesto fotografije s podnapisom »Z ubranimi glasovi je izzvenela pesem: Ko bi vsa ljudstva po svetu, kakor vsi mladi na svetu, sklenila tako...«, tamkajšnja fotografija pa nasprotno pod naslov Zapleti med študenti v Ljubljani.

Evidentiranja težaške bitve
odrinili smo v kot. Nocoj se mesi
testo drugačno, kakor so volitve,
bolj seksi kruhek kakor so kongresi.

Med zaglušljivim truščem rocka, punčka
fantič devojko zlagoma osvaja;
ta čas starejši gizdalin kraj šanka
se z viskijem pred sabo sanjam vdaja:

kako problemi vsi se mu medtjo,
kako bo malo delal, dobro služil,
oblast imel, se šel birokracijo,
eliti na foteljih se pridružil.

Skoz bučna slavlja, žal malokatera
napitnica tovarištvu se utrne,
duha zakladom gre prav pičila bera
voščil. Se kdaj čas partizanski vrne?

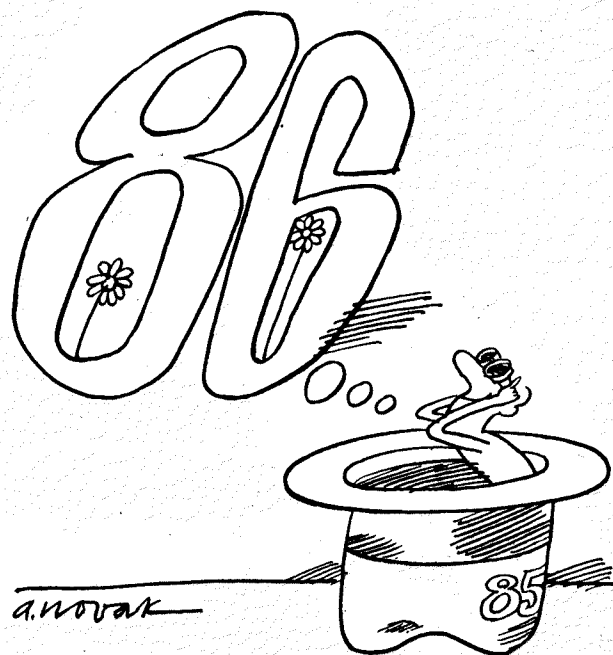
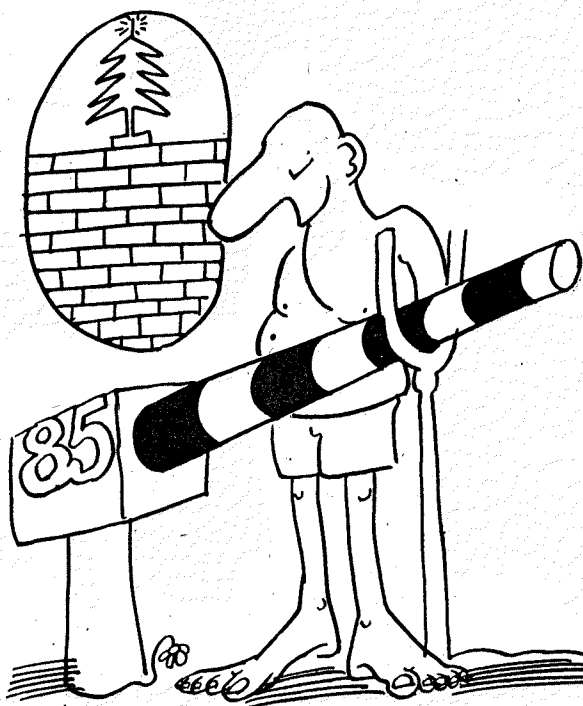
Pobrali z miz so prazne litre, prte,
in od nekoč s sesalci prihrumeli.
Zablislile so nam oči zastrte,
še zadnjič smo »Na juriš« zagrmeli.

Silvestrske razglednice

Že staro leto, ta nadloga naša,
odhaja razcapano, bosopeto.
Pred durmi čili mladec se oglašja –
devetnajststošestinoseddeseto.

Silvestrovo nas čudežno pomlaja;
prešernost ta večer nam v žilah polje,
načrte vžiga, tke v podobo raja
pričakovanja; vsi smo dobre volje.

Pozabljeni so karamboli, škode,
brezposelnost, inflacija in cene,
carine, davki, ujme, vse nezgode –
še tak hudič nas več ne prizadene.

Konfetov dež prijazno retušira
pomenke o državi zatiralski,
kaj spet naklepa, noro investira,
zapira meje ta silak butalski.

V omizjih slišiš: kaj bomo kupili,
pozidali, napravili s krediti,
prigospodarili, si prisvojili,
da bomo kar se da premožni, siti.

Denar, uspeh, trohljive blagodati
usipljejo se v želj zorano njivo.
Ljubezen, bratstvo, mir so redki svati
zdravic, ki polnijo dvorano živo.

Bolj ko razsaja Dioniz neugnani,
ko v jutro novoletno speši ura,
bolj vidi se, kako sta v nič izgnani
sirótič lepota in kultura.

Bridkóst odplaknili so nam spomini
na ognje taborne. In že smo duše
prav teje poklonili domovini,
čeprav jo zdaj mórè vremena suše.

Kaj hočemo. Naprej je treba bíti,
v pošteb jemati žitja vse premene,
verjeti, da nas nič ne more ubiti,
da vsemu vkljub stoje triglavske stene,

da srce proletarskih bojevníkov
osvobodilne fronte se ne vklanja
in nosi upor prek časov, dob, mejnikov.
Tu sklenem naj raport s silvestrovanja.

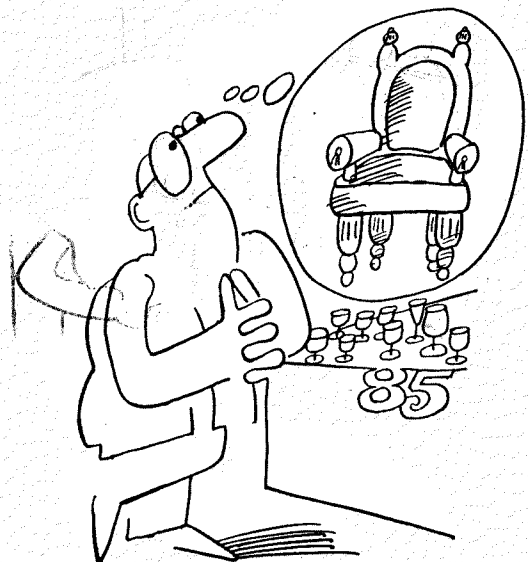
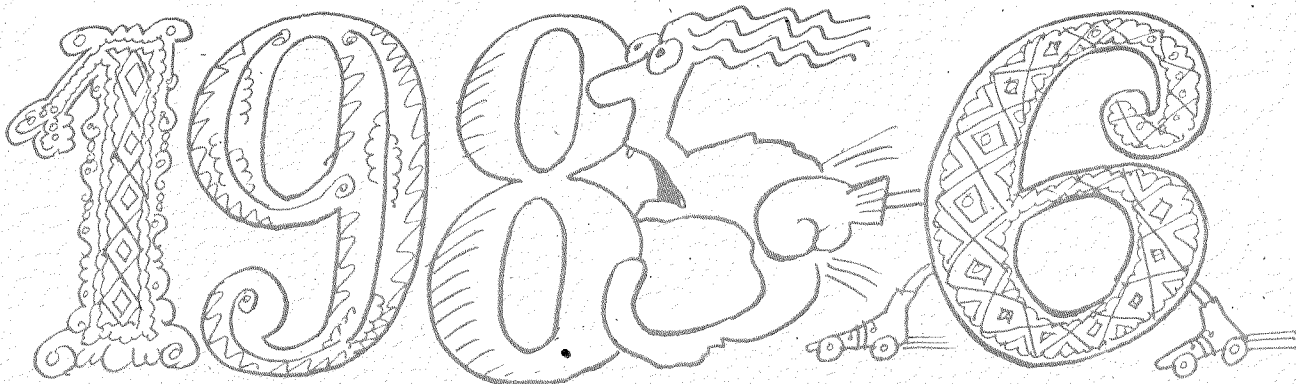
Zvone Kržišnik

Strahovi, groze, v nas so se zmirili:
gozdovi kisli, vode zastrupljene,
zrak kužni, sida in atom nemili
nocoj vsaj nimajo moči nobene.

Skrb gine v kulinarčni dobroti,
veselje hrupno nad plesišči plava.
Misel na skupnost malokoga zmoti,
utopljena v vincu je samouprava.

Ta praznik vsakdo hrani čisto zase:
odpadli planov so, gradiv okovi,
preambul, sklepov klasje slabo rase,
utihnili so diskusij slapovi.

**Srečno
1986**

tv-15 naš
TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vaši
Občici v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 –
Časopisni svet TV-15 naš tovariš: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADAŠKA, MILAN FILIPČIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE
PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE ŠKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK
Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino;
BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija; Lektorica-
redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-
780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelk: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina
1.100 din, posamezna številka v prosti prodaji 30 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15
izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju
sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačuje temeljnega davka od prometa
proizvodov – Korekture in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35